

1. Iudaism, creștinism în antichitate, filiație, Biblia Ebraică și Noul Testament. Răspândirea evreilor în lume, în Imperiul Roman

2. Primele prezențe ale evreilor în Dacia Romană

Cele mai vechi mărturii ale prezenței unor evrei pe teritoriul de azi al României datează din sec. I-III.

Documente epigrafice care atestă o prezență evreiască în Dacia romană (provincia romană care a urmat cuceririi Daciei de către Imperiul roman, în anul 106):

- Inscriptii cu nume de persoane de origine iudaică.
- O piatră de inel cu o inscripție iudaică descoperită la Sarmisegetuza.
- Obiecte cu simboluri iudaice.
- Prezența cultelor orientale în Dacia romană.
- Este atestată cantonarea în Dacia a unor unități militare aduse din Palestina.

Alte mărturii:

- Comparația pe care o face istoricul evreu Josephus Flavius (în *Antichități iudaice*) între modul de viață ascetic al esenienilor din deșertul Iudeei și acela practicat de membrii unei secte religioase dacice (*Pleistoî*).

- Apostolul Andrei a răspândit evanghelia în țara sciților/Scythia (Eusebiu din Cesarea, *Historia ecclesiastica*). Denumirea de „Scythia” în înțelesul ei general cuprinde nu doar părțile situate în nordul și estul Pontului Euxin (Marea Neagră), ci și Scythia Minor, adică Dobrogea. Apostolii au acționat mai ales între evreii stabiliți în diferite orașe ale Imperiului roman.

- **133-134.** O monedă emisă în această perioadă de către Simon Bar Kochba (132-135), liderul mișcării de independență a evreilor față de Imperiul roman, a fost descoperită în anul 1971 în săpăturile arheologice ale castrului de la Pojejena (în apropiere de Orșova). Moneda atestă cantonarea în provincia Dacia a unor legiuni romane în a căror componență se aflau și evrei.

3. Evreii în Evul Mediu în Țările Române și Transilvania

Primele atestări ale evreilor în țările române

- **1300.** cea mai veche menționare medievală a unei comunități evreiești stabilite la Cetatea Albă.

- **1473-1474.** Evreul Isaac Beg, trimisul hanului/șahului Persiei Uzun Hassan (1453-1478) se găsește la curtea lui Ștefan cel Mare (1457-1504) pentru a negocia o alianță între perși și moldoveni împotriva turcilor. La curtea lui Ștefan cel Mare se mai găsea și medicul evreu al lui Mengli Ghirai (hanul Crimeei).

Isaac-Beg. S-a aflat la curtea lui Ștefan cel Mare, în a doua jumătate a sec. XV, era trimisul lui Uzun Hassan, șahul Persiei; sub pretextul tratării domnului român, el făcea de fapt servicii de intermediere între Orient și Occident în vederea organizării unei campanii antiotomane, derulând atât negocieri politice cât și economice. În 1472 a plecat la Veneția, unde a fost primit de doge, s-a întors în anul următor cu două scrisori adresate de șah lui Ștefan. A intermediat o corespondență similară și cu Matia Corvinul. După unele surse, Isaac Beg a fost cel care a negociat ameliorarea relațiilor dintre Ștefan cel Mare și Matia Corvinul.

- **Sfârșitul sec. XV.** Urmare a persecuțiilor din Spania și Portugalia în partea de sud a României s-au stabilit evrei sefarzi.

- **1550.** Atestarea documentară a unei comunități sefarde la București. Documentul menționează 8 nume printre care și al conducătorului comunității, David ibn Usa.

În sec. XVII poate fi plasat începutul organizării moderne a comunității evreiești din țările române, cu rabini, hahami, sinagogi și cimitire.

Spre sfârșitul sec. XVII sunt amintite primele bresle ale evreilor.

- **1656-1657.** Preotul suedez Conrad Jacob Hildebrandt relatează despre existența unor comunități evreiești la Iași, Soroca, Alba Iulia (Transilvania).

- **1670.** La Iași evreii ashkenazi veniți din Polonia își construiesc propria sinagogă.

- **1676-1677.** În cimitirul evreiesc din Piatra Neamț cea mai veche piatră de mormânt datează din acești ani.

În 1646, domnitorul Matei Basarab donează o moșie în județul Teleorman lui Tanasie, despre care se spune că „au fost om străin, de altă țeară și de lege ovreiască” și a fost botezat. A fost ridicat la rang de boier. Înainte de creștinare fusese haham, venit în Țara Românească cu treburi de negoț.

Pravilele (coduri de reglementări juridice și eclesiastice) lui Matei Basarab (1632-1654) și Vasile Lupu (1634-1653) – *Pravila de la Govora* (1640), *Cartea românească de învățătură* (1646) și *Îndreptarea legii* (1652) – **au făcut o reglementare a situației evreilor, după model bizantin**; cu preocupări pentru convertirea evreilor. Evreu creștinat Anton Maria del Chiaro (Davide Taglia), secretarul de limbă latină al lui Constantin Brâncoveanu, menționează la începutul sec. XVIII restricțiile vestimentare pentru evreii valahi, comune cu cele otomane și ale convertiților (botezaților).

Pravila de la Govora (1640), sub Matei Basarab în Valahia. Mai este cunoscută ca *Pravila Bisericească* sau *Codul Mic*, are prevederi antisemite:

[...] Acela care se va mânji primind din mâna unui evreu fie vin, fie unt, pe care un creștin nu trebuie să le guste, are datoria să cheme preotul care să-l binecuvânteze, după care se va putea atinge de ele

[...] Nu se cuvine să te ospătezi cu evrei și cu eretici, nici să primești rămășițele ospetelor lor. După cum nu se poate uni lumina cu întunericul, nu se cuvine să așezi la aceeași masă creștini cu eretici sau cu evrei, nici să-ți împarți rămășițele care cad de la masa lor: azimă sau altceva.

[...] Acela care se va ocupa cu treburi evreiești și care va posti sau se va ospăta cu ei, dacă este preot să fie interzis iar dacă e mirean să fie excomunicat.

[...] Dacă evreul primește botezul și dacă a făcut greșeli de rușine, toate nelegiuirile sale vor fi șterse prin această taină a botezului și el va rămâne ca și cum s-ar naște a doua oară și va putea deveni preot fără nici o greutate.

4. Secolul al XVIII-lea drumul către modernitate

Țările române – loc de refugiu pentru evreii persecutați în Europa

În țările române evreii au putut să-și ducă traiul tradițional, fără închidere între zidurile ghetourilor și fără măsuri restrictive împotriva lor. S-au bucurat de o libertate pe care au avut-o doar în Olanda. Nicio informație din sec. XVI-XVII nu descrie persecuții în masă contra evreilor sau pogromuri, în acest sens lumea medievală românească deosebindu-se net de cea vest-europeană. Până la 1700 nu au existat acțiuni represive în țările române. Acestea au fost chiar locuri de refugiu pentru evrei, în fața acțiunilor antievreiești (printre care și pogromuri) care aveau loc atunci în regatul polono-lituanian.

La începutul sec. XVIII evreii încep să fie acuzați și în țările române de omoruri rituale. Un exemplu este acuzația de omor ritual, din 1710, la Piatra Neamț, judecată de Dimitrie Cantemir, care face dreptate evreilor acuzați fără teme. Acuzații similare și incidente violente au avut loc la Roman (1714), Onițcani (1783) sau Ploiești (1815).

- 1801. La București acuzația de omor ritual a dus la descinderea mulțimii în cartierul evreiesc și uciderea a zeci de evrei.

Restricții, vexațiuni

Statutul civic al evreilor din țările române era marcat de calitatea lor de **străini necreștini**, supuși privațiunilor. Astfel, nu aveau acces la proprietatea funciară decât în cazul în care li se transfera o proprietate în schimbul unei datorii neachitate; mărturia lor în justiție – împotriva unui creștin ortodox – nu avea valabilitate; jurământul impus lor în justiție prevedea deseori condiții umilitoare; căsătoria mixtă cu un evreu nu era admisă, în schimb era admisă căsătoria cu un convertit la creștinism ș.a.

În perioada fanariotă, evreii au avut parte de unele interdicții (între altele, ei nu aveau voie să cumpere imobile decât în anumite condiții și locuri), șicanări etc. Au existat cazuri de persecuții antievreiești în Moldova (nu și în Țara Românească). Evreii au avut de înfruntat prejudecăți religioase, care mergeau până la acuzațiile de omor ritual aduse evreilor, acte de fanatism și intoleranță.

5. Secolului al XIX-lea – revoluția de la 1848

Implicarea evreilor în marile momente ale istoriei țării

O particularitate a instituției comunitare, a diferitelor instituții religioase și laice, a fost afirmarea sentimentelor patriotice față de statul român: binecuvântarea domnitorilor și a regilor; respectarea sărbătorilor naționale, ținerea de slujbe religioase cu astfel de ocazii; implicarea, deși nu erau cetățeni, în războaiele României.

Revoluția de la 1848

Primul eveniment de răsunet politic în care s-au implicat evreii din Moldova și Țara Românească a fost revoluția din 1848. Participarea a fost semnificativă prin personalitățile participante și contribuțiile materiale acordate.

Evreii au fost încurajați de revendicările programatice ale revoluționarilor care promiteau acordarea de drepturi civice tuturor străinilor stabiliți în țară. Proclamația de la Islaz (9/21 iunie 1848), la articolul 21, prevedea „emancipația izraeliților și drepturi politice pentru compatrioții de altă credință”, iar *Dorințele Partidei Naționale în Moldova*, programul apărut la Cernăuți, în august 1848, elaborat de Mihail Kogălniceanu, la articolul 27 promitea încetățenirea imediată a întregii populații evreiești.

27. Emancipația graduală a Israiliților Moldoveni

Marele numer de Israeliti străini veniți în Moldova, ignoranța adâncă în care această stare se află, cere ca guvernul să se ocupe ne-adormit cu această chestie importantă pentru țară; trebuie ca prin măsuri umane și progresive, să se opereze cât mai în grabă fuzia Israelitiților, și prefacerea lor într-o stare de cetățeni folositori a statului. Articolul 27 din Dorințele partidei naționale în Moldova

Pe scurt, poporul român, recapitulând, decretă:

[...] 21. Emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință. Proclamația de la Islaz

C. D. Rosenthal, participant activ la revoluție. Născut la Pesta, în 1820. În 1842 s-a stabilit la București. În iunie-septembrie 1848 a participat la revoluția română din București. A solicitat și i s-a acordat cetățenia română, ca o recunoaștere a meritelor sale. După înfrângerea revoluției, a fost arestat împreună cu ceilalți conducători ai mișcării și închis la Giurgiu și Rusciuc. A plecat în misiune în Ardeal, pentru a sprijini mișcarea de unire a românilor. A fost

arestat la Pesta, a fost torturat în închisoare și a murit la 23 iulie 1851, ca martir al cauzei românești.

Barbu Iscovescu (1816-1854), de asemenea participant la revoluție alături de Rosenthal a contribuit la afirmarea funcției sociale a artei. Deși au o tentă romantică, portretele pe care acesta le face personalităților politice exprimă angajarea sa în lupta pentru libertate și identitate națională. După revoluție s-a refugiat la Brașov, iar mai apoi la Belgrad unde a intrat în contact cu revoluționarii sârbi. În 1949 se găsea la Paris pentru studii. Aici a făcut mai multe copii ale portretelor domnitorilor români medievali.

6. Secolul al XIX-lea tentative de emancipare: A.I. Cuza, Războiul de Independență (1877) și participarea evreilor; Conferința de Pace de la Berlin

Epoca Unirii

Contextul:

- **1849.** După eșecul revoluției, a avut loc la Balta Liman o Convenție prin care Rusia și Turcia au stabilit statu quo de dinainte de revoluție și au numit domnitori pentru o perioadă de șapte ani.

În timpul Războiului Crimeei principatele sunt ocupate, mai întâi de către ruși (1853-1854) și apoi de către turci și austrieci (1854-1856)

Tratatul de la Paris (**1856**) și Convenția de la Paris (**1858**) consfințesc sfârșitul protectoratului Rusiei asupra țărilor române și intrarea lor sub garanția Marilor Puteri. Puterile garante au cerut stabilirea unor *divanuri ad-hoc* (*adunări consultative*) în care să fie reprezentate diferitele pături ale populației, menirea lor fiind schițarea organizării politice și administrative a principatelor.

- **16 martie 1857.** Iuliu Barasch a elaborat *Ruga israeliților pentru români*, text ce urma a fi citit în sinagogile spaniole și lehe în perioada când soarta principatelor române era în dezbaterile marilor puteri.

- **ianuarie- februarie 1859.** Divanurile ad-hoc din ambele țări aleg același domnitor, Alexandru Ioan Cuza.

Acțiunile evreilor români pentru drepturi politice

„Problema evreiască” în principatele române

Evreii din România au fost ultimii din Europa care au obținut drepturi de cetățean, abia în 1919, la sfârșitul primului război mondial. Lupta pentru dobândirea egalității civice și politice a fost purtată de evreii români înșiși, dar și în străinătate, în Occident, de către personalități și organizații evreiești care au determinat propriile guverne să exercite presiuni asupra autorităților române.

Adunările ad-hoc (1857) au discutat și în legătură cu viitorul statut rezervat populației evreiești.

În Țara Românească, Adunarea ad-hoc a acceptat principiile generale sugerate de marile puteri, ceea ce însemna o recunoaștere implicită a egalității în drepturi religioase, civile și politice a populației evreiești cu românii.

În Moldova, însă, în Adunarea ad-hoc au triumfat vederile potrivit cărora drepturile civile și religioase trebuiau acordate doar creștinilor.

Ca urmare, Convenția de la Paris (19 august 1858), în art. 46, stabilea că doar riturile creștine beneficiază de drepturi politice. Ea lăsa, așadar, la latitudinea românilor stabilirea de drepturi politice pentru populația necreștină din principate. Evreii au cerut drepturi egale cu ceilalți locuitori ai țării.

Politica domnitorului Alexandru Ioan Cuza în problema evreiască

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) a acordat evreilor, în anumite condiții, drepturi comunale prin Legea comunală din 31 martie 1864, art. 26, iar Codul civil din 1864, în art. 9 și 16, făcea posibilă naturalizarea unor categorii de evrei. A fost adoptată calea „emancipării treptate”, care însemna o naturalizare condiționată. Prevederile legilor numite nu au fost însă aplicate. Fruntașii evreilor s-au aflat în contact cu domnitorul în chestiunea emancipării coreligionarilor lor.

- **3 iulie 1862.** Guvernul încetează să se mai implice în organizarea comunităților israelite. Deși aparent părea un câștig în privința autonomiei, consecința a fost diluarea statului legal pe care autoritatea statului îl oferea.

Internaționalizarea problemei evreiești din România

Chiar de la nașterea României moderne, la mijlocul sec. XIX, problema evreilor români a avut o dimensiune internațională. Ministrul de Externe al Franței, contele Walewski, a intervenit pe lângă Conferința de Pace de la Paris din 1858, la cererea baronului Rotschild, pentru ca în viitoarea organizare internă a principatelor române toți locuitorii să fie egali în fața legii, fără deosebire de origine și religie.

Tratatul de pace de la Paris (martie 1856) prevedea, la articolul 23, asigurarea în principatele române a deplinei egalități a cultelor, lăsându-se viitoarelor Adunări ad-hoc misiune revizuirii în acest sens a Regulamentelor Organice, potrivit voinței românilor.

Principala organizație evreiască din străinătate angajată în sprijinirea evreilor din România, inclusiv pe calea protestelor adresate oficialităților românești sau a intervențiilor pe lângă cancelariile străine, a fost Alianța Israelită Universală. Alte organizații evreiești din străinătate: Anglo-Jewish Association, Israelitische Allianz din Viena, Board of Delegates of American Israelites.

Personalități evreiești care au intervenit în favoarea evreilor români: Adolphe Issac Cremieux (fost ministru al Justiției în guvernul provizoriu al celei de-a Doua Republici și fondator al Alianței Israelite Universale), Moses Montefiori (cea mai prestigioasă personalitate a iudaismului englez), Gerson von Bleichröder (bancher și consilier al cancelarului Bismark), Benjamin Franklin Peixotto (consulul S.U.A. în România, 1870-1876).

1866

10 mai 1866. Prințul Carol ajunge la București și își formează primul guvern. Un obiectiv imediat pentru viitorul rege a fost elaborarea unei Constituții. În acest context evreii au sperat ca noua Constituție să le ofere egalitatea în drepturi cu ceilalți locuitori ai țării.

În urma intervențiilor internaționale guvernul a înaintat parlamentului un articol al viitoarei Constituții favorabil dezideratelor evreilor: *„Calitatea de român se capătă, se păstrează și se pierde potrivit regulilor stabilite prin legile civile. Religia nu poate fi o piedică la dobândirea calității de cetățean”*.

16 iunie 1866. Comitetul responsabil cu redactarea Constituției modifică respectivul articol: *„Religia nu poate fi un obstacol la împământenire în România. În ce privește pe evreii stabiliți mai înainte în România, o lege specială va reglementa admiterea lor treptată la împământenire”*.

18 iunie 1866. În timpul ședinței Parlamentului care trebuia să se hotărească asupra variantei finale a respectivului articol s-a pornit o manifestație împotriva acordării de drepturi civile evreilor care s-a transformat într-un adevărat protest antisemit. Respectivul articol a fost retras.

21 iunie 1866. A fost adoptat articolul 7 din viitoarea Constituție care închidea practic drumul către emancipare al evreilor și deschidea calea unui șir lung de discriminări: *Calitatea de român se dobândește, se păstrează și se pierde în conformitate cu regulile enunțate prin legile civile. Numai străinii de rit creștin pot dobândi calitatea de român*.

1877

24 aprilie 1877. Izbucnește războiul ruso-turc. România, încă stat vasal Imperiului Otoman a permis trupelor țariste trecerea pe teritoriul ei și s-a alăturat chiar în confruntări.

10 mai 1877. România și-a declarat independența față de Imperiul otoman. În luptele din vara și toamna anului 1877 contribuția adusă de către armata română a fost de multe decisivă pentru înfrângerea turcilor.

În 1877 în întreaga țară s-au creat comitete evreiești, s-au lansat chemări (de exemplu, Apelul femeilor israelite din Capitală), care îndemnau la sprijinirea materială a campaniei militare, în folosul răniților.

În timpul campaniei din 1877-1878 au fost înrolați 883 de soldați evrei, unii dintre ei fiind decorați pentru merite ostășești. În țară, comunitățile și societățile evreiești au contribuit la efortul de război, au organizat ambulanțe și au sprijinit spitale. Bănci evreiești au făcut donații pentru armată.

3 martie 1878. A fost încheiat la San Stefano tratatul de pace între Rusia și Turcia. România nu a fost invitată. Turcia recunoștea independența noului regat, în schimb, Rusia primea 3 județe din sudul Basarabiei, oferind drept despăgubire o parte din Dobrogea.

Aranjamentul din urma păcii a nemulțumit Marile Puteri și s-a ajuns ca în iunie 1878 să fie deschise lucrările Congresului de la Berlin care urma să stabilească modificările ce aveau să fie făcute hotărârilor luate la Paris în 1856.

Organizațiile evreiești internaționale (Aliance Israélite Universelle, Anglo-Jewish Association, Israelitiche Allianz) au început o adevărată campanie de susținere a cauzei emancipării populației evreiești din România, în contextul mai larg al situației evreilor din Balcani. Rezultatul a fost impunerea drept problemă centrală în lucrările congresului a egalității drepturilor tuturor locuitorilor unui stat, fără deosebire de apartenența religioasă. României îi era practic condiționată recunoașterea independenței de către întreaga comunitate internațională de modificarea articolului 7 din Constituția din 1866.

În România, deosebirea de credințe religioase și de confesiuni nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în slujbe publice, funcții și onoruri sau exercitarea diferitelor industrii și profesii în orice localitate.

Libertatea și practicile exterioare ale tuturor cultelor sunt asigurate tuturor supușilor Statului român, precum și străinilor, și nu se va pune nici o piedică organizării ierarhice a diferitelor comuniuni și nici raporturilor cu conducătorii lor spirituali.

Naționalii tuturor Puterilor, comercianți sau alții, vor fi tratați în România pe picior de egalitate perfectă, fără deosebire de religie. Articolul 44 din Tratatul final al Congresului de la Berlin

După turnee diplomatice de amploare și nenumărate încercări de a obține recunoașterea independenței fără introducerea principiului enunțat în articolul 44 în Constituția României, precum și după dezbateri și rezistențe crâncene ale multora dintre oamenii politici ai vremii, cu privire la formula care urma să înlocuiască articolul 7 din Constituție, la **7 octombrie 1879** a fost adoptat noul articol. Deși accepta principiul stabilit la Berlin în 1878 se enunța că naturalizarea nu se poate acorda decât printr-o lege, deci votată de Parlament, iar naturalizarea urma să se acorde individual.

7. Viața comunitară: așchenazi, sefarzi, neologi, ortodocși (secolele XVI-XIX)

Sistemul de organizare a comunităților evreiești

Breasla

Breasla era principala formă de organizare a evreilor din Moldova și Țara Românească. (În Transilvania: compania.) Organizarea evreiască, fie că se numea breaslă, companie sau Kahal, avea la bază, în toată diaspora europeană, același principiu de constituire comunitară, religioasă și etnică. Domnitorii români au tolerat și chiar sancționat – prin hrisoave – existența

breslei etnice evreiești, cu structura ei organizatorică, cu hahambașii și staroștii din fruntea ei. Hrisoavele domnești din sec. XVIII consfințesc statutul de autonomie al breslei evreilor.

Am dat evreilor pământeni din orașul București, după vechile obiceiuri pe care ei le-au respectat până acum și după cererea pe care ne-au înfățișat-o, autorizația de a tăia vitele de care au nevoie pentru consumul lor; autorizație dată numai lor, și nu evreilor străini, care vor trebui să cumpere carne de la evreii pământeni; deci numai evreii pământeni au dreptul de a pregăti carne cașer și a o vinde evreilor străini. (Hrisov dat de Ioan Caragea în 1817)

Hahambașia

Viața comunitară a evreilor din Moldova și Țara Românească era dominată, începând cu prima parte a sec. XVIII, în primul rând de **Hahambașie, instituție comunitară având în frunte pe Hahambaș, capul religios și moral al obștii**. Hahambașia reprezenta forul suprem de conducere civilă și religioasă a obștii din principatele române. (Corespunzător, în Transilvania: Landesrabinatul.)

- **1719**. Poarta otomană instituie Hahambașia, aceasta având un caracter ereditar. Titlul de Hahambaș a fost conferit rabinului Naftali Cohen (1649-1719), mare erudit și cabalist în același timp. Naftali Cohen nu a ajuns însă să fie instalat în calitate de Hahambaș, fiindcă a decedat chiar în anul când i se dat această funcție.

- Până în anul 1780, sediul Hahambașiei se afla la Iași, având sub jurisdicția sa și comunitatea din București, unde era reprezentat prin vechilul de Hahambaș.

Primul Hahambaș atestat documentar este *Marele Rabin Bețall* din Iași, descendent din familia Naftulovici (nepotul lui Naftali Cohen). Rabinul Bețall a păstorit probabil în anii 1724-1743. Bețall a murit în octombrie 1743. Fiul său, *Ițhac*, a fost investit cu titlul de Hahambaș al Moldovei, având drept de jurisdicție și asupra obștii din Țara Românească: „Bașhaham a toată breasla jidovească din Moldova și Muntenia” (hrisov domnesc, 1743). Hahambașii judecau pricinile între evrei, iar dacă evreii nu se arătau mulțumiți de judecată, puteau apela la Divan (adunare cu atribuții politice, administrative și juridice care funcționa pe lângă tron).

Mărturiile epocii pomenesc și de existența unor rabini și hahami locali. Documentele amintesc și de tribunalul rabinic (*Bet-Din*), care rezolva pricinile de judecată între evrei. Dădea pedepse pentru încălcarea normelor religioase, pentru datorii neonorate, pentru neachitarea unor taxe comunitare etc.

- **1834**. Instituția Hahambașiei a fost desființată.

Evreii sefarzi în București

- Prima mențiune despre prezența stabilă a unor comercianți sefarzi la București, provenind din responsele marelui rabin din Salonic, Samuel de Medina, datează din **1550** (relatarea morții unui negustor la Dridu), deși s-ar putea să fie vorba despre un negustor în tranzit.

- **1559**: Prima mențiune despre o comunitate sefardă stabilă în București se află în corespondența celebrului Iosef Caro, rabin la Nicopole. Numele a doi dintre martori apar și în responsa lui Samuel de Medina, din 1550, deci martorii locuiau de cel puțin nouă ani la București.

- **1714** Din ordinul domnitorului Ștefan Cantacuzino a fost dărâmată sinagoga sefardă din Mahalaua Popescului (Jignița). Ceea ce înseamnă că exista o comunitate cu toate instituțiile sale: cimitir, sinagogă (cu atribuții comunitare, religioase și de învățământ confesional), baie rituală, societate de înmormântare, societăți de binefacere pentru orfani, fete sărace, văduve și bolnavi încă din sec. XVII.

- **1716**: cea mai veche piatră tombală din cimitirul de pe strada Sevastopol. Comunitatea se concentrase în zona Mavrogheni.

Aici zace omul superior, conducătorul orașului, renumitul B. Mordehai, fiul răposatului Rabbi Iehuda de fericită memorie. Decedat la 10 Kislev, anul 5476. Fie țărâna-i ușoară. Odihnească-se în rai. Amin! (epitaful de pe piatra tombală a lui B Mordehai, conducătorul obștii evreiești, fotografiată de către F. Damé la începutul secolului XX)

- **1730:** Nicolae Mavrocordat recunoaște oficial Comunitatea Evreilor spanioli din București
- **1818:** începe construcția Templului Mare Spaniol (Cahal Grande) în locul sinagogii demolate în sec. XVIII, pe strada Negru Vodă. Va fi distrus de legionari în 1941.

Migrația aschenazilor

Aschenazii s-au stabilit nu doar în Moldova, ci și în Țara Românească. Bucureștii de la sfârșitul sec. XVII „se reimpopulă mai cu seamă cu aschenazim. Noii veniți aduseră cu dânsii familiile lor și organizează după sistemul polonez, alcătuind adică o corporațiune autonomă în frunte cu un staroste ales și confirmat de stăpânire. Breasla jidovilor a fost înregistrată și la Iași fiind organizată cu staroști aleși de toată obștea alături de capul spiritual: rabinul” (Halevy).

- **1694-1701.** În Condica visteriei lui Constantin Brâncoveanu sunt înregistrate taxele plătite de breasla jidovilor.

La sfârșitul sec. XVIII s-au **înființat de târguri pe unele moșii din Moldova cu participarea evreilor:** Vlădeni (1792), Șoldănești (1780), Târgu-Frumos (1763), Fălticeni (1780). În baza unui contract încheiat între boierul proprietar de moșie și particulari, comercianții și meșteșugarii evrei populau noua localitate.

Breșă în organizarea tradițională

Regulamentele organice (din 1831-1832) au modificat starea juridică a evreilor din principate. Un articol stipula că pământeni nu mai puteau fi decât persoanele de religie creștină. Astfel, necreștinii (adică evreii) nu mai beneficiau de drepturile civice și politice ale pământenilor. Prin această prevedere regulamentară, evreii, în bloc, chiar și aceia care mai înainte se bucuraseră de indigenat, intrau automat în categoria „străinilor”. De asemenea, Regulamentul organic a introdus interdicția pentru locuitorii evrei de a poseda și lucra pământ în principate.

În perioada regulamentară (1831/1832-1856) au fost introduse unele restricții la adresa evreilor. Au fost luate măsuri de limitare a imigrării evreilor în Moldova.

Este netăgăduit că jidovii ce sânt împrăștiți prin Moldova, al căroră număr crește din zi în zi și cea mai mare parte din ei trăiesc cu vătămarea interesurilor pământenilor, folosindu-să de toate mijloacile spiculațiilor cu scăderea industriei și fericirii obștești. Spre vindecarea, încât să poate, a aceștii neîncuviințării, comisiile vor însămnă în foaia înscrierii: starea și meșteșugul fieșcăruia jidov, pentru că acei ce nu vor avea vreo stare sau meșteșug și carii, fără a urma vreun meșteșug folositori, ar trăi fără câpătâi, să fie depărtați din țară și nici alții asemenea să nu mai poată intra în Moldova. Articolul 94 din Regulamentul organic al Moldovei

Regulamentele organice au făcut și o reorganizare a comunităților evreiești. Prin art. 57, comunitățile nu se mai intitulau, ca mai înainte, „breasla jidovilor” sau „breasla ovreilor”, ci „națiunea evreiască”, în acord cu noul ei statut de populație străină. Autoritatea fiscală și juridică a vechilor bresle era anulată. Instituția starostelui sau „hahambașei” era înlocuită cu o comisie de 10 persoane alese de comunitate, denumită epitropie. Șeful spiritual al întregii comunități, Marele rabin, nu mai era nici el numit de domnitor, ci ales de comunitate. Aceste organe alese funcționau după prescripții inspirate de decizii guvernamentale. Aceste transformări s-au petrecut atât în Muntenia cât și în Moldova.

Organizarea evreilor, 1843-1918

- **1843.** S-a înființat **Obștea Evreilor Lehi Pământeni (O.E.L.P.)**, care, după transformări organizatorice, a devenit principala comunitate a evreilor bucureșteni, fiind și cea mai importantă organizație a evreimii din țările române. Două sinagogi dintre cele mai importante au

fost construite din inițiativa și cu sprijinul O.E.L.P.: *Sinagoga Mare* și *Templul Coral*, ambele în București.

- **1857.** S-a fondat Templul Coral din București, sub titulatura de „Comunitatea Cultului Israelit”. Scopul acestei instituții era limitat la clădirea unui templu modern, a cărui piatră de temelie a fost pusă la 21 iulie 1857. În Templul Coral se oficia după ritul occidental, respectiv expresie a curentului modernizator în viața religioasă evreiască.

- **1874.** O.E.L.P. se autodizolvă încheindu-se astfel o perioadă din istoria comunității evreiești din București.

- **1874.** S-a constituit congregația Templului Coral care a înlocuit O.E.L.P.

- **1895,** cu aprobarea Ministerului Cultelor, congregația Templului Coral a căpătat titulatura de „Comunitate”. **Comunitatea Evreilor de Rit Occidental din București** care a funcționat până în 1919.

Viața religioasă. Curente spirituale (secolul XIX)

Cele două curente spirituale care s-au manifestat în sec. XIX la evreii din estul Europei, inclusiv la evreii din România, au fost **Haskala** și **Hassidism**, care ambele au contribuit la slăbirea societății tradiționale evreiești. Haskala a marcat începutul unor mutații în toate domeniile. Ea s-a manifestat cu puțină intensitate în comunitățile evreiești din Moldova, mult mai atașate de valorile și tradițiile hassidice.

Există teoria conform căreia **hasidismul s-a născut în spațiul Moldovei** (Moshe Idel). Tot în acea epocă, la mănăstirea Neamț s-a născut noul isihasm, fenomen înrudit cu hasidismul, iar în această provincie trăia un număr mare de evrei. Cu toate acestea, hasidismul este și o mișcare contemporană importantă între evreii ortodocși din întreaga lume, milioane de oameni fac pelerinaje anuale la Uman (Ucraina), loc sfânt al hasidismului.

Convertiri la creștinism

Convertirile la creștinism (mai ales la ortodoxie) ca expresie a mișcării modernizatoare în interiorul populației evreiești.

Trebuie menționați și evreii mesianici, cei mai importanți trăind în Basarabia, înainte și după 1918: Iosif Rabinovici (Joseph Rabinowitz) (1837–1899) – care a întemeiat în 1884 mișcarea religioasă numită „Israelii Noului Legământ” – și Leon Averbuch – conducătorul Comunității Evreilor Creștini din Chișinău.

Începuturile vieții comunitare evreiești în Transilvania

Încă înainte de 1623 apar evrei sporadic în spațiul carpatic, mai precis în Transilvania, dar prezența lor de lungă durată nu este atestată de documentele vremii. Serviciile lor medicale au fost solicitate de principii Ardealului, ca Ștefan Bocskai, Báthoreștii sau mai târziu de Gheorghe Rákóczy I. Au făcut comerț cu regiuni centro-europene, trecând prin teritoriul țării, dar nu s-au stabilit aici.

- **1552- 1718.** Banatul ajunge sub dominație otomană. Se știe că o parte dintre evreii sefarzi izgoniți din Spania au ajuns în spațiul Mediteranei de Est și au fost favorabil primiți de către Constantinopol, de sultani. Ei au avut posibilitatea de a se mișca relativ liber pe teritoriul imperiului în creștere. Există mărturii despre prezența evreilor în teritoriile ocupate. Evreii însoțeau de multe ori trupele fie în calitate de medici, sfetnici, obuzieri, meșteșugari, oferind serviciile lor conducătorilor oștirilor. În aceasta perioadă Banatul are o prezență evreiască mult mai frecventă decât în Transilvania vremii.

Evreii din Constantinopol, o colonie puternică și larg populată, au ajutat ambasadele puterilor europene acreditate pe lângă sediul sultanilor în funcționarea și menținerea legăturilor

diplomatice, financiare – schimb de bani, cumpărături, obiecte lux, mirodenii, pe seama principelui, a mării nobilimi sau al familiei princiare.

Astfel un evreu, cu numele Iosif, a fost de mare ajutor pe lângă Casa ardelenească pe la mijlocul secolului al 17-lea, atunci când solii principelui Transilvaniei au ajuns la poarta otomană aducând impozitul datorat sultanului. (A ajutat la schimburile comerciale, la achiziții, la aprovizionarea „ambasadei”, a mijlocit legături către funcționarii mai mici sau mai mari ai Porții Otomane, a indicat măsura bacșișului pentru coruperea dregătorilor, a servit drept interpret. etc.)

Așezarea primilor coloniști evrei pe teritoriul propriu-zis al Transilvaniei, mai precis la Alba Iulia, este în legătură cu evreii din capitala otomană.

- **1623.** Principele Gabriel Bethlen (1613-1629), la solicitarea doctorului Abraham Salsa din Istanbul, a emis o diplomă privilegială pentru niște negustori evrei din Imperiul otoman. Cu siguranță, aceștia făceau parte din categoria evreilor sefarzi (de rit spaniol). Nu știm câți s-au folosit de acest privilegiu de a face comerț nestingerit în imperiul otoman și în Ardeal, precum și cu regiunile învecinate. Știm însă că au primit dreptul de a se așeza și a construi locuințe durabile pe teritoriul orașului princiar. Nu au fost incluși, separați într-un ghetou, după modelul vest-european, nici nu li s-a interzis purtarea hainelor „creștinești”. Restricția de vestimentație s-a referit mai mult, așa cum rezultă din regulamentul orașului Alba Iulia, la îmbrăcarea unor costume scumpe și luxoase. Nu au purtat semne „jidovești” asemenea evreilor din Europa (pălărie specială sau haine de culoare stridentă). Au avut dreptul să construiască un lăcaș de cult, și era liberă exercitarea cultului mozaic *intra muros*.

Rezidența la Alba Iulia, odată cu creșterea comunității, a devenit un inconvenient spre sfârșitul secolului al XVII-lea. Evreii doreau să iasă din oraș și și-au căutat un trai decent pe o arie tot mai largă în Transilvania, în ciuda interdicțiilor.

Secolul al XVIII-lea. Destrămarea regatului Poloniei a avut drept consecință emigrarea evreilor spre Moldova, Transilvania, Cehia sau Slovacia, spre teritoriile dominate de Habsburgi ale Ungariei. Noii veniți erau așkenazi, care întreceau cu mult numărul sefarzilor aflați deja pe teritoriul Transilvaniei. Acest val de imigrări a populat printre altele Maramureșul, părțile Sătmăruului cu o populație iudaică destul de numeroasă. Au ajuns și la Alba Iulia, unde au dublat sinagoga din localitate, astfel sub același acoperiș funcționa un lăcaș de cult așkenazi și unul sefard.

Pentru celelalte regiuni mărginașe (așa zisul *Partium Regni Hungariae*) aflate sub cârmuirea directă a Consiliului Regal Locumtenețial al Ungariei sau în cazul Banatului eliberat de sub turci sub cârmuire militară subordonată direct Vienei, situația a fost puțin diferită de cea din Transilvania.

- **1790.** Admiterea evreilor în orașe s-a petrecut în ultimul an de domnie a lui Iosif al II-lea. Anterior acestei date în unele orașe ca Oradea sau Timișoara ei se aflau sub protecția comandantului militar al garnizoanei locale. Evreii din Banat au avut și o organizație proprie în frunte cu un **Judex Judaeorum** – adică un jude al evreilor.

Există date despre unele cazuri în care mării nobili au adus și au fondat o întreagă colonie de evrei pe moșiile lor, cum este de exemplu cazul conților Károlyi din Carei (1724 și în anii următori), au construit pentru evreii de curte o sinagogă de lemn.

Apropierea evreilor de nobilimea maghiară liberală a creat o „simbioză” unică în Europa Răsăriteană. Această nobilime și păturile burgheze liberale, revoluționare în ajunul revoluției, au fost în favoarea emancipării într-o măsură mai mare sau mai redusă a evreilor.

- **august 1849.** Dieta de la Seghedin hotărâ recunoașterea egalității în drepturi a evreilor din Ungaria și Transilvania. Pași asemănători, măsuri cvasi-identice au fost făcute cu decenii mai de vreme și de Franța sau Prusia, de unde s-au inspirat liberalii maghiari.

Ideea lui Iosif al II-lea – o idee tipic iluministă, transformarea societății evreiești într-o societate lucrativă, complexă din punct de vedere al ocupațiilor, și modernizarea concepției membrilor lor prin educație practică și științifică – a prins rădăcini. Școlirea evreilor a prins contururi, a fost organizată o întreagă rețea de instituții educative, școli și preparandii pentru formarea cadrelor didactice destinate școlile israelite. Au fost tipărite manuale, s-a pus un accent pe învățarea limbii germane, înlocuirea idișului, evreilor li s-a impus acceptarea de nume de familie germane. Acesta s-a făcut pe baza unei plăți modice, dintr-un set de nume eligibile. Măsura a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 1787. Primii studenți evrei au fost admiși la universitățile Imperiului la Viena (1785) și apoi și la Pesta (1802). Evreii s-au îndreptat cu precădere spre medicină și mai apoi spre învățământul superior mecanic, ingineresc, muzical și spre Handels-Akademie din Viena (școala superioară de comerț). Aceste instituții au emis diplome valabile pentru tot imperiu, și au asigurat posesorilor lor posibilitatea exercitării unor profesii bănoase așa zise libere.

Valul reformelor a atins și miezul vieții evreiești de până atunci – cultul religios. Ideea provine din interiorul comunității din Arad. Rabinul Aron Chorin (1789-1844) a adus o serie de inovații în domeniul formal al cultului (de ex. predica în germană sau maghiară, chiar și pentru unele rugăciuni, așezarea femeilor în bănci separate dar la același nivel cu bărbații în sinagogă, invitarea creștinilor la slujbele evreiești, introducerea orgii etc) fără să atingă miezul teoretic al cultului, și a reușit să convingă enoriașii din Arad.

S-a creat o întreagă mișcare care apoi s-a propagat spre vest în primul rând, atingând mai ales comunitățile așkenaze care proveneau din Europa Centrală, adică din Cehia și Austria. Ulterior după 1868 acest curent a contribuit la rândul său la divizarea evreilor în adepți ai cultului **neolog** și **ortodox**, adică conservator-tradiționalist.

Un fenomen aparte îl reprezenta secta *sabatarienilor* din Secuime: țărani secui care în urma reformei religioase au trecut la iudaism – fără evrei, chiar înaintea venirii evreilor în Ardeal. Ei au persistat în această stare de credință și cult în limba maghiară în ciuda încercărilor de atragere forțată la așa zisele religii recepte, acceptate de sistemul transilvănean de toleranță (catolică, protestantă-calvină, luterană sau unitariană). În 1868, ei optat pentru statutul de evrei și au intrat în confesiunea mozaică recunoscută. Și-au păstrat credință până în ajunul Holocaustului sau au preferat moartea camerelor de gazare. Centrul lor era Bezidul Nou și la Sângeorzul de Pădure (azi în județul Mureș). Au fost descoperiți de savantul rabin neolog Samuel Kohn în anii '80 ai secolului al 19-lea, și redescoperiți pentru lumea iudaică de către Moses Gaster la începutul anilor '20 ai secolului trecut.

Evreii din Transilvania au fost organizați de către Guberniul Transilvaniei și de cârmuirea vieneză într-un organism formal, dar puțin viabil al Marelui Rabinat de la Alba Iulia

în frunte cu un mare rabin (*Ober-Rabbiner*), care doar pe hârtie avea jurisdicție asupra tuturor evreilor stabiliți în comitatele (unitate administrativă) din Ardeal. În realitate, fiecare comunitate s-a organizat de sine stătător, cvasi-independent, după modelul medieval, în frunte cu un conducător religios, alegând sau aducând rabini din localitățile Imperiului.

O comunitate se putea considera pe deplin legală din punct de vedere iudaic, atunci când avea 10 bărbați maturi, dacă funcționa o școală Talmud-Tora, dacă dispunea de baie rituală, lăcaș de cult și cimitir și dacă membrii săi respectau întru-totul legile cașeratului. De obicei, erau sub protecția formală a puterii locale, căruia îi plăteau o taxă de apărare (*schutz-geld*).

Cele mai populate comitate au fost în ajunul revoluției din 1848: Bihor, Satu Mare, Maramureș, Arad, Timiș, Solnocul de Mijloc și Solnocul Interior, Dăbâca și Mureșul. Cele mai puțin populate de către evrei se aflau în părțile locuite de sași (Königsboden, Sachsenland) și de secui. Motivele sunt diferite: pe când comitatele erau dominate de moșii relativ întinse unde prezența evreilor era benefică pentru circulația mărfurilor și arendarea loturilor, până atunci în Sachsenland sașii se ocupau de secole de comerț și erau meșteșugari vestiți și iscusiți, evreii ar fi reprezentat pentru ei o concurență nedorită și ar fi însemnat bulversarea *status quo*-ului economic conservator. Autoapărarea intereselor economice săsești se îndrepta și împotriva armenilor, aromânilor și grecilor, începând din secolul al 18-lea.

În ceea ce privește Ținutul Secuilor, scaunele (unitate administrativă secuiască) reprezentau o pondere neînsemnată în economia țării; ținutul rămăsese mult în urmă și nu prezenta – cu excepția Scaunului Mureș – o atracție prea mare pentru întreprinzătorii evrei.

De la revoluția pașoptistă până la compromisul austro-ungar

Revoluția din 1848-1849 a antrenat și pe evreii din Transilvania și Banat în evenimentele militare și politice. Interesul lor era participarea alături de forțele progresiste maghiare care promiteau libertate personală, emancipare și distrugerea constrângerilor economice feudale. Mulți s-au înrolat în detașamentele militare ca voluntari sau au făcut parte din gărzile naționale. În armata lui Lajos Kossuth (1802-1894, liderul revoluționarilor maghiari în 1848-1849) evreii au fost prezenți într-un număr mult mai mare decât ponderea lor în populația Ungariei.

Sfârșitul elanului revoluționar a însemnat o turnură majoră în viața evreilor din această provincie istorică.

- **1850.** Autoritățile austriece au procedat la reorganizarea vieții economice a provinciilor dominate, evreilor li s-a permis mutarea în localități urbane, au liberalizat circulația pământurilor și imobilelor în general, au început sprijinirea industrializării, au dat mult mai des permisiuni de fondare de întreprinderi meșteșugărești, manufacturi și chiar de fabrici.

Evreii din Transilvania și Banat au început mai întâi să prelucraze produsele agricole: cereale și fructe, plante textile și industriale, au fondat fabrici de spirt, de amidon, de oțet, mori și brutării, au arendat măcelării. Au fondat mici uzine pentru producerea uleiurilor vegetale, bere, țesătorii, fabrici pentru prelucrarea lemnului.

La orașe, unde încă exista puterea – este adevărat tot mai slabă – a breslelor ei se ocupau de tot felul de meșteșuguri, mai ales cele care erau până atunci rare sau lipsiseră din peisajul atelierelor mici și mijlocii. Astfel cizmarii confecționau cizme speciale pentru portul festiv, croitorii – haine de modă, negustorii erau de galanterii și de mirodenii.

Evrei au confecționat și au comercializat toate mărfurile din care se putea spera la un câștig cât de cât profitabil. Acestea însă nu-i menajau pe ei de falimente și crize. Astfel clasa celor bogați și săraci a început să fie tot mai vizibilă și accentuată. Pauperizarea maselor evreiești era un fenomen obișnuit. Solidaritatea evreiască a născut însă organizații de caritate și ajutor reciproc.

Un mijloc de a scăpa de sărăcie și de nevoi rămânea emigrarea spre America sau spre Europa de vest. Este adevărat, emigrarea nu a fost masivă ca în cazul Rusiei sau României, situația evreilor din Austro-Ungaria era incomparabil mai bună decât a confracților lor din țările amintite. Nici sionismul nu a cucerit atâtea minți și inimi ca în alte state, deși profeții, părinți sionismului s-au născut în Ungaria, ca de exemplu Theodor Herzl sau Max Nordau.

În mediul rural evreii au continuat să aibă ocupații de cârciumari, negustori sau arendași, însă este specifică acestei perioade îndreptarea lor tot mai accentuată atât către orașe. Ei ajung să reprezinte în majoritatea orașelor mari aproape 20-30 % din populația localității (Sighețul Marmăției, Oradea, Timișoara, Arad, Lugoj, Cluj, Gherla, Târgu Mureș, Reghin, mai apoi Gheorgheni, Tulgheș, Alba Iulia, Beiuș, chiar Brașov și Deva).

În orașe crește numărul evreilor care sunt angajați ai unor firme, funcționari privați și publici, profesori, profesori universitari după fondarea universității din Cluj (1871). Au propriile lor prăvălii, magazine, ateliere. De obicei în fiecare oraș există un „cartier evreiesc”, adică în jurul sinagogii și al instituțiilor comunitare, străzi frecventate și preferate de negustori și meseriași evrei.

Se înmulțesc construcțiile, casele familiale ridicate în cartierele luxoase, pe strada principală sau pe la marginea orașelor. Planurile caselor sunt executate de ingineri și arhitecți la modă, bine cotați, tineri, cu idei noi în materie de arhitectură, decorațiune exterioară, mobilier. Se apelează la arhitecți evrei din Pesta, Viena, Timișoara, Oradea, Cluj. Sinagogile construite la Timișoara, Cluj, Brașov, Târgu-Mureș, Satu-Mare sau Arad sunt atinse de curente înnoitoare în arhitectură, și au grijă de a alege un stil aparte: clasicist, moresco-oriental și apoi Jugendstil sau eclectic. Sunt monumente de arhitectură care reflectă starea și gustul celor care le-au comandat. Aceleași trăsături sunt regăsite și în cimitirele evreiești.

Participarea masivă la fondarea de stabilimente industriale a fost secondată de înviorarea vieții financiare. Priceperea evreilor în tranzacțiile bănești, simțul lor pentru socoteli abstracte i-au făcut indispensabili pentru viața bancară. Îi găsim printre casieri, contabili, bancheri, director de instituții financiare și controlori financiari din partea statului. Nu este de mirare că se înregistrează primele îmbogățiri spectaculoase, acumulări de averi în bunuri mobiliare și apoi imobiliare. Sistemul electoral ungar a permis intrarea celor mai bogați, ai celor mai puternici contribuabili în viața municipală și județeană prin așa zisul sistem de virilism. Astfel, la sfârșitul fiecărui an financiar se făcea o listă a celor mai mari contribuabili, care puteau să opteze pentru intrarea în consiliile locale și aveau drept de vot. Evreii apar de la începutul sistemului electoral modern adică din deceniul al 8-lea al secolului al 19-lea și până la 1918. Sistemul liberal a permis, asemenea Angliei, Germaniei sau Austriei, intrarea evreilor în marea politică statală. Ungaria a avut după, încheierea compromisului din 1867, câțiva miniștri evrei în guvernele liberale printre care la portofoliile de comerț și industrie, justiție sau apărare.

Antisemitismul secolului al XIX-lea are o intensitate variabilă, în unele perioade este mai slab, dar se întetește în ajunul emancipării religiei mozaice. Se formează chiar un partid antisemit, în frunte cu Győző Istóczy, care a reușit să obțină voturi și să intre în parlament. Antisemitismul și prigonirea evreilor este interzisă prin lege, iar autoritățile apără evreii, astfel că ostilitatea populației față de evrei este ținută în frâu de întregul sistem liberal.

Viața evreilor din Transilvania după compromisul austro-ungar

Evreimea din Ungaria, incluzând-o pe cea transilvană a plătit un preț foarte mare pentru aderarea la idealurile de independență națională ale revoluției pașoptiste ungare și participarea activă la efortul de luptă al armatelor maghiare, drept pedeapsă majoritatea lor fiind înrolată ulterior în armata austriacă.

În așteptarea vremurilor mai bune comunitatea evreilor ardeleni nu a încetat să năzuiască spre scopul său de emancipare, promis de către revoluție întregii evreimi ungare. Acest moment a sosit odată cu încheierea compromisului și crearea Imperiului Austro-Ungar.

Perioada Imperiului Austro-Ungar (1867-1918)

Datorită acordării emancipării promise, precum și recunoașterii religiei izraelite drept religie receptată, dar și urmare a perioadei propice creșterii economice, industrializării și modernizării, favorabilă asimilării aproape totale la majoritatea maghiară, evreimea ungară (și cea transilvană) a considerat că deceniile în care a trăit în Imperiul Austro-Ungar au constituit „epoca de aur”, o perioadă de un avânt nemaîntâlnit a vieții și situației sociale a evreimii din Ungaria. Această epocă a fost marcată de următoarele evenimente mai importante în viața evreimii din Ungaria și Transilvania:

- **28 decembrie 1867.** Este promulgată legea XVII din 1867 care asigură emanciparea civilă a evreilor de pe teritoriul Ungariei. Astfel, și evreii din Transilvania, primesc drepturi civile egale cu membrii celorlalte comunități creștine ale țării. În urma emancipării civile se accelerează integrarea și asimilarea culturală, lingvistică și politică a evreilor din Ungaria în populația maghiară.

- **10 decembrie 1868 – 23 februarie 1869.** Congresul Israelit de la Pesta. În urma acestui Congres, cultul mozaic din Ungaria/Transilvania se scindează. Vor exista 3 orientări de acum încolo: neologi (congresiști/progresiști); ortodocși (conservatori); adepții *status quo ante* (cei care nu acceptă divizarea cultului mozaic din Ungaria și militează pentru restabilirea situației dinainte de 1868)

Un fenomen aparte este secesiunea dintre și din sânul comunităților evreiești, datorată unei măsuri administrativ-organizatorice, adică așa-zisului Congres al evreilor convocat de guvernul ungar la Budapesta în 1868. Ministrul liberal József Eötvös a convocat un congres al tuturor evreilor pentru a-i organiza, înregimenta într-o singură confesiune cu o ierarhie impusă de stat, asemenea confesiunilor creștine. Congresul s-a dovedit a fi un eșec din punct de vedere organizatoric, fiindcă nu s-a născut un singur organism confesional ci trei, care ulterior au fost recunoscute separat fiecare în parte.

Curentul tradiționalist conservator refuza orice intervenție în materie de exercitare de cult cât și în organizarea interioară și generală. Curentul neolog sau reformist a acceptat măsurile și sugestiile oferite de statul liberal, pe când un al treilea curent sau grupare confesională a adoptat un punct de vedere intermediar, conservându-se stările, aducând un compromis între

reformă și tradiție, numit confesiunea *status quo ante*.

În primul și în al treilea, din punct de vedere social, s-au grupat pătri mai bogate, întreprinzători deschiși la schimbări în materie de ideologie, curente economice și de cultură laică. Dintre ei se recrutau oamenii de cultură sau politicienii, consilierii locali, ziariști, formatori de curente de opinie, care ulterior în secolul al 20-lea s-au implicat și în mișcările politico-culturale ale minorității maghiare și germane, până la ivirea fascismului autohton. Neologii au dominat comunitatea din Oradea, Timișoara, Arad și în general vestul Transilvaniei. Adepții status quo-ului îi întâlnim în orașele mai mari din Ardeal.

Majoritatea enoriașilor izraeliți din Transilvania au rămas însă fideli tradiționalismului, cărora s-au adăugat și mase de hasizi și așa-ziși evrei de rit sefard. Centrele lor mai importante erau la Carei, Sighet, Satu Mare, județele din nordul și nord-vestul provinciei aflate sub influența coreligionarilor din Ucraina Subcarpatică, Polonia, Galiția, Lituania, Belarus, de unde proveneau. Comunitățile lor au fost alimentate neconținut tot de acolo din punct de vedere demografic, într-un ritm mai mare sau mai mic în funcție de politica autorităților. La sfârșitul secolului al XIX-lea condiția lor socială era în general mai modestă, dar s-au adaptat ulterior mult mai elastic noilor condiții oferite de România Mare.

- **1882/1883.** Procesul de la Tiszaeszlár este o ilustrare a antisemitismului modern din Ungaria. Evreii din localitate sunt acuzați de omor ritual. În urma procesului – care constată nevinovăția evreilor – ia ființă Partidul Antisemit (**1883**) al lui Győző Istóczy și se naște o literatură de natură antisemită a problemei.

- **1895.** Este adoptată legea XLII din 1895, care recunoaște religia israelită. Astfel, religia iudaică devine egală în drepturi cu celelalte confesiuni.

8. Istoria evreilor din Basarabia și Bucovina (sfârșitul secolului al XVIII-lea – Primul Război Mondial)

Istoria evreilor din Bucovina, 1775-1918

După anexarea părții de nord a principatului Moldovei la Imperiul habsburgic (1775), numărul evreilor de aici a crescut rapid.

Imigrarea evreilor – veniți cei mai mulți din Galiția, iar unii din Austria – a făcut parte din politica de colonizare întreprinsă de autoritățile austriece. Centrele evreiești cele mai importante erau: Cernăuți, Rădăuți, Suceava, Sadagura și Vijnița. Cernăuțiul a fost un mare centru de cultură al evreilor din estul Europei, fiind supranumit „Ierusalimul austriac”. Evreii au avut un rol important în dezvoltarea economică și socială a Bucovinei.

Autoritățile austriece au reglementat organizarea și modul de funcționare a comunităților evreiești din Bucovina. Conform unui ordin imperial din 1776, s-a admis existența unei singure comunități districtuale la Cernăuți. Ulterior s-a permis însă funcționarea mai multor comunități. La sfârșitul deceniului nouă funcționau două comunități principale: una la Cernăuți, având în subordine comunitățile din Vijnița și Sadagura, și una la Suceava, căreia i se subordonau comunitățile din Siret și Câmpulung.

Organizarea comunităților evreiești din Bucovina, cu eligibilitatea conducătorilor etc., era aproximativ la fel ca în Banat. În fruntea evreimii bucovinene se aflau, pe de o parte, un prim-jude (staroste) – ajutat de juzi ai comunităților locale mai importante, de casieri și secretari obligați să țină scriptele doar în limba germană –, iar pe de altă parte, un rabin districtual și câțiva rabini locali. Rabinul districtual (*Landesrabiner*-ul) era și președinte al Bed-Din-ului (tribunal religios).

Istoria evreilor din Basarabia, 1812-1918

Prezența evreilor în teritoriul dintre Prut și Nistru este mai veche de 1812, când Basarabia a fost anexată de Imperiul rus. Îndeosebi în orașele din nord (Hotin, Soroca ș.a.) trăiau un număr relativ mare de evrei.

După 1812, numărul evreilor a crescut foarte mult, în condițiile în care decretele antievreiești din Rusia din prima jumătate a sec. XIX nu au avut aplicabilitate decât parțial în provincia (gubernia) Basarabiei, care a devenit astfel un loc de refugiu pentru evreii din restul Imperiului țarist.

Numărul evreilor din Basarabia – în 1812: circa 19.500; în 1856: circa 79.000; în 1889: 180.918; în 1897: 228.668 (11,8% din populație). În 1918, când, în condițiile destrămării Imperiului rus, Basarabia s-a unit cu România, aceasta era **provincia românească cu cel mai mare număr de evrei**.

Au existat însă și în Basarabia restricții de natură economică și politică la adresa evreilor, iar către 1900 au apărut persecuțiile deschise și violențele, inclusiv pogromuri, la fel ca în restul Imperiului rus. Cele mai cunoscute sunt cele două pogromuri care au avut loc în Chișinău: la 6-7 aprilie 1903 (în zilele de Paști), când au fost uciși 49 de evrei, iar circa 500 au fost răniți, fiind distruse sute de case și prăvălii evreiești; la 19-20 octombrie 1905, când au fost uciși 19 evrei, iar alții 56 au fost răniți.

O caracteristică a evreimii basarabene a fost condiția pauperă a imensei lor majorități, prezența lor în număr mare în sate, conservatorismul religios și viața în comunități închise.

9. Începuturile sionismului

Începuturile mișcării sioniste în România. Primele emigrări în Palestina

Sionismul s-a manifestat la populația evreiască din întregul spațiu est și central-european. Evreii din România au avut aici o contribuție importantă. În sânul populației evreiești din România, ideile în stare să trezească o conștiință și o mișcare națională erau mai vechi, cum arată o intenție, exprimată în 1867, de organizare a unei colonizări agricole în Palestina. În 1875, la Moinești, a fost întemeiată Societatea „Ishub Eretz Israel” („Colonizarea Patriei Israel”), care propunea reconstrucția statului evreu. Societăți asemănătoare au fost înființate și în alte locuri.

- **30 decembrie 1881 – 1 ianuarie 1882.** A avut loc la Focșani prima conferință sionistă. Au fost prezenți membrii a peste 50 de societăți de colonizare.

Fondarea primelor colonii în Palestina, cu evrei români, 1882

În august 1882 a plecat, din Galați, primul vas de colonizare (vasul „**Tetis**”), cu 228 de evrei din Moinești, Focșani și alte localități din Moldova. Ei au fondat primele colonii agricole din Palestina: *Roș Pina* și *Sichron Iacov* (existene și azi). La Sichron Iacov evreii români s-au organizat într-o cooperativă viticolă; au adus cu ei tehnologia folosită la Odobești.

10. Statutul juridic al evreilor, antisemitism, elita românească pro și contra, discriminare, expulzări și emigrare (1878-1913)

Naturalizarea (după 1878)

Politica de naturalizare individuală nu a răspuns, până la urmă, așteptărilor populației evreiești. În afara combatanților evrei din Războiul de Independență (1877-1878), naturalizarea individuală a fost acordată, după 1880 și până în 1913, unui număr de 529 persoane, din zeci de mii de solicitanți.

Partea covârșitoare a celor naturalizați era din rândul categoriilor foarte avute: bancheri, negustori și industriași. Fuseseră admiși la naturalizare și intelectuali de marcă, dar nu fără dificultăți, stârnind multă vâlvă; de exemplu, respingerea naturalizării savantului Lazăr Șăineanu.

Politicii de naturalizare i s-au imputat intenții restrictive evidente, prin tergiversări și formalism procedural excesiv, dezbateri parlamentare inutile și agitate. Politica de naturalizare a creat o adevărată deziluzie în rândul evreilor.

Între 1909-1919 principala organizație care s-a zbatut pentru emanciparea evreilor a fost *Uniunea Evreilor Pământeni*.

Opțiuni ale populației evreiești, după 1879

Opțiuni pe care le aveau și pe care le-au urmat evreii din România după ce calea împământenirii colective le-a fost închisă în 1879:

1) **Asimilarea** sau chiar **integrarea** în societatea românească. Această opțiune a fost îmbrățișată de evreii bogați și de unii intelectuali din elita populației evreiești atrași de cultura română. Această opțiune a fost minoritară.

2) **Emigrarea**. Emigrarea a luat proporții de masă după anul 1900, în principal din cauza condițiilor economice precare din țară și a discriminării în materie de drepturi cetățenești. După unele aprecieri, până în 1914 au emigrat aproximativ 90.000 de persoane, reprezentând o treime din întreaga populație evreiască din România.

3) **Sionismul**. Emigrarea organizată înspre Palestina.

Emigrarea

Emigrarea s-a făcut în țările din vestul Europei și S.U.A. (cei mai mulți), dar și în Palestina. Chestiunea emigrării evreilor din România în S.U.A. a fost ridicată de consulul american la București, Benjamin Franklin Peixotto, 1870-1876, care a venit cu un plan de emigrare.

Un fenomen specific a fost așa-numita „mișcare a pietonilor”, din jurul anului 1900. Din cauza condițiilor precare în care se aflau în special meseriașii evrei, cât și liber-profesioniștii, în urma legilor discriminatorii de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, sute de evrei au pornit pe jos spre alte meleaguri.

În 1890 statisticile americane înregistrează imigrarea a 517 evrei din România, pe când în 1900 numărul total al acestora era de 15.041 și avea să crească mereu, ajungând în 1914 la peste 60.000 de persoane.

Antisemitismul în Vechiul Regat

Antisemitismul în România a fost în primul rând reacția unor oameni aparținând unor categorii sociale care se simțeau amenințate de concurența economică pe care o reprezentau evreii: marii proprietari de moșii, clasa de mijloc românească în curs de constituire. Erau cei direct afectați de conflictul de interese generat inevitabil de situația existentă. Competiția economică este principala explicație a antisemitismului, dar în epocă s-a manifestat și un antisemitism religios etc., iar acuzele la adresa evreilor includeau: lipsa de loialitate a evreilor față de România, intenția de constituire a unui stat în stat, de subminare a geniului creștin și latin al românilor, de subminare a naționalității și rasei, utilizarea forței oculte a banului și francmasoneriei. Tipologia antisemitismului din principatele române/România, din intervalul 1830-1918 este una complicată.

Organizarea mișcării antisemite în România, momente importante:

- organizarea de comitete antisemite în mai multe orașe.
- **1885**. La București ia ființă „Alianța Antisemită”.
- **7-9 septembrie 1886**. Are loc la București Congresul antisemit româno-european.
- **1910**. Se înființează Partidul Naționalist Democrat, de către N. Iorga și A. C. Cuza, care în programul său propunea o „soluție naționalistă problemei evreiești”, ce urmărea în final „eliminarea evreilor, înlocuirea lor gradată din toate ramurile de activitate”.

11. Evreii în Primul Război Mondial, conferințele de Pace și statutul evreilor

Participarea evreilor la Războiul de Reîntregire (1916-1919)

- **15/28 august 1916.** Uniunea Evreilor Pământeni a lansat un apel către populația evreiască, pentru mobilizare la război. Aproape 25.000 de evrei au fost înrolați în armata română.

Populația evreiască a participat la efortul de război și prin strângerea de fonduri pentru Crucea Roșie, prin voluntarii înrolați în serviciul sanitar, prin localurile și mijloacele puse la dispoziția autorităților române.

Problema evreiască în anii primului război mondial.

- **mai 1917.** Printr-un memoriu, Uniunea Evreilor Pământeni a propus oficialităților și Parlamentului român să se acorde o emancipare mai grabnică. Eșec.

- **24 aprilie/7 mai 1918.** În Tratatul de pace cu Germania, de la București, a fost inclusă și chestiunea încetățenirii evreilor.

- **28 iunie 1919** – Tratatul de pace de la Versailles. Sistemul de tratate Versailles a stabilit noua împărțire teritorială a Europei după încheierea războiului

- **9 decembrie 1919.** Tratatul minorităților, art. 2, 7, 8; se recunoaște cetățenia română tuturor evreilor României Mari

Art. 2 Guvernul român se angajează a da tuturor locuitorilor săi întreagă și deplină protecție pentru viața și libertatea lor, fără deosebire de naștere, de naționalitate, de limbă, de rasă sau de religie.

Art. 7 România se obligă a recunoaște ca supuși români, de plin drept și fără o formalitate, pe evreii locuind în țară pe teritoriile României și care nu se pot prevala de nici o altă naționalitate.

Art. 8 Toți supușii români vor fi egali în fața legii și se vor bucura de aceleași drepturi civile și politice, fără deosebire de rasă, de limbă sau de religie.

Distribuția minorităților naționale în România Mare în 1920:

Origine etnică	Noua Românie	Vechea Românie	Total	Procentaj %
Români	5005000	6800000	11805000	69,9
Maghiari	1518000	50000	1569000	9,3
Ucrainieni	792000		792000	4,7
Germani	690000	35000	725000	4,3
Evrei	600000	300000	900000	5,3
Bulgari	140000	150000	290000	1,7
Romi	60000	225000	285000	1,7
Lipoveni	59000	40000	99000	0,6
Polonezi	37000		37000	0,2
Turci		170000	170000	1,0
Diverși	196000	30000	226000	1,3

Total	9097000	7800000	16897000	100,0
-------	---------	---------	----------	-------

C.G. Rommenhoeller, *La grande Roumanie. La structure économique, sociale, financière, politique et particulièrement ses richesses*, La Haye, Martinus Nijhoff, 1926, p. 70 *apud* Carol Iancu, *Evreii din România – de la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, București, Hasefer, 2000, p. 28

- **28 martie 1923**. Se promulgă Constituția României. Se acordă naturalizarea evreilor României Mari.

Art. 5. Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi.
Art. 7. Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origine etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturi civile și politice și a le executa.

Perioada de destrămare a Imperiului Austro-Ungar și unirea Transilvaniei cu România

- **1914–1918**. Evreii din Ungaria iau parte în număr mare la luptele Primului Război Mondial.

Odată trecută epoca de aur a evreimii ungare, comunitatea a fost nevoită să se confrunte cu o serie de reproșuri și chiar cu numeroase atrocități din partea majorității maghiare. Evreimea trebuie să înțeleagă că nu mai este nevoie de procente pe care le reprezenta în populația Ungariei pentru a asigura majoritatea elementului maghiar în țară, mai mult de-atât, trebuie să se confrunte cu o nouă criză identitară prin perspectiva faptului că Ungaria va pierde Transilvania în favoarea României. Această situație a impus elaborarea unor noi strategii identitare și în cazul evreimii din Transilvania, strategii care să răspundă noilor condiții ilustrate și de evenimentele acestei epoci:

- **octombrie – noiembrie 1918**. Atrocități împotriva evreilor comise de către soldații reînțorși de pe front (Năsăud, Aleșd, Sighetu Marmăției, Prundu Bârgăului etc.)

- **20 noiembrie 1918**. Adepții mișcării naționale evreiești din Transilvania organizează o adunare de constituire în sala mare a Cafenelei și Cinematografului „Urania” din Cluj. Cu această ocazie este înființată *Uniunea Națională a Evreilor din Transilvania*. Liderul organizației devine Theodor Fischer, un avocat de renume din oraș și un adept vechi al sionismului.

- **1-2 decembrie 1918**. Marea Adunare Națională a românilor în Alba Iulia. Este proclamată Unirea cu România. La adunare este înființat Consiliul Dirigent cu sediul la Sibiu.

- **19 decembrie 1918**. În urma eforturilor lui Chaim Weissburg și al altor sioniști locali apare primul număr al ziarului sionist *Új Kelet* (Noul Est) la Cluj. Între 1918-1920 apare săptămânal, între 1920-1940 apare zilnic. Este organul oficial al Uniunii Naționale a Evreilor din Transilvania, iar mai apoi al Partidului Evreiesc din Transilvania. În cei mai buni ani ai perioadei interbelice, tirajul cotidianului a ajuns probabil la aproape 10.000 de exemplare.

- **1919**. Este înființat primul liceu evreiesc din Banat, dar și din fostele teritorii maghiare unite cu România în 1918 la Timișoara. Oficial, liceul are limba de predare română, dar, ca și în cazul celorlalte două școli medii înființate în acești ani (1920, Cluj și Oradea) educația se desfășoară atât în limba română, cât și – mai ales – în maghiară, deoarece majoritatea profesorilor și a elevilor nu cunoșteau limba română.

- **4 iunie 1920**. Ungaria semnează Tratatul de pace de la Trianon, prin care renunță la Ungaria de Vest, Slovacia de Sud, Transcarpatia, Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania istorică, Voivodina și Croația.

- **1 iulie 1920.** La inițiativa lui Chaim Weissburg, Uniunea Națională a Evreilor din Transilvania deschide primul *ulpan* (instituție menită să ofere cursuri de ebraică) din Transilvania la Cluj.

12. Contribuția evreilor la modernizarea României (1830-1918)

Aspecte demografice

Datele referitoare la anul 1860, furnizate de statistica tipărită de C. Negruzzi, șeful Oficiului statistic al Moldovei, menționa existența **în cele 13 județe a 118.922 evrei, din care 4.670 evrei supuși străini, dintr-un total general al populației din Moldova de 1.206.906 locuitori.** Datele oferite de Leonida Colescu, arată că în același an, în toată țara trăiau 134.168 de evrei;

În Țara Românească numărul evreilor nu trecea de 20.000. Dan Berindei și colaboratorii au calculat pe baza unor documente la 17.632 numărul evreilor din Țara Românească față de 9.234 câți indica bunăoară Radu Rosetti (Verax, 1903).

În perioada 1859-1899 creșterea populației României a fost de 54,1%. În peisajul general demografic românesc întâlnim însă o situație deosebită în ceea ce privește creșterea populației alogene, a celei evreiești în mod special. Gradul de credibilitate al statisticilor scade însă atunci când este vorba despre acești locuitori datorită faptului că **o mare parte dintre ei, în special cei imigrați curând, datorită mobilității și a dorinței de a nu fi expulzați în țările de origine, se sustrăgeau recensămintelor și autorității în general.** Cu toate acestea, dispunem de unele date care ne permit să urmărim dinamica populației evreiești în perioada cuprinsă între 1860 și 1919.

Astfel, recensământul din 1859-1860 ne indică prezența a **134.168 de evrei, adică 3,5% din populația totală a țării.** Isidore Loeb, într-o lucrare tipărită în 1877 la Paris, apreciază că, în realitate, în anul 1866 în România trăiau între 300.000 și 400.000 de evrei. Cifra este exagerată, dar aceasta era percepția în unele medii ale epocii.

În anul 1899, evreii reprezentau 4,5% din populația totală, numărul lor ridicându-se la 266.652. Ei reprezentau circa 28,6% din totalul populației alogene din România.

Sporul populației evreiești a fost deci în perioada 1860-1899 de 98,7%, față de circa 50%, cât a fost sporul populației autohtone.

În condițiile crizei economice de la sfârșitul sec. XIX și a emigrării, populația evreiască a scăzut, în 1901-1902 ea fiind estimată la 261.000 locuitori, pentru ca mai apoi să crească lent la **269.000 locuitori în 1908** și, în fine, la **circa 300.000 în 1916.** O altă sursă ne indică prezența în România în 1915 a 320.000 de evrei.

În a doua jumătate a sec. XIX numărul evreilor din Moldova a crescut cu cel puțin 76.750 de persoane, în timp ce în Valahia numărul acestora a crescut cu 59.618 de persoane. Cu toate acestea, deși erau cei mai importanți numeric după populația autohtonă, **evreii nu au depășit 5% din totalul populației.** În ceea ce privește proporția evreilor la mia de locuitori, la începutul sec. XX ea se cifra la 45 în România, nefiind depășită decât de Austria (46,8) și urmată îndeaproape de Ungaria (44,2).

La începutul sec. XX existau comunități evreiești în 97 de centre urbane, lucru ce atestă prezența acestei populații în mai toate orașele din țară.

România / Provincii	Procentul evreilor în populația urbană
România	19%
Moldova	38,7%
Muntenia	10,6%
Oltenia	4,1%
Dobrogea	5,6%

Evreii în viața economică a României, 1830-1918

Industria

Dacă în deceniul cinci al sec. XIX catagrafiile și documentele vremii ne arată un „nomenclator” al meseriilor cu circa 100 de poziții, meserii în care erau angrenate aproximativ 25.000 de persoane în cele două principate, în preajma primului război mondial, industria furniza circa 22% din produsul social global și 14% din venitul național, în această ramură a vieții economice fiind angajate peste 200.000 de persoane.

- **1902.** În România funcționau 66.188 de stabilimente industriale, din care 45.963 (73,9%) aveau proprietari români, 6.360 (10,2%) se aflau în proprietatea supușilor străini și **9.865 (15,9%) aveau proprietari evrei** (străini fără protecțiune, după documentele epocii). Relativ la industria mare – stabilimente industriale cu un capital social mai mare de 50.000 lei – notăm existența a 625 de unități, deținute în proporție de 53,9% de români, 26,6% de supuși străini și 19,5% de evrei.

În anul 1902 munceau în ateliere meșteșugărești 19.181 de evrei. Dintre aceștia 61,7% aveau ocupații în industria îmbrăcăminte, 12,5% în industria metalelor, 10% în industria lemnului și mobilierului, 5,3% în industria alimentară.

Tabelul cu privire la întreprinderile mari:

Ramuri industriale	Nr. total al întreprinderilor	Din care ale proprietarilor evrei
Ceramică	13	1
Sticlărie	6	3
Materii minerale	13	-
Metale	75	9
Lemn și mobile	72	19
Tăbăcărie, pielărie	25	6
Alimentară	191	26
Textilă	31	7
Îmbrăcăminte	35	12
Chimică	105	33
Hârtie	13	3
Arte grafice	26	2
Diverse	20	1
TOTAL	625	122

Comerțul

În Moldova, acolo unde era concentrată 75% din populația evreiască din România, și în special în nord, **comerțul era o activitate aproape exclusiv evreiască.** O statistică întocmită de oficialități în anul **1892** releva faptul că în județul Botoșani situația caselor de comerț se prezenta astfel: în orașul Botoșani 92% din firme erau evreiești, în restul comunelor urbane 85,1% aparțineau proprietarilor evrei, iar în comunele rurale 75,6% aparțineau aceleiași categorii. În celelalte județe nordice situația se prezenta astfel: Suceava – 94,8% în orașul reședință, 70% în comunele rurale; Dorohoi – 91,8% în orașul reședință, 95,5% în alte comune urbane, 56,8% în comunele rurale; Roman – 86% în orașul reședință, 57,4% în comunele rurale; Iași – 82,2% în orașul reședință, 81,5% în alte comune urbane, 74,3% în comunele rurale; Vaslui – 89% în orașul reședință, 69% în comunele rurale; Bacău – 85,6% în orașul reședință, 62,5% în alte comune urbane, 42,5% în comunele rurale. În cele 13 județe ale Moldovei doar în trei reședințe de județ proporția caselor comerciale evreiești nu trecea de 50%.

În ceea ce privește situația din Valahia, aici raportul este invers – cu excepția orașului București, Turnu Severin și Brăila. Orașe reședință de județ precum Ploiești, Slatina, Câmpulung, Craiova, Buzău au avut peste trei sferturi din firmele comerciale în proprietatea

comercianților români. Mai mult, în comunele rurale din această zonă, în 11 județe din totalul de 17 proporția firmelor comerciale românești depășea 90%, iar în Olt proporția era de 100%.

Statisticile comerciale din 1902 menționează că peste 21% dintre comercianți – plătitori de patente – erau evrei. În cifre absolute, **din 107.332 de comercianți, 22.590 erau evrei.** Cei mai mulți erau concentrați în județele Iași (75,3% din toți negustorii), Botoșani (75%), Dorohoi (72,9%), Tecuci (65,9%), Neamț (60,7%), Romanai (57,4%), Vaslui (56,5%), Fălciu (55,7%) și Bacău (52,5%). Așadar, o mare parte a comerțului din nordul Moldovei se afla în mâinile negustorilor și comercianților evrei care dominau autoritar în această zonă.

Antreprenoriatul

Un domeniu nou de activitate care s-a afirmat spre sfârșitul sec. XIX a fost acela antreprenorial, domeniu în care evreii au fost bine reprezentați. Fără a presupune neapărat cunoștințe de specialitate aprofundate, dar presupunând acces la finanțe și cunoștințe de management, munca antreprenorială a adus, în general, mari câștiguri. Dintre evreii implicați în acest domeniu am aminti pe Herșcu Rosenthal și Ioseph Stoleriu, care la 1861 semnează contractul pentru repararea Academiei Mihăilene din Iași, pe Lupu Davidovici, activ în deceniul opt al sec. XIX în contractarea unor comenzi din partea statului, pe M. Weinberg și M. Litman, care în 1869 contractează trasarea liniei ferate de la Giurgiu la Smârdan, pe Solomon Zaruful din Iași, care a contractat pavarea unor străzi, pe A. Braunstein, câștigătorul contractului construirii pieței acoperite Traian din București, și pe A. Scherer și L. Loebel, antreprenori importanți în realizarea unor lucrări de feronerie. Lor li se alătură Emanoil Rosenthal care a organizat primele linii de diligențe Brașov-Giurgiu și București-Brăila-Galați, precum și inginerul Samuel Marcu, care a instalat linii de electricitate pe unele străzi din București și Iași.

Sectorul bancar-financiar

Exportul cerealelor în a doua jumătate a sec. XIX, principalul domeniu al exportului românesc (80% din valoarea totală a exporturilor anuale), era controlat, în bună parte, de către băncile având capital evreiesc. Dintre bancherii evrei celebri ai epocii menționăm: Solomon Goldbaum, Michel Daniel – numit în epocă “un Rotschild al Moldovei” –, Leon Daniel, Leiba Cahane, Mayer Weisengrun, Joseph Unter, J. Olivenbaum, Haim Cahana, Janos Byck, Iacob Neuschotz, M. Predinger, A. Schartz, Solomon Cahan, Moritz Wachtel, Abram Halfon, Mauriciu Blank, Jaques Elias, ș.a.

Financiarul Jaques M. Elias, împreună cu tatăl său, Menahem Elias și cu frații săi a întemeiat *Banca Generală a Țării Românești* (a doua mare societate financiară a țării după Banca României), care a contribuit la întemeierea și susținerea unor ramuri industriale importante. Același lucru se poate spune și despre *Casa Marmorosch Blank*, reper important al lumii bancare românești până în perioada interbelică, bancă ce la începutul secolului controla aproape 40% din economia țării.

Odată cu înființarea Băncii Naționale a României, a CEC-ului, a Creditului Funciar Rural și Urban, a întăririi capitalului financiar românesc, ponderea capitalului financiar evreiesc se va diminua treptat, ca și importanța instituțiilor financiare controlate de aceștia, fără însă ca acestea să nu rămână importante în peisajul financiar general al țării.

O dimensiune care trebuie relevată este aceea că mulți dintre finanțistii și proprietarii de bănci evrei au făcut donații generoase în favoarea unor instituții de cultură românești, în special Academiei Române. Dintre acești generoși donatori se cuvin a fi amintiți aici: Solomon Halfon, frații Daniel din Iași, Iacob Neuschotz și Jaques M. Elias, care și-a lăsat întreaga avere (aproape un miliard de lei) Academiei, „ca să ajute la luminarea poporului”.

Personalități evreiești în domeniul vieții economice, sec. XIX – începutul sec. XX

- **Hillel Manoah** (sau **Manoach**) (1797-1862). Bancher și filantrop. Descendent al unei familii de bancheri otomani. Consul onorific al imperiului Otoman la București și fondatorul uneia dintre primele bănci din Țara Românească. A avut legături profesionale și de rudenie cu alți mari bancheri sefarzi. Președintele comunității sefarde. **Participant la revoluția de la 1848**

din Țara Românească, membru al Sfatului Orășenesc. A acordat împrumuturi statului în perioada 1833-1850 și l-a creditat pe domnitorul Alexandru Ghica. A fondat Premiul Hillel al Universității din București (270.000 lei aur), de care au beneficiat numeroși bursieri, printre care și Lazăr Șăineanu.

- **Solomon Halfon** (1790-1862). Bancher și filantrop. Fondatorul Băncii Halfon. Ca și partenerul și ruda sa Hillel Manoah, a **participat la revoluția de la 1848** și a fost numit membru al Sfatului Orășenesc al Capitalei. A fost fratele lui **Avram Halfon** (1800-1862), bancher și Consul General al Imperiului otoman. **Solomon I. Halfon** (1846-1913), nepotul lui Solomon Halfon, a fost fondatorul Băncii Comerciale Române și cel care a acordat primul împrumut de stat al României. În 1880 i s-a acordat împământarea în mod individual. A fost decorat cu ordinul Crucea Ofițerilor în grad de Comandor. A donat sume mari de bani la diverse institute evreiești precum și Academiei Române, care a primit 50.000 de lei aur.

- **Davicion Bally** (1809-1884). Bancher și filantrop. Lider al comunității sefarde din București. **Susținător al revoluției de la 1848 din Țara Românească**. A fost nepotul lui Cilibi Mentăș Bally (Cellibi Mendes Bally), evreul sefard otoman care l-a susținut pe Nicolae Mavrocordat la venirea sa pe tron, în 1716. Davicion Bally s-a implicat în activități de modernizare a capitalei, a susținut financiar cauza revoluționară și organul de presă al acesteia, *Pruncul Român*. Ca lider al comunității sefarde a sprijinit activități filantropice și de modernizare a învățământului confesional.

- **Jacques Menahem Elias** (1844-1923). Industriaș, bancher și filantrop. Fondator și președinte al Băncii Generale Române, fondator al fabricii de zahăr din Sascut, proprietar al hotelurilor Patria și Continental din București, deținător de moșii în România, proprietăți imobiliare la Viena și mine de mercur în Dalmația. **Consilier al regelui Carol I**, a primit cetățenia română în 1880. Prin testamentul său din 1914 și-a lăsat aproape toată averea Academiei Române, care o gestionează prin Fundația Elias. Academia se angajează să construiască un spital cu numele Menahem Elias, care va îngriji populația nevoiașă "fără deosebire de origine". A acordat fonduri Universității din București și Facultății de Medicină. A acordat burse studenților evrei săraci. Fundația Elias funcționează și azi după aceleași principii.

- **Mauriciu Blank** (1848-1929). Bancher, cofondator alături de Jacob Marmorosch al Băncii Marmorosch Blank și practic directorul ei. Provine din familia sefardă Durrera el Blanco. Fiul său, Aristide Blank, care i-a urmat la conducerea băncii, a înființat în 1923 editura Cultura Națională.

Agricultura

La cumpăna sec. XIX și XX, 56,8% din suprafața latifundiilor mai mari de 500 ha și 72% din moșiile de peste 3.000 de ha era inclusă în sistemul arendășesc. Astfel, arendașii au ajuns să controleze județe întregi.

În **1905**, în patru județe din nordul Moldovei mai mult de 50% din totalul suprafețelor arendate erau în mâna arendașilor evrei. Trustul fraților Fischer controla 159.399 ha în 1905 (circa 60% din moșiile arendate se găseau în trei județe nordice ale Moldovei: Dorohoi 37.459 ha, Botoșani 32.260 ha, Iași 23.049 ha). Pentru a avea o imagine mai completă asupra acestui fenomen să subliniem că circa 30% din moșii la nivelul întregii țări erau date în arendă, arendașii străini deținând 11% din totalul pământului cultivat, iar evreii 6% din total.

Procentajul de pământ cultivat arendat evreilor pe județe:

Dorohoi	30	Bacău	8	Argeș	-
Botoșani	28	Vaslui	8	Buzău	-
Iași	24	Suceava	7	Dolj	-
Neamț	18	Tecuci	3	Gorj	-
Brăila	12	Tutova	3	Muscel	-
Covurlui	11	Ilfov	2	Olt	-
Ialomița	11	Dâmbovița	1	Prahova	-
Putna	11	Mehedinți	1	Teleorman	-
Roman	10	Rm. Sărat	1	Vlașca	-
Fălciu	9	Romanați	1	Vâlcea	-

- februarie 1907. Izbucnește răscoala țărănească, inițial în nordul Moldovei, a urmat apoi o reacție în lanț în întreaga țară, în cursul căreia au fost semnalate atacuri împotriva populației evreiești, nu numai din mediul rural, dar și în orașe și târguri, evreii fiind văzuți în Moldova printre cauzele neajunsurilor din mediul rural.

Profesii liberale

- în **1899** din totalul celor 1.224 de profesori existenți în țară, 78 erau evrei.

Factor important care a dus la proliferarea profesilor liberale în rândul evreilor a fost reprezentat de importanța pe care comunitatea a acordat-o educației. De altfel, procentul analfabeților în rândul masei evreiești era mult mai redus (circa 10%), față de procentul analfabeților din toată țara. În ciuda diverselor obstacole legislative și administrative, în anul 1899, din 68.000 de elevi care frecventau cursurile școlilor primare urbane, 3.800 erau evrei, din cei 21.212 elevi ai cursurilor secundare, 1 585 erau evrei, iar din cei 3.840 de studenți, 342 erau evrei.

Un grup profesional numeros în raport cu ponderea din populația totală l-au constituit medicii și lucrătorii din domeniul sanitar de origine evreiască, în ciuda existenței temporare a unor piedici în calea exercitării meseriei (mijlocul deceniului șapte al sec. XIX, mai precis perioada 1864-1868). În 1904 existau 221 de medici evrei din totalul celor 559 înregistrați în țară, iar în domeniul stomatologiei medicii evrei erau cvasimajoritari.

În ceea ce privește inginerii și arhitecții, aceștia erau în aceeași perioadă reprezentați astfel: 9 din cei 139 de ingineri erau evrei, respectiv 5 arhitecți din totalul de 64 la nivel național.

Curentul modernizator în rândul evreilor

Către mijlocul sec. XIX au apărut în cadrul populației evreiești din principate semnele unei mai mari deschideri spre societatea românească. Un indiciu este și apariția, în **1857, la București, a primul ziar evreiesc în limba română, *Izraelitul român***. Comunitatea sefarzilor din București prezenta o tendință mai sesizabilă spre integrare, tendință ce contrasta cu atitudinea majorității populației evreiești așezate în Moldova, care conserva multe din elementele vieții tradiționale. Curentul de orientare modernizatoare a câștigat tot mai mult teren. Acest curent s-a angajat, prin reprezentanții lui, în lupta pentru emanciparea politică a populației evreiești, dar și în mișcarea pentru integrarea acestora în societatea românească. Inițiatorul curentului modernizator în principate a fost doctorul **Iuliu Barash (1815-1863)**, imigrant din Austria, care avea să fie unul dintre principalii organizatori ai medicinei românești. În interiorul comunității evreiești din București, curentul modernizator a izbutit chiar să determine expulzarea, în 1864, a rabinului Meier Leibuş Malbim, fruntașul tendinței conservatoare.

Viața culturală evreiască, contribuția evreilor români la cultura română și universală

Învățământul

În sec. XIX evreii au înregistrat un progres remarcabil în ce privește școlile. Dar ei n-au fost analfabeți nici în secolele anterioare. „Căci binecuvântata viață religioasă care stăpânea inimile și sufletele se întreținea tocmai din indispensabila cunoștință de carte.” (Halevy) Școlile religioase evreiești (*Talmud-Tora*).

În anul **1877** evreii reprezentau 11% din numărul total al elevilor școlilor publice primare din orașe, în unele comune urbane ajungând la circa 50% din numărul total al elevilor. După proclamarea regatului numărul lor a crescut constant ajungând la circa 15% și, în unele orașe, la aproape 75%. În cinci ani numărul elevilor evrei în diferite școli de stat s-a dublat aproape, după cum o dovedește și următorul tabel:

Tipul instituției de învățământ	Anul școlar 1878-79	Anul școlar 1882-83
Școli primare publice (băieți)	1.432	2.950
Fete	1.793	2.741
Gimnazii (băieți)	318	401
Licee (băieți)	151	180
Școli comerciale (băieți)	77	222
Școli secundare și profesionale (fete)	34	75

În ceea ce privește o comparație numerică a numărului elevilor evrei înscriși în învățământul privat:

Înscriși în anul școlar 1895-1896	Înscriși în anul școlar 1906-1907
Total: 19.232 elevi	Total: 32.740 elevi
Din care evrei: 9.966	Din care evrei: 19.239
La cursul primar: 9.376	La cursul primar: 18.472
La cursul secundar: 590	La cursul secundar: 767

În învățământul public numărul elevilor înscriși la cursurile primare era următorul în întreaga țară în anul școlar 1906-1907:

Confesiunea	Școli rurale primare	Școli urbane primare
Ortodocși	428.453	70.365
Catolici	6.102	1.050
Evrei	1.765	3.809
Alte confesiune	2.489	598

Alte instituții culturale

Teatrul de limbă idiș la Iași și București. Primele reprezentări au avut loc la Iași în anul 1876.

Societatea istorică „Iuliu Barasch”, constituită în 1886 în București este prima instituție de cultură evreiască care și-a propus să încurajeze studierea istoriei evreilor din România.

Presa evreiască, gazetari evrei

Presa evreiască a fost numeroasă (sute de titluri de ziare și reviste) și extrem de diversă, atât ca orientare generală cât și din punctul de vedere al subiectelor abordate. Cele mai importate titluri: *Israelitul român*, *Viitorul*, *Fraternitatea*, *Emanciparea*, *Revista israelită*, *Pământeanul*, *Aurora*, *Sionistul*, *Anuarul pentru israeliți*, *Asimilarea*, *Înfrățirea*, *Egalitatea*, *Curierul israelit*. Cele mai importate nume de publiciști evrei care au scris aici: Elias Schwarzfild, A. S. Gold, M. Beck, I. Brociner, A. Stern, S. Grossman, C. Graur, E. Fagure, B. Brăniștean ș.a. Întreaga diversitate a vieții evreilor de la noi a fost oglindită fidel în aceste publicații cu rol major în conturarea imaginii de sine și a celuilalt. Publicațiile evreiești, cu orientări diverse, au reprezentat instrumentele de diseminare a mesajelor pentru dobândirea emancipării depline, pentru realizarea idealului sionist sau pentru a convinge coreligionarii și opinia publică de propria dreptate în abordarea chestiunilor conexe problemei evreiești de la noi.

Multe din aceste publicații au văzut lumina tiparului în editurile și tipografiile aparținând altor evrei precum cele ale fraților Samitca, Saraga sau ale lui Alcaly.

Dintre numele prestigioase implicate în presa “mare” a țării amintim că la *Adevărul* lui Beldiman erau în redacție evreii Husar și Bolocan; la *Lupta* lui G. Panu era S. Pauker; la *Timpul* lui Lascăr Catargiu erau S. Rosenthal și Roth; la *Constituționalul* lui P. P. Carp erau Lupu Dichter și Diamandescu; la *L'Independence Roumaine* al lui G. Em. Lahovary erau Azra Bercovitz, Al. Rubin, Johnson și Marcu; la *Românul* lui C. A. Rosetti erau M. Canianu ș.a.m.d.

Creația literară, artele plastice

Arhitectură: stilul neomaur (București) – stil eclectic, cu elemente bizantine, orientale ș occidentale, o creație a unor arhitecți evrei din spațiul românesc, o expresie a Art Nouveau-ului, care se leagă de chestiunea emancipării evreilor; Secession (Oradea și alte orașe din Transilvania).

Personalități evreiești în domeniul culturii

Între personalitățile evreiești din domeniul culturii din această perioadă: Hillel Kahane, H. M. Pineles, M. S. Robener, Benjamin Schwarzfild, D. Wechsler, M. Braunstein – toți scriitori ebraiști; Iacob Psantir, Wilhelm, Moses și Elias Schwarzfild, I. B. Brociner, Iosif Kaufman – cu preocupări în domeniul istoriei evreilor din România; Iuliu Barasch – medic preocupat și de literatură; Tiktin, Moses Gaster și Lazăr Șăineanu – filologi și folcloriști de marcă; Ronetti Roman, B. Lăzăreanu, B. Luca, B. Nemțeanu, C. Baltazar, I. Pribeagu, F. Aderca, E. Furtună, E. Dancu, H. Reinstein, I. Ionalescu, Z. Helman, E. Valdman, E. Relgis, A. Steuerman-Rodion – în domeniul literaturii; Karpel Lippe și I. Niemirower – în apologetica iudaică și iudaismul cultural; C. Dobrogeanu Gherea (Solomon Katz), Henric Sanieliievici – în domeniul sociologiei și criticii; Avram Goldfaden – întemeietorul teatrului în idiș; Ch. I. Bernstein, B. Segal – muzicieni.

În domeniul artelor vizuale s-au distins în această perioadă: C. D. Rosenthal, N. Vermont, N. Gropeanu, Samuel Mutzner ș.a.

- Ignat Samitca (1856-1925). A înființat împreună cu fratele său, Ralian, *Stabilimentul Industrial de Arte Grafice Ralian și Ignat Samitca* (Craiova, 1886), tipografie și editură. A publicat manuale școlare (carte școlară pentru școlile israelito-române și învățământul evreiesc), clasici români, beletristică, fiind una dintre cele mai importante edituri din țară. A deschis o filială a tipografiei la Turnu Severin, care a tipărit publicația *El Luzero de la Pasensia*, primul ziar de factură Haskala al evreimii sefarde din România. Din 1922, odată cu retragerea lui Ignat Samitca din afaceri, editura a devenit *Institutul de Editură și Art Grafice „Scrisul Românesc”*.

- **Leon Alcalay** (1847-1920). Editor și librar român. Întemeietorul librăriei editoare “Universal” - Alcalay & Co. Din 1899 a preluat publicarea colecției “Biblioteca pentru toți”, inițiată de Carol Müller în 1895.

- **Moses Gaster** (1856-1939). Rabin, filolog, istoric literar, publicist și folclorist, cu deosebire în domeniul limbii și culturii române și al studiilor iudaice, militant pentru emanciparea evreilor din România și un important conducător sionist. La scurt timp după ce a fost ales membru în societatea Ateneul Român, în 1885, a fost expulzat din România, din ordinul guvernului liberal al lui Ion I. C. Brătianu și s-a stabilit în Regatul Unit. În anul 1929 a fost ales Membru de Onoare al Academiei Române. Fondator al Folklore Society, membru al Royal Asiatic Society și al Jewish Historical Society. Este **figura cea mai complexă a iudaismului românesc**, savant de renume mondial, numit de Mircea Eliade “poliglot și polihistor”. În casa lui din Londra a fost concepută „Declarația Balfour”.

13. Viață comunitară, antisemitismul interbelic și Holocaustul în România

- **24 ianuarie 1919**. Apare primul număr al cotidianului sionist în limba română *Mântuirea*, organul de presă al *Federației Sioniste*. Reprezentanții *Federației Sioniste* urmăreau recunoașterea naționalității evreiești în România prin acordarea unei complete autonomii politice, culturale și religioase. Sediul Federației Sioniste s-a mutat în 1919 de la Galați la București. Săptămânalul *Știri din lumea evreiască* era o altă publicație oficială a Federației Sioniste.

- **30 august 1919.** Apare primul număr din *Conștiința*, organ al “Gărzii Conștiinței Naționale”. Mișcarea fusese inițiată de Constantin Pancu și a atras atenția prin utilizarea unor lozinci național-socialiste. În octombrie 1919, C.Z. Codreanu se înscrie în Garda Conștiinței Naționale. Organizația a fost repede dizolvată de către autorități. Pancu și Codreanu au fondat în februarie 1920 partidul *Socialismul Național-Creștin*.

- **aprilie 1920.** A.C.Cuza - înființează Partidul Național-Democrat Creștin; programul partidului: *Apel către toți românii*, București, 1922.

- **22-26 noiembrie 1920.** La Cluj are loc primul congres al Uniunii Naționale a Evreilor din Transilvania. La congres este adoptat noul Statut al organizației sioniste. Rezoluțiile adoptate declară că evreii din Transilvania doresc să se constituie ca minoritate națională în România. Theodor Fischer este ales președinte al Uniunii.

- **1922.** A.C.Cuza înființează împreună cu N.C.Păulescu – *Uniunea Național Creștină*. Noua organizație adoptă zvastica drept simbol oficial. La 1 aprilie apare primul număr al revistei bilunare *Apărarea Națională*, jurnalul Uniunii Național Creștine.

- **20 mai 1922.** Se înființează *Asociația Studenților Creștini* (ASC) – va deveni un mediu propice pentru ideologia legionară. Președintele Asociației este Corneliu Zelea Codreanu.

- **Octombrie 1922** – Marșul asupra Romei, Benito Mussolini formează guvernul Italian.

- ***Numerus clausus***; Incidentele antisemite provocate de studenți se înmulțesc în vara și toamna lui 1922. Studenții cereau excluderea evreilor din universități sau limitarea numărului acestora în raport cu ponderea pe care o reprezintă în raport cu ansamblul populației

- **3 decembrie 1922.** Începe o serie de tulburări antisemite la Cluj. Protestele au început la Facultatea de Medicină unde studenții etnici români le-au cerut colegilor evrei să furnizeze cadavre evreiești pentru disecție. Protestele se extind și continuă în toate universitățile din țară până în vară, perioada noiembrie 1922 – vara 1923 nu este recunoscută ca an universitar;

- **10 decembrie 1922.** Studenți delegați ai celor patru centre universitare (București, Iași, Cluj, Cernăuți) se adună la București pentru a formula o listă unificată de cereri. Se declară grevă în universități. Printre cererile studenților s-au aflat: introducerea principiului *numerus clausus*, obligativitatea studenților evrei de la medicină de a furniza cadavre evreiești pentru disecție, expulzarea evreilor veniți din provinciile anexate de România după august 1919.

DISTRIBUȚIA STUDENȚILOR PE FACULTĂȚI, DUPĂ ETNIE, 1921-1933

Facultate	Români (%)	Evrei (%)	Alte etnii (%)
Drept	77,0	16,5	6,5
Litere	81,5	11,2	7,3
Științe	81,3	11,8	6,9
Medicină	67,9	26,8	5,3
Teologie	96,3	-	3,7
Farmacie	40,0	51,1	8,9
Medicină veterinară	80,0	-	20,0
Total	77,1	16,4	6,5

Sursa: *Enciclopedia României*, vol. 1 (1938), p. 480.

- **ianuarie 1923.** Sunt publicate în română *Protocoalele Înteleptilor Sionului* în traducerea lui Ion Moța.

- **19-20 februarie 1923.** *Uniunea Evreilor Pământeni* se transformă în *Uniunea Evreilor Români* (U.E.R.). Wilhelm Filderman este ales președinte. Obiectivul principal al U.E.R – așa

cum a fost acesta definit la congresul din 1923, a avut în vedere cucerirea drepturilor politice și consolidarea acestora precum și lupta împotriva antisemitismului.

- **4 martie 1923.** A.C.Cuza a constituit Liga Apărării Național Crestine (LANC); sigla Ligii a fost tricolorul românesc cu o zvastică neagră într-un cerc galben în mijlocul steagului.

Platforma parlamentară a Ligii propunea:

- eliminarea completă a evreilor din țară;
- retragerea drepturilor politice și revocarea drepturilor de nativi acordate evreilor ca și a schimbărilor de nume;
- expulzarea evreilor intrați în țara după 1914;
- expulzarea evreilor din zonele rurale și cesionarea acestora etnicilor români;
- excluderea evreilor din birouri sau posturi publice;
- exproprierea graduală a proprietăților urbane;
- introducerea *numerus clausus* în toate domeniile de educație și activitate economică;
- exproprierea de către stat a tuturor evreilor care dețin pământ și instalații petroliere;

În 1923 apar alte două organizații de extremă dreapta: *Fascia Națională Română* [membrii acestei organizații sunt puternic influențați de fascismul italian, se pronunță pentru evacuarea în masa a străinilor; editează săptămânalul *Fascismul*] și *Acțiunea Română* [urmează modelul impus de Charles Maurras și L'Action Française. Îi are printre fondatori pe Ion Moța; organul de presă poartă numele organizației iar, mai târziu, devine *Fraternitatea română*]. Ambele fuzionează cu Liga Apărării Național-Creștine în 1925.

- **octombrie 1923.** C.Z.Codreanu, I.Moța, etc. plănuiesc atentate împotriva miniștrilor, a rabinilor, a jurnaliștilor și a bancherilor evrei. Sunt arestați, judecați și achitați în martie 1924.

- **24 februarie 1924.** Este promulgată **Legea asupra dobândirii și pierderii naționalității române** (Legea Mârzescu). În conformitate cu reglementările acestui act normativ, urmau să se creeze comisii care funcționau pe lângă Curtea de Apel și care aveau menirea de a întocmi listele cu cetățenii români. Un termen de 40 de zile era prevăzut pentru toți locuitorii teritoriilor alipite care doreau să conteste decizia acestor comisii. În cazul acesta trebuiau aduse dovezi ale indigenatului, cu alte cuvinte, dovezi ale înscrierii lor în registrele primăriilor din localitățile de origine. În urma lucrărilor comisiilor însărcinate cu constatarea naționalității, se estimează că între 16.000 și 20.000 de familii evreiești (80.000-100.000 de persoane) au rămas fără cetățenia română. Marea majoritate a acestora trăia în Basarabia.

În 1924 apare cercul sionist *Renașterea* alcătuit din foști membri ai *Uniunii Studenților Sioniști Hasmonaea* [înființată în 1914, editează revista *Hasmonaea*. Formațiunea pleda pentru menținerea identității naționale evreiești]. Reprezentanții cercului *Renașterea* urmăreau un dublu obiectiv: crearea unui cămin național evreiesc în Palestina și implicarea în politica românească în vederea recunoașterii drepturilor de minoritate națională pentru evrei. În același an, apare săptămânalul *Renașterea noastră*, cea mai importantă publicație sionistă din perioada interbelică. Publicația susținea poziția cercului *Renașterea*.

DISTRIBUȚIA POPULAȚIEI EVREIEȘTI ÎN ANUL 1924

Provincie	Nr. total	Rural	Urban
Basarabia	238000	109000	129000
Transilvania	200000	108887	91113
Bucovina	129256	64656	64600
Vechiul Regat	230000	44880	185120
Total	797256	327423	469833

Sursă: Carol Iancu, *Evreii din România – de la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, București, Hasefer, 2000, p. 51.

- **25 octombrie 1924** . C.Z.Codreanu îl împușcă pe C.Manciu, prefectul poliției din Iași deoarece acesta intervenise în forță împotriva manifestațiilor antisemite. La 10 decembrie au loc manifestații de solidaritate ale studenților în favoarea lui Codreanu. Între 20 și 26 mai 1925, se desfășoară procesul lui Codreanu. Acesta este achitat.

- **22 decembrie 1925**. Este publicată *Legea privind învățământul particular* care reglementa organizarea și funcționarea școlilor private și a instituțiilor de învățământ gestionate de biserici sau asociații. Legea prevedea utilizarea limbii române ca limbă de predare în instituțiile de învățământ private în care originea etnică a elevilor era română. Conform prevederilor legii, în cazul școlilor evreiești limba de predare trebuia să fie limba statului (româna) sau limba „evreiască”. Aceste stipulări au dezavantajat mai ales evreii puternic maghiarizați din Transilvania care nu cunoșteau nici limba română, nici ebraica sau idiș.

- **iulie 1926**. Nicolae Totu îl împușcă pe David Fallik, un elev evreu, acuzându-l pe acesta că a jignit un membru LANC. În urma procesului, Nicolae Totu este achitat.

- **1927**. Octavian Goga publică colecția de eseuri *Mustul care fierbe*. Goga îndeamnă la apărarea “purității sângelui” și a “adevărurilor organice ale rasei”. Evreii reprezintă adevăratul pericol, “secrețiuni impure ale Galiției” care pun în pericol însăși existența statului român.

Actorii evrei sunt siliți să părăsească Teatrul Național din Chișinău.

- **24 iunie 1927**. Corneliu Zelea Codreanu și adepții săi părăsesc Liga Apărării Național Creștine și pun bazele Mișcării Legionare organizând “Legiunea Arhanghelului Mihai”; publică revista bilunară *Pământul strămoșesc*[primul număr apare la 1 august 1927].

- **4 decembrie 1927**. Congresul studenților români ale cărui lucrări s-au deschis la Oradea; dezbaterile s-au desfășurat în jurul “problemei evreiești”. Au fost agresati locuitorii evrei ai orașului, au fost atacate și jefuite magazinele evreiești, au fost devastate sinagogile din oraș. Atacurile s-au repetat în Cluj, Huedin, Ciucea, Războieni, Brașov, Timișul de Jos, Predeal, Ghimeș, Târgu Ocna, Chișinău, Iași, București.

Ei au sfărâmat toată mobila cu lovituri de topor; au scos sulurile de Tora și cărțile de rugăciuni, le-au rupt în bucăți, le-au pângărit, le-au batjocorit într-o formă de nedescris, și cu urlate de victorie le-au scos în piața publică. Acolo au ridicat un rug din pergamentele sfinței Tora și le-au dat foc, dansând în jurul lor, prinzându-se într-o horă bucuroasă în jurul rugului. (La situation de la minorité juive en Roumanie, Paris, 1928).

- **22 aprilie 1928** – Legea cultelor [Monitorul Oficial nr. 89 din 22 aprilie 1928]. Legea reglementa statutul juridic al comunităților evreiești din România. Legea permitea funcționarea unei singure comunități de cult într-o localitate. Legea nu se referea la comunitățile sefarde și la comunitățile ortodoxe, adică aceste comunități și-au menținut dreptul de a se organiza independent. Astfel, în principiu, în Transilvania puteau funcționa chiar și trei comunități într-o localitate (neologă, sefardă și ortodoxă). La 3 noiembrie 1928 este promulgat Regulamentul special privind organizarea cultului mozaic.

DISTRIBUȚIA STUDENȚILOR DUPĂ ETNIE, 1928-1929

	Număr studenți	Procent din total
Români	24144	79,9
Evrei	4295	14,2
Maghiari	624	2,1
Germani	433	1,4
Ruși	253	0,8
Bulgari	219	0,7
Alții	260	0,9
Total	30228	100,0

Sursa: Iosif. I. Gabrea, *Statistica și politica școlară*, p. 32 apud Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare*, București, Humanitas, 1998, p. 282.

- **aprilie 1929.** Apare revista *Adam*, publicație emblematică în peisajul presei culturale evreiești de limbă română (continuă să apară până în aprilie 1940).

- **13 aprilie 1930.** C.Z.Codreanu înființează *Garda de Fier*.

- **Iulie-August 1930.** Incidente antisemite în Borșa – este incendiat cartierul evreiesc al orașului, locuitorii evreii sunt obligați să se refugieze în pădurea din apropiere. Tot în iulie 1930, au loc tulburări antisemite în sudul Bucovinei, locuințele evreiești au fost atacate, campania este dusă de membrii Gărzii de Fier; Sinagoga din Suceava a fost distrusă.

REPARTIȚIA PROFESIONALĂ A EVREILOR DIN ROMÂNIA ÎN 1930

Sector economic	Evrei (%)	Neevrei (%)
Agricultură	6,5	73,2
Industrie-meșteșuguri	28	8,6
Comert și credit	40	4,2
Transporturi	2,8	2,8
Funcții publice și profesii liberale	5,1	4,8
Diverse	17,6	6,4

Sursa: Carol Iancu, *Evreii din România – de la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, București, Hasefer, 2000, p. 63.

- **29 decembrie 1930.** *Recensământul general al populației României*

	Populație		Evrei % din total	Evrei % din total arie urbană	Evrei % din total arie rurală
	Total	Evrei			
România	18 057 028	756 930	4,0	13,6	1,6
Oltenia	1 513 175	3 523	0,2	1,6	<0,1
Muntenia	4 029 008	94 216	2,1	7,8	<0,1
Dobrogea	815 475	4 031	0,5	1,8	<0,1
Moldova	2 433 596	162 268	6,5	23,1	1,2
Basarabia	2 864 402	206 958	7,2	26,8	4,3

Bucovina	853 009	93 101	10,8	30,0	3,9
Transilvania	3 217 988	81 503	2,4	8,6	1,3
Banat	939 958	14 043	1,2	5,8	0,2
Crișana-Maramureș	1 390 417	97 287	6,4	16,7	3,8

Sursa: Institutul Central de Statistică, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, 10 vol., București, 1938-1940, vol IX, pp. 440-443.

- Populația Bucovinei după etnie, 1930

	Total	Români	Ucrainieni	Evrei	Germani
Total	853009	379691	248567	92492	75533
% din populație		44,5	29,1	10,8	8,9
Urban	228056	75171	31600	63349	33481
% din urban		33,0	13,9	30,0	14,7

Sursa: Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Humanitas, 1998, p. 68.

- Populația Basarabiei după etnie, 1930

	Români	Ucrainieni	Ruși	Evrei	Total
Total	1610757	314211	351912	204858	2864402
% din populație	56,2	11,0	12,3	7,2	
Urban	116736	19181	99500	98709	370971
% din urban	31,5	5,2	26,8	26,6	

Sursa: Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Humanitas, 1998, p. 114

- Populația Transilvaniei după etnie, 1930

	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Total
Total	3208767	1353288	544278	178810	5549806
% din populație	57,8	24,4	9,8	3,2	
Urban	336756	365008	126936	100413	963418
% din urban	35,0	37,9	13,2	10,4	

Sursa: Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Humanitas, 1998, p. 164.

- Populația vechiului Regat și a Moldovei după etnie, 1930

	Vechiul Regat					
	Total	Români	Evrei	Bulgari	Turci	Romi
Total	8791254	7782996	252066	191125	153857	137663
% din populație		88,5	2,9	2,2	1,8	1,6
Urban	2088594	1610254	228904	31025	28441	28962
% din urban		77,1	11,0	1,5	1,4	1,4
	Moldova					
Total	2433596	2185632	158421	-	-	32194
% din populație		89,8	6,5	-	-	1,3
Urban	592127	419081	136643	-	-	-
% din populație		70,8	23,1	-	-	-

Sursa: Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*, București, Humanitas, 1998, p. 232.

De-a lungul anilor '30 se observă o creștere a manifestărilor antisemite la nivelul tuturor categoriilor sociale și în cadrul principalelor forme instituționale ale statului. Magazinele evreiești sunt devastate, studenții și magistrații evrei sunt agresați.

La recensământul din 1930 262.501 persoane (1,5%) s-au declarat romi.

- **3 ianuarie 1931.** Garda de Fier este interzisă prin hotărâre guvernamentală.

- **4 mai 1931.** Partidul Evreiesc din Regat se transformă în *Partidul Evreiesc din România*. Noua formațiune politică are primul congres la 7-8 noiembrie 1933. Aici sunt enunțate principiile fundamentale ale organizației: solidaritatea cu națiunea română, apărarea drepturilor civile și politice prevăzute de Constituție și asigurarea deplinei egalități civice pentru cetățenii de origine evreiască.

- **31 august 1931.** Garda de Fier reînființată, la alegerile parțiale din Neamț, obține 11.301 voturi, obținând o evidentă majoritate. Corneliu Zelea-Codreanu obține un loc în Camera Deputaților.

D-lor deputați, generația aceasta a noastră trece drept ca o generație antisemită. Aș dori să știți că eu nu am venit aici să strig: jos jidanii, după cum cred că n-a făcut-o nimeni. [...]

Eu nu întrebunțez cuvântul jidan, pentru ca să insult pe cineva. Eu le spun jidani, pentru că eu așa cred că se numesc ei și de altfel – mi se pare curios – este singura nație care fuge de numele propriu, de numele pe care îl are. [...]

Pentru mine această populație, pe pământul țării mele – și rog să mă creadă toată lumea – atunci când eu am conștiința fermă că atacă existența nației mele, atunci când și ei au conștiința fermă că o atacă și că își caută să-și facă loc pe propriul nostru teritoriu, pentru mine, vă rog, să credeți, s-a deschis o luptă pe viață și pe moarte și nu-mi mai arde să fac glume sau să insult pe cineva. Pentru mine este clar și precis; inteligentă sau neinteligentă, parazită sau neparazită, morală sau imorală, această populație este o populație dușmană aci pe pământul țării mele, și eu înțeleg să lupt împotriva ei prin toate mijloacele pe care mi le va pune la dispoziție mintea, legea și dreptul meu românesc.

(Extras din cuvântarea în Parlament a lui Corneliu Zelea-Codreanu rostită în numele Gărzii de Fier, 21 decembrie 1931)

- **25 ianuarie 1932.** Apare primul număr din *Calendarul* [publicație apropiată Mișcării Legionare]. Suspendat la 24 martie 1932 și apoi reeditat.

- **martie 1932.** Legiunea Arhanghelului Mihail – Garda de Fier este din nou desființată.

- **21 mai 1932.** Fritz Fabritius înființează *Mișcarea Național-Socialistă de Întrajutorare a Germanilor din România*.

- **20 octombrie 1932.** Apare primul număr din *Axa*, revistă apropiată Legiunii.

În 1932 asistăm la sciziunea Partidului Național-Țăranesc. În urma acesteia, este creat *Frontul Românesc* în fruntea căruia s-a aflat Alexandru Vaida-Voievod. Sloganurile noului partid au fost „România-românilor” și *numerus valahicus*. Platforma Frontului, publicată la 12 mai 1935, stabilea că România trebuie să adopte o politică subordonată unui singur scop: asigurarea existenței și dezvoltarea națiunii române prin impunerea principiului proporționalității pentru ca elementul românesc să pună stăpânire pe toate ramurile economiei.

- **30 ianuarie 1933.** Adolf Hitler devine cancelar al Germaniei.

- **9 mai 1933.** Sub titlul *Fascicula legionarului*, C.Z.Codreanu publică *Cărticica șefului de cuib*.

- **mai – iunie 1933.** Tulburări antisemite în mediul studentesc.

- **9-10 decembrie 1933.** Este desființată Legiunea. Mai multe mii de membri sunt arestați.

- **29 decembrie 1933.** Primul-ministru Ion G. Duca este asasinat de legionari pe peronul gării din Sinaia.

În 1933 se organizează **Uniunea Generală a Romilor**; în perioada interbelică rasismul a fost prezent în publicații ca pretinse studii științifice (vezi Iordache Făcăoaru, Gheorghe Făcăoaru, Ion Chelcea, L. Stan etc)

În 1934 numărul periodicelor tipărite în România era de 2.253. Dintre acestea 1645 erau în română (940 ziare și 705 reviste), 273 în maghiară (150 ziare și 112 reviste), 170 în germană (131 ziare și 45 reviste), **27 în idiș (18 ziare și 9 reviste)**, 13 în ucraineană (11 ziare și 2 reviste), 12 în rusă (ziare), șase în bulgară (ziare), patru în polonă (ziare), trei în greacă (ziare), cinci în armeană (două ziare și trei reviste), două în albaneză (ziare), unul în ruteană (ziar), două în turcă (un ziar și o revistă), două în sârbă (un ziar și o revistă), nouă în română-maghiară, șase în română-rusă, **o revistă în română-idiș**, o revista în germană-maghiară, trei reviste în germană-franceză, o revistă în rusă-franceză, două reviste în maghiară-franceză.

- **aprilie 1934.** Apare romanul lui Mihail Sebastian, *De două mii de ani...* cu o prefață semnată de Nae Ionescu.

- **iulie 1934.** „Legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi” cerea ca minimum 80% din personalul din economie, industrie, comerț și antreprize civile și cel puțin jumătate din conducerea administrativă să fie de origine română. Restul de 20% puteau fi cetățeni străini, de preferință căsătoriți cu românce și având copii). Președintele consiliului de administrație nu putea fi decât etnic român. Legea din 1934 este completată de un Regulament emis la 23 ianuarie 1935. Conform acestui act oficial, sunt stabilite trei categorii de personal: a) cetățeni români etnici; b) cetățeni români de altă origine etnică; și c) străinii. Legea și regulamentul care i-a urmat au favorizat introducerea criteriului originii etnice în angajarea personalului în industrie.

LEGEA PENTRU UTILIZAREA PERSONALULUI ROMÂNESC ÎN ÎNTREPRINDERI.

Art 1: Întreprinderile economice, industriale, comerciale și civile de toate felurile sunt obligate să aibă un personal românesc într-o proporție de cel puțin 80 în fiecare din categoriile personalului pe care îl folosesc [...] și cel puțin 50 din membrii Consiliului de administrație, din comitetul de direcție și de cenzori; președintele Consiliului de Administrație va fi român. În procentajul de 20% rezervat personalului străin vor fi menținuți în funcție de preferință străinii care la data promulgării legii erau căsătoriți cu românce și aveau copii.

În 1934, Grupul Etnic German din România se fracționează în două grupări distincte:

1. *Asociația Germanilor din România* – un grup național-socialist moderat constituit în jurul lui Fritz Fabritius;
2. *Partidul Popular German din România* – fracțiune național-socialistă radicală, grupată în jurul lui Waldermar Gust.

- **10 decembrie 1934.** Garda de Fier este reconstituită sub denumirea Totul pentru Țară, partid politic care va participa la alegerile din 1937 și va obține 15,56% din voturi.

- **10 februarie 1935.** Formarea Partidului Popular German din România sub conducerea lui Alfred Bonfert.

- **12 mai 1935.** Este publicată platforma Frontului Românesc. Acest document stabiliea că România trebuie să adopte o politică subordonată unui scop unic: asigurarea existenței și dezvoltarea națiunii românești. Pentru aceasta trebuia introdus „principiul proporționalității”, pentru ca elementul românesc să poată pune stăpânire pe toate ramurile economiei.

- **14 iulie 1935.** Partidul-Național Agrar și Liga Apărării Național Creștine fuzionează și se înființează **Partidul Național Creștin** (PNC) condus de Octavian Goga și Alexandru C. Cuza; ziarul lui Goga, *Țara noastră* (1907-1908, 1922-1938) devine oficiosul partidului. Platforma partidului identifică trei tipuri de minorități: 1. Minorități fidele, care au primit cu loialitate statul românesc. Acestea puteau primi funcții publice proporțional cu numărul lor (minoritarii germani); 2. Minorități legate de state revizioniste (maghiari și bulgari), puteau lucra în comerț și industrie proporțional cu numărul lor; 3. Cetățenii evrei care fiind proaspăt cetățeni se aflau sub influența evreilor străini și a statelor cărora le-au aparținut în trecut și care „formează elementul dezagregator, dăunător consolidării statului român”. În viziunea membrilor noii formațiuni, soluția pentru rezolvarea acestor probleme, o reprezintă aplicarea principiului *numerus nullus*.

România nouă, cea a politicii cuziste, va fi o Românie de eliminare a evreilor, întrucât această politică este politica lui Hitler; sau, mai precis, politica lui Hitler este politica lui Cuza, deoarece acesta l-a precedat pe Hitler. (Apărarea Națională, 15 iulie 1935).

- **15 septembrie 1935.** Germania, Legile antisemite de la Nuremberg.

- **1936.** CZ.Codreanu publică *Pentru legionari*, Sibiu, Editura Totul pentru țară.

- **29 ianuarie 1936.** Partidul Evreiesc și Uniunea Evreilor din România semnează un acord și crează Consiliul Central al Evreilor din România. Noua formațiune îl va avea ca președinte pe Wilhelm Filderman. În 2 februarie, membrii noii formațiuni publică în *Tribuna evreiască* un apel adresat conaționalilor lor români. În același an s-a creat și Federația Uniunilor de Comunități Evreiești din România.

Nicolae Iorga publică *Iudaica*, Bucovina E. Torouțiu, București, 1937.

[Evreii] lucrează ca să aibă pentru ei, ca nație năvălitoare, cât mai mult. Până și în profesiunile libere, până și în învățământ, în știință, în literatură, ca avocați, ca medici, ca arhitecți, ca profesori, tot mai mulți, cu filologii, cu filosofi, cu ziariști, cu poeți, cu criticile lor, ei ne dau pur și simplu afară din țara noastră... [Ei] ne sugrumă bisericile, ne înlocuiesc prăvăliile, ne ocupă locurile și, ce e mai pierzător, ne falsifică sufletul, ne degradează moralitatea prin opiul ziaristic și literar cu care ne incită.

Emil Cioran publică *Schimbarea la față a României*.

Care sunt motivele mai adânci care ne determină a nu ne întâlni cu evreii decât prin ură și dispreț? De ce nu există nici un om pe pământ care să iubească pe evrei în mod naiv, spontan fără să știe? De unde infinitul dramatic al existenței lor? Teoria raselor pare a se fi născut numai pentru a da expresie sentimentului de separație prăpăstioasă ce deosebește pe orice neevreu de un evreu. Omeneste nu ne putem apropia de el fiindcă evreul este întâi evreu și apoi om...

- **22 februarie 1937.** Apare primul număr din *Buna Vestire*, publicație apropiată Mișcării Legionare. În decembrie, ziarul lansează o anchetă sub titlul „De ce cred în biruința Mișcării Legionare”. La întrebarea redacției răspund cu entuziasm Sextil Pușcariu, I. Găvănescul, colonel Emil Cristodulo, Nicolae Roșu, prof. Grigore Cristescu, Corneliu Șumuleanu, colonel V. Pipercescu, Mircea Eliade, Vasile Băncilă, prof. Dan Rădulescu, generalul Mehedinți.

*Poate neamul românesc să-și sfârșească viața în cea mai tristă descompunere pe care ar cunoaște-o istoria, surpat de mizerie și sifilis, cotropit de evrei și sfârțecat de străini, demoralizat, trădat, vândut pentru câteva sute de milioane de lei? (Mircea Eliade, „De ce cred în biruința mișcării legionare?”, *Buna Vestire*, nr. 24, 17 decembrie 1937)*

- **1937.** Apare *Sfarmă Piatră* (1937-1938), revistă fondată de Nichifor Crainic și care încă din primul număr anunță a se dedica valorilor naționalismului.

Evreii sunt eliminați din Baroul București și din Asociația Națională a Barourilor. Congresul național al avocaților întrunit la **9 mai 1937** decide eliminarea evreilor și a reprezentanților celorlalte minorități din barourile țării.

- **16 mai 1937.** Asociația tuturor uniunilor profesiunilor intelectuale solicită **românizarea** tuturor posturilor academice.

- **20 decembrie 1937,**rezultate alegeri:

Camera Deputaților:

Blocul guvernamental [liberalii conduși de Tătăărăscu] 35,92%/ 152 locuri

Partidul Național-Țărănesc 20,40%/ 86 locuri

Total pentru țară 15,58%/ 66 locuri [devine al treilea partid politic][rezultate anterioare: 1929 – 0,4%; 1932 – 2,4%]

Partidul Național Creștin 9,15%/ 39 de locuri

Partidul Maghiar 4,43%/ 19 locuri

Partidul Național Liberal (Gh. Brătianu) 3,89%/ 16 locuri

Partidul Radical-Țărănesc 2,25%/ 9 locuri

În ciuda rezultatului slab obținut la alegeri, Partidul Național-Creștin a început să guverneze oficial din **28 decembrie 1937**. Carol al-II-lea îl desemnează pe Octavian Goga prim-ministru iar A.C.Cuza devine ministru fără portofoliu.

Vrem România a românilor! Acesta este certificatul de naștere al noului Cabinet. Noi credem în renașterea națiunii române și a Bisericii ei creștine. Noi credem că este o datorie sfântă să ne punem pecetea dominației noastre etnice în toate domeniile vieții politice. (Fragment din declarația inaugurală a lui Octavian Goga la investirea sa ca prim-ministru)

Măsurile anti-democratice ale guvernului Goga-Cuza, decembrie 1937-februarie 1938:

- începând cu 30 decembrie 1937 sunt interzise ziarele *Dimineața, Adevărul, Lupta*, precum și ziarele evreiești care apăreau în țară în idiș sau ebraică.

Alte măsuri anti-evreiești luate de guvernul Goga-Cuza;

- ministerul Cultelor ordonă expulzarea rabinilor care nu sunt cetățeni români iar ministrul Instrucțiunii publice interzice predarea religiei evreiești în școlile de stat.

- decretul-lege privind anularea autorizațiilor de vânzare de către evrei a alcoolului și de a deține cârciumi la sate. Legea anula și autorizațiile date evreilor pentru vânzarea produselor monopol de stat: tutun, țigări, chibrituri, etc.

- **14 ianuarie 1938.** Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale interzice evreilor angajarea servitoarelor creștine care nu au atins vârsta de 40 de ani, decizia este motivată în următorii termeni „patronii care angajează ca servitoare tinere românce, o fac pentru a le lua nevinovăția”.

- **22 ianuarie 1938.** Decretul-Lege nr. 169 – Legea privind revizuirea cetățeniei. Noul act normativ anulează prevederile legale consființite prin Constituția de la 1923 și reintroduce chestiunea actelor justificative prin care evreii care obținuseră cetățenia cu decenii în urmă trebuiau să dovedească, din nou, că au fost îndreptățiți să o primească. Documentele cerute de autoritățile române includeau: actul de naștere; actul doveditor că părinții celui ce a făcut declarația au locuit în țară, în cazul în care nașterea acestuia a avut loc în străinătate; actul

doveditor că nu a fost supus al unui stat străin; actul doveditor al satisfacerii legii recrutării sau cel doveditor al mobilizării în una din campaniile de după 1913; alte acte doveditoare a uneia din situațiile care, potrivit art. 1 din Decretul-Lege nr. 2085 din 1919, au îndrituit acordarea drepturilor cetățenești. Termenul de depunere a acestor documente era de 20 de zile de la publicarea în Monitorul oficial a Legii nr. 169 [prin decretul Lege nr. 858 din 12 februarie 1938, acest termen a fost prelungit până la 10 martie 1938 pentru evreii din Vechiul Regat]. Noua lege a impus taxe diverse pentru eliberarea actelor necesare realizării dosarului.

Consecința acestui act normativ: 73.253 familii – adică un total de 252.222 evrei (36,7%) și-au pierdut cetățenia română și au devenit apatrizi.

În afară de timpul scurt, de conjunctura politică și de greutatea obiective pentru obținerea documentului, depunerea actelor obligă și la cheltuieli care depășesc cu mult posibilitățile majorității evreilor. Statistica arată că în numeroase familii evreiești locuiesc patru-cinci persoane într-o singură cameră și dorm într-un singur pat. Este clar că oameni așa de săraci nu vor putea să obțină actele necesare. Iată explicația pentru faptul că nu au depus documentele lor. (Memoriu W. Filderman către ministrul Justiției cu privire la aplicarea Legii revizuirii cetățeniei, 4 iulie 1938)

- **11 februarie 1938.** Carol al II-lea invalidează Constituția din 1923;

- **15 februarie 1938.** Sunt scoase în afara legii partidele politice. În locul acestora a fost înființat un partid unic, *Frontul Renașterii Naționale* (16 decembrie 1938).

- **20 februarie 1938.** Este promulgată o nouă Constituție și se instalează dictatura regală.

- **21 februarie 1938** – partidul *Totul pentru țară* se autodesființază.

- **9 martie 1938.** Se publică Regulamentul privitor la revizuirea cetățeniei. În Articolul 4 al acestui act normativ întâlnim prima definiție a calității de evreu în legislația românească: *cei care la 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 erau de cult mozaic, chiar dacă ulterior au schimbat religiunea*. 36,5% din cei care au revizuiți, adică 225.222 de persoane și-au pierdut cetățenia română.

REPARTIȚIA PROFESIONALĂ A EVREILOR DIN ROMÂNIA ÎN 1938

Sector economic	Evrei (%)	Neevrei (%)
Agricultură	4,1	73,7
Industrie-meșteșuguri	32,8	11,3
Comert și credit	48,3	4,2
Transporturi	2,4	2,3
Funcții publice și profesii liberale	4,6	6,0
Diverse	7,8	2,5

Sursa: Carol Iancu, *Evreii din România – de la emancipare la marginalizare (1919-1938)*, București, Hasefer, 2000, p. 63.

- **16 decembrie 1938.** Se înființează *Frontului Renașterii Naționale*. Noul partid a primit în rândurile sale doar etnici români. Evreii sunt excluși de la reprezentarea în Parlament, cu excepția rabinului-șef căruia i s-a păstrat un loc în Senat.

- **1 septembrie 1939.** Germania declară război Poloniei.

- **21 septembrie 1939.** Primul-ministru Armand Călinescu este ucis de legionari.

Holocaustul săvârșit de către autoritățile române

- **26 iunie 1940.** România a primit un ultimatum din partea Uniunii Sovietice printr-o notă remisă de către V.M. Molotov către șeful misiunii diplomatice la Moscova, Gheorghe Davidescu. Se cerea evacuarea administrației civile și a armatei române de pe teritoriul dintre Prut și Nistru cunoscut ca Basarabia și din partea nordică a regiunii Bucovina. În cazul în care retragerea administrației românești nu s-ar fi făcut în termenul impus (patru zile), România era amenințată cu războiul.

- **28 iunie 1940.** Guvernul român a transmis răspunsul său oficial la Moscova prin care a cedat Basarabia și Bucovina de Nord. În contextual retragerii din Basarabia și Bucovina au avut loc **agresiuni fizice ale populației evreiești și acțiuni pogromiste:**

30 iunie - **Pogromul de la Galați.** Armata română a deschis focul asupra unei mulțimi de civili, omorând astfel 300 de persoane (majoritatea evrei) motivul invocat fiind refuzul cetățenilor de a se supune dispozițiilor, fuga de sub pază etc. Orașul Galați era în acele vremuri unul dintre cele mai importante puncte de evacuare din Basarabia.

1 iulie – **Pogromul de la Dorohoi** s-a soldat cu 53 de evrei uciși de către Armata română în cimitirul Dorohoi.

Numărul exact al evreilor uciși în Moldova în timpul retragerii din Basarabia și Bucovina și la începutul lui iulie nu se cunoaște cu precizie, oscilând între 136 și câteva sute, dintre care doar 99 au fost identificați.

- **8 august 1940.** Guvernul Gigurtu publică Decretul-lege nr. 2.650 prin care evreii nu mai beneficiază de aceleași drepturi cu ceilalți concetățeni. Practic, sunt retrase toate drepturile prevăzute de Constituția din 1923. Astfel, evreii au fost excluși din departamentele guvernamentale, din funcțiile publice sau comitetele de conducere a numeroase instituții și din numeroase profesii.

Exemple de legi care îngrădeau drepturile evreilor (Decrete-lege, Decizii ministeriale, Instrucțiuni):

1940, 8 august, Decretul-lege 2650 privitor la starea juridică a locuitorilor evrei. S-a formulat definiția calității de evreu. Evreii sunt împărțiți în trei categorii și se stabilește distincția juridică și politică între românii de sânge și cetățenii români de etnie evreiască.

Art. 2 din Decretul-lege 2650 se referă la definiția calității de evreu:

- *cei de religie mozaică,*
- *cei născuți din părinți de religie mozaică,*
- *creștinii născuți din părinți de religie mozaică nebotezați,*
- *creștinii născuți din mamă și tată de religie mozaică, nebotezați,*
- *cei născuți din mamă de religie mozaică, afară din căsătorie,*
- *femeile intrând în alineatele premergătoare, căsătorite cu creștini, dacă au trecut la creștinism cel mai târziu un an înainte de înființarea Partidului Națiunii,*
- *evreii de sânge, atei, sunt socotiți evrei în sensul acestui Decret cu putere de lege.*

Trecerea la creștinism a celor de religie mozaică, după punerea în aplicare a Decretului, nu schimbă calitatea de evreu, astfel cum este statornicită de acest Decret cu putere de lege.

Cei ce făceau parte, la publicarea decretului, din comunitățile religioase evreiești sunt socotiți de religie mozaică.

• *Art. 7 din Decretul-lege 2650 se referă la scoaterea evreilor din funcțiuni publice, respectiv:*

- *funcționarii publici de orice fel, cu și fără salariu și colaboratori direcți la*

activitatea serviciilor publice,

- *membri în profesiunile care au, prin natura lor, legătură directă cu autoritățile publice, avocați, experți și alte îndeletniciri asemănătoare,*
- *membri în consiliile de administrație ale întreprinderilor de orice natură, publice și particulare,*
- *comercianți în comunele rurale,*
- *comercianți de băuturi alcoolice și deținători de monopoluri, cu orice titlu,*
- *tutori sau curatori ai incapacabililor care sunt de religie creștină,*
- *militari,*
- *exploratori sau închirietori de cinematografe, editori de cărți, ziare și reviste românești, colăpțori de imprimate românești și deținătorii oricăror mijloace de propagandă națională românească,*
- *conducători, membri și jucători în asociațiile sportive naționale,*
- *oameni de serviciu în instituțiile publice.*

Această lege era mai dură și restrictivă decât legislația de la Nuremberg

1940, 8 august, Decretul-lege 2651 cu privire la oprirea căsătoriei între românii de sânge și evrei.

1940, 8 august, Decizia Ministerului Cultelor și Artelor nr. 42181 privind înlăturarea personalului evreiesc din teatrele naționale, operele române și teatrele particulare.

1940, 21 septembrie, Decizia Ministrului Educației Naționale, Cultelor și Artelor nr. 44400, prin care se permite artiștilor evrei să joace pe scenele teatrelor particulare evreiești. Teatrele respective sunt obligate să specifice pe firmelor lor „Teatru evreiesc”.

1940, 2 octombrie, Decretul-lege nr. 3294 pentru **interzicerea arendării farmaciilor către evrei**

1940, 4 octombrie, Decretul-lege nr 3347 pentru **trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului**

1940, 4 octombrie, Ministerului Economiei Naționale transmite prefectilor de județe, **Instrucțiunile** privind procedeul de luare în primire a bunurilor rurale expropriate de la evrei pe baza **Decretul-lege nr 3347 din 4 octombrie 1940**

1940, 11 octombrie Decretul-lege nr. 3438 pentru reglementare **situației evreilor în învățământ**. Cei născuți din ambii părinți evrei sau numai din tată evreu nu pot activa în calitate de personal didactic sau administrativ și nu sunt admiși ca elevi sau studenți în școlile românești (principiul *numerus nullus*),

1940, 12 noiembrie, Decretul-lege nr 3789 pentru **organizarea și funcționarea Colegiului medicilor**. Capitolul VIII prevede excluderea medicilor evrei din Colegiu și le interzice să trateze pacienți creștini. Pe firmele medicilor se va scrie vizibil: „Medic evreu”

1940, noiembrie 12, Decretul- lege nr. 3825 pentru **românizarea personalului din întreprinderi**

1940, 4 decembrie Decretul-lege nr. 3984 cu privire la **statutul militar al evreilor**. Evreii sunt excluși de la serviciul militar, obligați la muncă și plată taxe

1941, 18 martie Decretul-lege 711 pentru **modificare regimului general al cultelor**. Evreilor de religie mozaică li s-a interzis trecerea la alt cult

1941, 2 mai Decretul-lege 1216 pentru **înființarea Centrului Național de Românizare**, având scopul de a româniza bunurile intrate în patrimoniul statului și de a sprijini românizarea vieții economice

1941, iunie 21 Ordinul nr. 4147 al generalului Ion Antonescu transmis de Ministerul Afacerilor de Interne tuturor unităților locale și centrale aflate în subordine privind evacuarea evreilor din toate satele și localitățile semi-urbane, de pe întregul teritoriu al țării. Evreii vor fi concentrați în capitale de județe

1942, 27 iunie, Instrucțiuni generale privitoare la munca obligatorie a evreilor comunicate de Marele Stat Major cu nr. 55500.

- **30 august 1940.** S-a semnat *Dictatul de la Viena* prin care *Ungaria* a primit o *suprafață de 43.591 km* pătrați, cu aproximativ 2,5 milioane de locuitori. Această suprafață includea jumătatea de nord a Transilvaniei, cuprinzând județele Sălaj, Bistrița-Năsăud, Ciuc, Someș, cea mai mare parte a județelor Bihor, Trei Scaune, Mureș-Turda și părți din județul Cluj. Concesiunile teritoriale dădeau Ungariei dreptul de a restabili în granițele lor de dinaintea Primului Război Mondial județele Maramureș, Satu Mare și Ugocsa.

Populația din partea Transilvaniei care a fost cedată Ungariei:

Recensământul din 1910 (unguresc, după limba maternă)	Recensământul din 1930 (românesc, după naționalitate)	Recensământul din 1941 (unguresc)
Maghiară 1 125 732 Română 926 268 Germană Idiș 90 195 Rutenă 16 284 Slovacă 12 807 Altele 22 968	Maghiari 911 550 Români 1 176 433 Germani 68 694 Evrei 138 885 Alții 99 585	Maghiară 1 347 012 Română 1 066 353 Germană 47 501 Idiș 45 593 Ruteană 20 609 Slovacă 20 908 Romany 24 729 Alții 4 586
Total 2 194 254	Total 2 395 147	Total 2 577 291

Sursă: C.A. Macartney, *October Fifteenth. A History of Modern Hungary, 1929-1945*, vol. I, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1957, p. 423

Evreimea din Transilvania și Banat după Arbitrajul de la Viena

2 august 1941. “A treia lege privind evreii”. Era interzisă căsătoria dintre evrei și non-evrei. Conform legii, erau considerați evrei toți cei care aveau doi din cei patru bunici născuți evrei și toți cei care aparțineau comunității religioase evreiești.

În vara anului 1941 mii de evrei refugiați în Ungaria au fost expulzați în zona Kamenet-Podolski unde au avut loc execuții în masă. Deportări au avut loc și din Ardealul de Nord, mai ales din zona Ținutului Secuiesc; de acolo, pe baza unei norme cu putere de lege adoptate în Ungaria în 1939, au fost trecute peste frontiera maghiaro-ucraineană, în zona Körösmező (azi Iașinia, în Ucraina) din nordul Maramureșului, câteva mii de persoane.

La 9 martie 1942 Horthy l-a numit premier pe Miklós Kállay. În timpul mandatului lui Kállay, în ciuda presiunilor extremei drepte și insistențelor germane crescânde, nu s-au luat măsuri împotriva evreimii. Excepție a făcut doar ordinul ca toți evreii supuși serviciului militar să fie duși la muncă forțată, indiferent dacă erau apti sau nu. Kállay s-a declarat însă împotriva concentrării evreilor în detașamente de muncă forțată sau în ghetouri; în decembrie 1942, a precizat și în Parlament că asemenea măsuri ar fi în contradicție cu legile în vigoare. Pe tema evreilor, Kállay l-a înfruntat și pe Mussolini – în primăvara anului 1943, cu ocazia unei vizite la Roma, i-a spus Ducei că în această privință „nu tolerează amestec din afară”. Mai mult, în ciuda dezaprobării germane, nu a oprit emigrarea evreilor în Palestina, iar pe evreii asimilați i-a tolerat și în instanțe legislative.

- **5 septembrie 1940.** Generalul Ion Antonescu, prin **Decretul-lege nr 3053**, a fost investit având “puteri depline”

- **14 septembrie 1940.** Se înființează **Statului național Legionar**. România devine stat totalitar

- **octombrie 1940.** Înființarea Comisiilor de Românizare **prin Decretul-lege 3361.**

- **23 noiembrie 1940.** - Ion Antonescu, la Berlin, semnează **Pactul Tripartit**, deși atunci când a venit la putere nu era deloc evident faptul că va deveni favoritul Berlinului. Dar națiștii l-au identificat, prin Ambasada Germaniei de la București ca pe un potențial lider.

- **27-28 noiembrie 1940.** Poliția legionară ucide 63 de foști *politicieni, ofițeri superiori, polițiști, jandarmi și intelectuali români* acuzați de a fi fost implicați în arestarea și executarea lui Corneliu Zelea Codreanu. La Ploiești sunt asasinați și 11 evrei.

Aflând despre aceste asasinat pline de ferocitate, generalul Antonescu avea să declare generalului Petrovicescu:

Nu-mi pare rău de nici unul dintre ei, pentru că au făcut prea mult rău țării (citată la Radu Ioanid, Holocaustul în România)

- **21-23 ianuarie 1941.** La București, în timpul Rebeliunii Legionare are loc Pogromul împotriva populației evreiești. Au fost uciși cel puțin 125 evrei. Cele mai multe dintre asasinat au avut loc în pădurea Jilava, la Abator și pe șoselele Fundeni și Pantelimon.

*În ziua de 21 ianuarie 1941, la sediul legionar „Ing. Gheorghe Clime” din Calea Călărași nr. 37 au fost aduși aproximativ 200 de evrei, care au fost închiși în podul și pivnița casei. Întâi au fost jefuiți de toate obiectele de valoare și apoi obligați să circule pe scări între pod și pivniță, sub o ploaie de lovituri, pe fiecare treaptă aflându-se câte un legionar care lovea cu bâta sau cu ranga de fier. În dimineața zilei de 22 ianuarie, cei arestați au fost împărțiți în două grupuri, la întâmplare. Primul grup a fost dus la Străulești, o periferie a Bucureștiului, unde au fost bătuți încă două zile. S-au tras gloanțe deasupra capului lor după care, jefuiți de haine și încălțări, au fost eliberați. Numai în cămașă au mers 16 km pe jos până în oraș. Al doilea grup, compus din aproximativ 90 de evrei a fost încărcat în autocamioane și dus pe șoseaua Giurgiului, unde în pădurea Jilava au fost împușcați cu 1-3 gloanțe, trase mai ales în cap. Câteva dintre victime, aflate în primul camion, au fost împușcate lângă podul peste râul Sabar. Li s-au furat îmbrăcămintea, încălțăminte și dinții de aur din gură. Au fost găsite în pădurea Jilava 86 de cadavre.(...) Câteva victime, doar rănite, au reușit să scape. Printre ele și **rabinul Gutman**, salvat ca prin minune, deși de afla lângă fiii săi, care au fost împușcați. (...) Reîntors în pădure, unde căutând trupurile fiilor săi morți, a scris pe ele cu un creion chimic numele lor, pentru a putea fi identificați mai târziu. (Radu Ioanid, Holocaustul în România, pp. 87 – 88)*

Tot în această perioadă s-au devastat și au fost jefuite 6 temple și sinagogi: *Templul evreilor de rit Spaniol, Sinagoga „Beith Hamidrash” Vechiu, Templul „Podul Mogoșoaia”, Templul Coral, Templul „Fraterna” și Sinagoga Mare.* Au fost devastate sute de locuințe și magazine evreiești.

- **ianuarie – februarie 1941.** Convenția încheiată după cedarea Basarabiei și Bucovinei către URSS în 1940 stabilea **posibilitatea celor originari** din aceste teritorii să **se întoarcă acolo**. S-au **înființat comisii mixte de repatriere româno-sovietice**. Pentru Bucovina o astfel de comisie a funcționat până în ianuarie 1941. Astfel, zeci de evrei au fost obligați de către grănicerii români, sub amenințarea armelor, să meargă pe un câmp minat de lângă Burdujeni. Majoritatea au murit fiind uciși de explozia minelor.

- **14 februarie 1941.** Se abrogă Decretul-lege prin care România a devenit Stat Național Legionar.

- **21 iunie 1941. Prin ordinul nr. 4147,** generalul Ion Antonescu dispunea:

Evacuarea tuturor evreilor între 18 și 60 ani din satele dintre Siret și Prut în lagărul de la Târgu Jiu. (...) Era dat un termen de 48 de ore pentru realizarea acestei operații

- **22 iunie 1941.** Operațiunea „Barbarossa” – Ion Antonescu ordonă armatei române să treacă Prutul. S-au declanșat operațiunile militare germano-române împotriva URSS. În aceeași zi mii de evrei din zonele rurale din nordul Moldovei au fost transportați cu trenuri și internați în lagărele de la Tg Jiu, Craiova, Caracal, Turnu Severin.

- **28 iunie-6 iulie 1941. Pogromul de la Iași:** Prima fază a distrugerii fizice în masă a evreilor din România. La Iași la acea dată trăiau 45 mii de evrei. S-a desfășurat la ordinul expres al lui Ion Antonescu, pentru ca orașul să fie curățat de toți evreii și ca orice evreu care va deschide focul împotriva soldaților români sau germani să fie eliminat fără milă.

La 27 iunie 1941, Ion Antonescu a ordonat direct prin telefon colonelului Constantin Lupu, comandantul Garnizoanei Iași, să evacueze evreii din oraș. Lupu a fost instruit să ia măsuri să „curețe Iașiul de populația sa evreiască”. În noaptea de 28/29 iunie, în timp ce armata, poliția și jandarmeria lansau arestările și execuțiile, Antonescu a telefonat din nou pentru a repeta ordinul de evacuare:

Vei da o ordonanță care o vei semna D-ta ca Comandant Militar al orașului Iași, bazată pe Înaltele Decrete existente și mai adăugând, având și în vedere starea de războiu. La primirea de focuri de armă dintr-o locuință, se va încercui acea locuință cu armata, vor fi arestați toți locatarii (afară de copii) și după o instrucție sumară, acei găsiți de vină vor fi executați. Aceleași sancțiuni se vor aplica și acelor care vor dosi persoanele care au săvârșit infracțiunile de mai sus.

Evacuarea populației evreești din orașul Iași este necesară și va fi făcută totală (inclusiv femei și copii). Evacuarea se va face pe pachete, mai întâiu la Roman și apoi la Trg. Jiu.

Pentru aceasta vei lua înțelegere cu Ministerul de Interne și Prefectura de Județ, chestiunea trebuind bine studiată.

Vei lua toate măsurile ca să se intre imediat în ordine și pentru aceasta am dat ordin Marelui Cartier General să trimit la Iași un batalion de jandarmi și două autocamioane.

- **29 iunie 1941.** Sunt împușcați în curtea Chesturii poliției foarte mulți evrei, iar în Trenurile Morții urcați cu forța și asfixiați în masă. În total sunt uciși circa 13.500 de evrei, dintre care 2700 mor în Trenurile Morții. Tot acum, sunt executați la Sculeni 311 evrei.

Una dintre metodele de exterminare alese, sub pretextul deportării, a fost înghesuirea lor în „trenurile morții”. Astfel, în zorii zilei de **30 iunie 1941**, două trenuri au plecat din Iași către Călărași și Podu Iloaiei.

De la **Iași** la **Podu Iloaiei**, trenul a ajuns în opt ore, deși distanța între aceste orașe este de doar 20 de km. Trenul mergea atât de încet încât escorta îl urma pe jos. Disperarea, setea și căldura au sporit numărul victimelor. Astfel, în cele **19 vagoane** ale acestui tren, conform raportărilor autorităților române, din cei aproximativ **1 900 de evrei** care au fost îmbarcați doar **706 au supraviețuit**. Îngroparea celor morți a avut loc la cimitirul evreiesc din Podu Iloaiei, iar cei rămași în viață au fost debarcați și găzduiți de către evreii locului.

Tot în aceeași dimineață trenul care avea destinația finală la **Călărași**, a părăsit Iașul. Aici au fost urcați circa **5.000 de evrei**. Garnitura avea aproximativ **35 de vagoane** marfare. Evreii au fost înghesuiți cu zecile în vagoanele ermetic închise, prin lovituri de baionetă sau cu patul puștii, neținându-se cont că unii erau grav răniți sau chiar muribunzi. Pe vagoane scria: **“jidani comuniști”**. Transportul a durat **șase zile** și a avut un traseu aberant. În tot acest timp **trenul a oprit** în câteva stații pentru debarcarea cadavrelor. **Prima** a fost cea de la **Tg. Frumos, la 40 de km** de Iași după un traseu lipsit de logică care a durat **17 ore**. Aici a fost lăsat un număr de **650 de morți** care se află înmormântați în gropile comune de la Cimitirul Evreiesc din Tg. Frumos. Doar **1.011** au ajuns la **Călărași** vii după **cele șase zile de chin**.

Cernăuți

- **5 iulie 1941.** Armatele româno-germane, reunite, au intrat în Cernăuți. Aici au măcelărit populația evreiescă timp de patru zile.
- **30 iulie 1941.** Se emite Ordonanța 1344 privind restricțiile și purtarea semnului distinctiv pentru evrei la Cernăuți.

Traian Popovici a fost un avocat român, doctor în drept și primar al Cernăuțului în anii 1941-1942, cunoscut mai ales pentru că a salvat de la deportare 20.000 de evrei din Bucovina. În anul 1970 a primit distincția „Drept între Popoare” (titlu acordat ne-evreilor care, ignorând politicile antisemite, și-au riscat viața, existența familiilor lor și avutul personal pentru a salva de la moarte evrei prizonieri, fără a solicita vreo recompensă).

Chișinău

- **17 iulie 1941.** Data la care a început exterminarea și deportarea a zeci de mii de evrei din Chișinău. În doar o singură zi au fost uciși cel puțin 10 mii de evrei.
- **24 iulie 1941.** Se înființează primele lagăre și ghetoul de la Chișinău. Armata română a concentrat aproape 25 mii de evrei lângă satul Coslav, situat pe Nistru.

- **2 august 1941.** Ion Antonescu devine *Mareșal*

- **5 august 1941.** Se introduce semnul distinctiv Steaua galbenă; printr-un ordin guvernamental, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu solicită ministrului de interne „ca acest semn distinctiv să fie purtat în toată țara”.

La 3 septembrie conducerea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești era înștiințată că:

toți evreii (bărbați, femei și copii) din cuprinsul Capitalei sunt obligați a purta o stea cu 6 colțuri – Steaua lui David-, care va fi plasată într-un cadru de forma unui pătrat, cu dimensiunile de 8,5 cm (...) Steaua, precum și cadrul vor fi de culoare neagră, pe fond alb. Semnul va fi purtat cusut pe haină în partea stângă a pieptului

- **8 septembrie 1941.** A început asediul Leningradului. A durat până la 27 ianuarie 1944.

- **9 septembrie 1941.** În urma intervenției lui W. Filderman, conducătorul Comunității Evreiești, Antonescu a decis abrogarea ordinului privind purtarea de către evrei a unui semn distinctiv. Însă măsura a fost parțial ridicată. În unele orașe moldovenești, dar și la Cernăuți și în Transnistria, evreii au continuat să poarte semnul distinctiv în toți anii războiului.

- **19 august 1941.** Transnistria ajunge sub administrație românească. Guvernatorul acestei zone este numit **Gheorghe Alexianu**.

- **30 august 1941.** Semnarea Acordului de la Tighina dintre Germania și România. Transnistria devine teritoriu administrat de România, în conformitate cu promisiunea făcută de Hitler lui Antonescu. Paragraful 7 din Acord se referea în mod special la evreii din lagărele și ghetourile din Basarabia și Bucovina și la locuitorii evrei ai Transnistriei. Se confirma faptul că scopul final era curățarea Basarabiei, Bucovinei și a Transnistriei de evrei.

Sunt răspunzători:

În Transnistria: România, asupra siguranței, administrației și exploatarei economice; asupra transmisiunilor și comunicațiilor.

În teritoriul Bug-Nipru: Germania, de administrație și exploatare economică, România de siguranță.

[...]

7/. Evacuarea evreilor

Evacuarea evreilor peste Bug nu este posibilă în prezent. Ei trebuiesc deci concentrați în tabere de muncă și întrebuințați la lucru, până când după terminarea operațiunilor, evacuarea lor spre Est va fi posibilă.

(Extras din textul Acordului de la Tighina)

- **15 septembrie 1941.** Încep deportările în Transnistria. Peste 150 mii de evrei din Basarabia și Bucovina sunt deportați de regimul Antonescu în Transnistria. Mai mult de 90 mii de persoane vor muri de foamete, boli și execuții sumare.

- **octombrie 1941 – ianuarie 1942** – Bătălia de la Moscova.

- **9 octombrie 1941.** W. Filderman, impresionat fiind de ceea ce a auzit că se întâmplă în Basarabia și Bucovina, a adresat mareșalului Ion Antonescu un memoriu în care accentua faptul că deportările echivalează cu moartea celor deportați și implora să fie oprit acest exod.

Mi se spune că unii evrei din Bucovina vor fi trimiși în Basarabia, că cei trimiși din Basarabia trebuie să fie trimiși în Ucraina și că această trimitere ar echivala cu moartea lor, date fiind împrejurările.

Vă implor, dacă cumva este posibil, și dacă nu s-au făcut vinovați cu nimic, să opriți acest exod.
(Extras din memoriul lui W. Filderman adresat lui Ion Antonescu în 9 octombrie 1941)

- **9 octombrie 1941.** Încep deportările din Bucovina de Sud către Transnistria.

- **10 octombrie 1941.** Se ordonă măsurile pentru înființarea ghetoului din Cernăuți și pentru deportarea tuturor evreilor ce se mai găsesc pe teritoriul Bucovinei de Nord; întreaga populație evreiască din Cernăuți va fi adunată mai întâi într-un ghetou pe 11 octombrie.

Am onoarea a face cunoscut că s-a hotărât evacuarea populației evreiești din Bucovina.

Pentru aceasta, populația evreiască din Municipiul Cernăuți, va fi mai întâi strânsă în ghetto-ul fixat de primărie, de unde apoi va fi transportată cu C.F.R., treptat.

Operațiunea străngerii, paza ghetoului, îmbarcarea și transportul până la punctele de frontieră, revine aceluia Comandament și Inspectoratului de Jandarmi Cernăuți.

[...]Operațiunea străngerii în ghetto se va face în ziua de 11 octombrie 1941, după programul anexat (anexa no.1). În această zi se vor lua din zori măsurile de siguranță necesare spre a împiedica orice act dăunător ordinii sau păgubirii Statului, toate averile evreiești devenind din acest moment proprietatea statului.

(Extras din ordinul de înființare a ghetoului din Cernăuți, 10 Octombrie 1941)

- **11 octombrie 1941.** Al doilea memoriu al lui W. Filderman, președintele F.U.C.E., adresat lui Ion Antonescu. Se arată că deportarea înseamnă *moarte, moarte, moartea, fără vină, fără altă vină decât aceea de a fi evreu.*

Am primit astăzi un apel disperat de la conducerea ghetoului din Chișinău.

În dimineața zilei de 8 a.c. au plecat 1500 de oameni, în mare parte pe jos, luând cu sine numai ce puteau ține în mână, deci aproape toți expuși să se prăpădească, afară fiind frig, iar ei goi, fără alimente și fără cea mai mică puțință de aprovizionare, la un drum de cel puțin opt zile, pe ploaie, frig și zăpadă. Numai bolnavii, bătrânii și copiii au plecat în căruțe. Deci nici bolnavii n-au fost cruțați: deci și femeile au plecat pe jos.

Este moartea, moartea, fără vină, fără altă vină decât aceea de a fi evrei.

Vă implor din nou, Domnule Mareșal, să nu lăsați ca o asemenea, zguduitoare tragedie să se săvârșească.

(Extra din memoriul lui W. Filderman adresat lui Ion Antonescu, 11 octombrie 1941)

- **13 octombrie 1941.** Începe deportarea evreilor din ghetto-ul de la Cernăuți. Evreii sunt duși la gară unde sunt îmbarcați în vagoane de marfă, înghesuindu-se peste 100 de persoane într-un vagon. Mulți evrei aleg să se sinucidă.

Odessa

- 16 octombrie 1941. Odessa este ocupată de către trupele române, după un asediu prelungit.
- 22 octombrie 1941. Comandamentul militar românesc din Odessa este aruncat în aer. Cu această ocazie au murit 61 de persoane.

Masacrul de la Odessa a fost declanșat în seara zilei de 22 octombrie 1941, cu titlul de „pedepsire” (represalii asupra populației civile) în urma aruncării în aer a Comandamentului militar român din Odessa de către partizani sau militari sovietici din armata regulată. În explozie au fost omorâți ofițeri români, inclusiv comandantul militar al orașului, generalul Ion Glogojanu, soldați și subofițeri, mai mulți civili și 4 ofițeri germani de marină. Militarii români nu au reușit să-i prindă pe autorii atentatului și s-au răzbunat pe populația civilă locală. Au fost uciși la întâmplare 5000 de localnici civili, majoritatea evrei. În urma raportului primit, mareșalul Antonescu i-a ordonat generalului Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major și comandant al Armatei a 4-a române, să ia măsuri drastice de pedepsire. În aceeași noapte, Iacobici a telegrafiat cabinetului militar al lui Antonescu comunicând că a pornit acțiunea ordonată: *„Ca represalii și pentru a da un exemplu populației, s-au luat măsuri pentru a spânzura în piețele publice un număr de evrei și comuniști suspecți”*. În ziua următoare, la **23 octombrie 1941**, militari români au ucis alți 19 000 evrei civili, femei, bătrâni și copii, familii întregi din orașul Odessa, împușcați, spânzurați, explodați, sau arși de vii. Alți aproximativ 45 000 de evrei au fost trimiși de la Odessa în lagărul de concentrare Bogdanovca unde au fost asasinați aproximativ două luni mai târziu.

- **24 octombrie 1941.** Notă adresată generalului Macici prin care se transmite ordinul mareșalului Antonescuprivind represaliile ce urmează a fi luate la Odessași executarea tuturor evreilor din Basarabia refugiați în această localitate:

Pentru general Macici

Ca represalii Dl. Mareșal Antonescu ordonă:

1) Executarea tuturor evreilor din Basarabia refugiați la Odessa.

2) Toți indivizii ce intră în prevederile ordinului Nr. 3161 din 23 oct. 1941, încă neexecutați și alții ce mai pot fi adăugați, vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată și care se va arunca pe urmă în aer. Aceasta se va face în ziua înmormântării victimelor noastre.

Acest ordin se va distruge după citirea lui. [...]

- **7 noiembrie 1941.** Evreii din Dorohoi, Darabani și Rădăuți încep să fie îmbarcați și deportați în Transnistria.

- **16 decembrie 1941.** Decretul-lege nr. 3415 hotărăște dizolvarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești și înființarea **Centralei Evreilor**.

- **17 decembrie 1941.** Se încheie prima etapă a deportării evreilor din România. În această zi, trec Nistrul prin Atachi, ultimele convoaie de evrei sosite din Bucovina și județul Dorohoi.

- **21 decembrie 1941.** Începe masacrarea evreilor din ghetoul **Bogdanovca** (Transnistria). Au fost uciși circa 48 mii de evrei basarabeni și localnici. Toate acestea se întâmplă sub conducerea prefectului județului Goltă, lt.col. Modest Isopescu.

- **30 ianuarie 1942.** Este publicat Regulamentul de funcționare a Centralei Evreilor din România (CER). După dizolvarea Federației, Centrala a devenit singura organizație autorizată să reprezinte interesele colectivității evreiești în fața oficialităților, să organizeze viața evreiască în conformitate cu dispozițiile guvernului antonescian. A fost, de fapt, o **variantă locală a**

Judenrat-ului german

În conformitate cu prevederile Regulamentului, Centrala avea următoarele atribuțiuni:

- a) reprezentarea exclusivă a intereselor evreilor din România și administrarea bunurilor fostei Uniuni a Comunităților Evreiești din țară;
- b) organizarea evreilor în conformitate cu dispozițiunile guvernului român;
- c) reeducarea și organizarea evreilor pentru munci și meserii;
- d) pregătirea emigrării evreilor;
- e) organizarea activității culturale și a școlilor evreilor;
- f) organizarea asistenței evreiești;
- g) organizarea participării evreilor la munci conform legii pentru organizarea muncii naționale;
- h) organizarea exercitării profesiunilor evreilor în condițiile stabilite de guvern;
- i) editarea unui ziar al Centralei Evreilor din România;
- j) furnizarea tuturor datelor și informațiilor cerute de autorități în legătură cu problemele de românizare;
- k) înființarea și ținerea la curent a fișierului și a foilor matricole ale tuturor evreilor din România;
- l) primirea cererilor pe care evreii le adresează diverselor autorități și înaintarea lor cu referințe autorităților competente;
- m) editarea carnetelor de identitate speciale pentru evrei, fiecare evreu fiind obligat a avea un carnet de identitate prevăzut cu fotografie;
- n) executarea tuturor dispozițiilor primite din partea guvernului, prin Împuternicitul Guvernului pentru reglementarea regimului evreilor.

- **24 februarie 1942.** A fost scufundat vasul Struma cu emigranți evrei. Au fost 769 morți și un singur supraviețuitor, un tânăr de 18 ani, David Stoliar.

Cazul Struma

La 7 decembrie 1941, au plecat din Gara de Est, Obor, pe ruta București-Constana, 769 de evrei. Toți aveau aceeași destinație: Palestina. Mai multe luni la rând în jurnalele și interiorul comunității evreiești apăruse anunțuri despre plecare pe care o plănuiam către Orient, în ideea de a părăsi Europa unde carnagiul deja atinsese cote inimaginabile.

În aceeași duminică, 7 decembrie 1941, în care trenul pleca din Gara Obor, japonezii atacă Pearl Harbor. O zi mai devreme, 6 decembrie, Marea Britanie a declarat război României. Pe 10 decembrie SUA primesc o declarație de război din partea Romaniei.

Pasagerii care plecau din România pentru a se refugia în Palestina, veneau dintr-o “țară inamică” Marii Britanii. Palestina, din 1928, era guvernată de Londra. După 70 de zile de ședere în Bosfor, Struma este remorcată. Fără motor, Struma este lăsată în derivă în Marea Neagră. În dimineața zilei de 24 februarie un submarin sovietic torpilează vasul. Struma face explozie și se scufundă. Odată ajunși în apă, cu excepția unei persoane toți ceilalți mor. Apele sunt extrem de reci. Rezultatul – un singur supraviețuitor, un tânăr de 18 ani, David Stoliar din București. El reușește să ajungă la mal, apoi este reținut câteva săptămâni de autorități. A fost anchetat, ținut în carantină, iar într-un final lăsat să plece în Palestina.

- **februarie 1942.** Evreii din lagărele Dumanovca și Acmețetca (Transnistria) sunt asasinați.

- **25 mai 1942.** Recensământul romilor ordonat de I. Antonescu. S-au înregistrat romii nomazi și romii sedentari care aveau cazier. Din cele 41.000 persoane recensate 25.000 au fost deportate, 11.000 au murit în Transnistria.

- **1 iunie-august 1942.** Deportarea romilor nomazi.

Deportările au început la 1 iunie 1942, cu romii nomazi. Începând cu acea zi, ei au fost strânși de către organele de jandarmi în capitalele de județ și apoi duși în Transnistria. Ordinul de evacuare „a tuturor șatrelor de țigani nomazi din întreaga țară” a fost dat personal de mareșalul Ion Antonescu. Romii nomazi s-au deplasat pe jos sau cu căruțele, din post în post, astfel că transportul până la destinație a durat câteva săptămâni. Operațiunea s-a încheiat oficial la 15 august 1942. Cei care în momentul evacuării se aflau pe front sau mobilizați în țară au fost scoși din evidențele militare, printr-un ordin al Marelui Stat-Major, trimiși acasă și îndrumați pe urma familiilor în Transnistria. Până la 2 octombrie au fost evacuați în Transnistria în total 11 441 de nomazi (2 352 de bărbați, 2 375 de femei și 6 714 copii).

- **7 iunie 1942.** Reîncepe deportarea evreilor din Cernăuți la ordinul conducătorului statului.

- **14 iunie 1942.** Din Dorohoi sunt deportați 450 de evrei.

- **27 iunie 1942.** Marele Stat Major ordonă măsurile referitoare la organizarea deportărilor de evrei în Transnistria ca sancțiune pentru abaterile de la regimul muncii obligatorii.

Instrucțiunile generale pentru reglementarea muncii prestate de evrei, comunicate de Marele Stat-Major cu nr. 55500 din 27 iunie 1942, prevedeau următoarele sancțiuni la paragraful D 8:

f. Pentru abaterile de mică importanță (întârziere la apel, atitudine nedisciplinată) efectuate în cadrul detașamentelor de lucru comandanții respectivi le vor aplica evreilor pedeapsa corporală conform regulamentului.

g. Vor fi sancționați cu trimiterea în Transnistria la muncă grea sau în ghetouri împreună cu familiile lor (tatăl, mama, soția și copiii) toți evreii care comit următoarele infracțiuni:

- repetă abaterile arătate la punctul f de mai sus;

- nu execută conștiincios serviciul la muncă sau se sustrag de la lucru prin înșelăciune, cumpărare, intervenție, neprezentare la chemările făcute pentru munca obligatorie, părăsire fără voie a lucrului etc.;

- nu anunță Cercului de Recrutare schimbarea domiciliului, fie în oraș, fie dintr-un oraș în altul, chiar dacă au aprobarea Ministerului Afacerilor Interne.

- **24 iulie 1942.** Președinția Consiliului de Miniștri ordonă Ministerului Afacerilor Interne să treacă la deportarea în Transnistria a tuturor evreilor suspectați ca luptători sau simpatizanți comuniști.

- **31 iulie 1942.** Ordinul Ministerului Afacerilor Interne pentru evacuarea și internarea în lagărul Vapniarca a tuturor evreilor suspectați de comunism.

Internații, care erau cazați în trei pavilioane ruinate, murdare, fără uși, geamuri și paturi ar fi avut suficiente motive să creadă în profețiile lui Murgescu. Dar la aceasta s-a adăugat contribuția bestială a lui Murgescu, prin hrănirea continuă cu mazăre furajeră și împiedicarea prin măsurile luate, ca ei să-și poată procura alimente din afară prin mijloace proprii.

[...]La 27 decembrie 1942 apare primul caz de parareză spastică, la un intern din grupul celor veniți în lagăr la 16 septembrie 1942. În zilele și săptămânile următoare cazurile se înmulțesc în așa fel, încât au fost atinși de această boală aproximativ 611 internați.

Deși acuzatul I. Murgescu a fost înștiințat prin rapoarte medicale de pericolul ce amenința pe internați, el a refuzat categoric să schimbe hrana, iar pentru a-și atinge cât mai repede scopul urmărit, adică exterminarea, împiedică introducerea în lagăr a medicamentelor și a îmbrăcăminții necesare bolnavilor.

(Extras din actul de acuzare întocmit de acuzatorii publici A. Bunaciu și D. Săracu în procesul primului lot de criminali de război, judecat de Tribunalul Poporului, 1945) Colonelul Murgescu a fost comandantul lagărului Vapniarca.

- **8 august 1942.** În "Bukarester Tageblatt", organul de presă al Ambasadei germane din București, apare articolul „Rumanian wird Judenrein” (România va fi curățată de evrei). Se pregătea planul de deportare la Belsen a evreilor din Vechiul Regat.

Tot acum are loc deportarea unui lot de peste 1500 de evrei din Vechiul Regat și sudul Transilvaniei în Transnistria.

- **13 septembrie 1942.** Cordell Hull, ministrul Afacerilor Externe al Statelor Unite, transmite prin radio, cu prilejul Anului Nou evreiesc, un mesaj de simpatie către evreii de pretutindeni.

- **22 septembrie 1942.** Dr. W. Filderman adresează un nou memoriu guvernului în care cere să nu se dea curs insistențelor Germaniei naziste de a deporta evreii din România în lagărele naziste de exterminare.

- **Septembrie 1942.** Deportarea romilor sedentari considerați „problemă”.

În ceea ce privește românii stabili recenzați în mai 1942, într-o primă etapă autoritățile au procedat la o triere a lor. Pentru evacuarea în primul lot au fost aleși românii „periculoși și indezirabili”, împreună cu familiile lor, în total 12 497 de persoane.

Începutul „evacuării” pe calea ferată a fost fixat, inițial, de Ion Antonescu la 1 august 1942. Operațiunea a fost însă amânată, astfel că deportarea romilor sedentari a fost făcută între 12 și 20 septembrie 1942, cu nouă trenuri speciale, formate în diferite orașe din țară. Modificarea planului de deportare explică de ce „evacuarea” a fost făcută abia în septembrie 1942.

În Transnistria au fost deportați, în septembrie 1942, 13 176 de romi sedentari. Numărul persoanelor deportate era mai mare decât fusese hotărât și, în plus, listele celor evacuați nu coincideau cu listele celor propuși pentru evacuare. Ancheta făcută în legătură cu această situație a stabilit că unele persoane trecute pentru evacuare erau dispărute și au fost înlocuite cu altele care voiau să plece în Transnistria.

- **16 octombrie 1942.** În ziarul „Timpul” din 16.11.1942 apare comunicatul transmis de către Consiliul de Miniștri referitor la hotărârea de suspendare a deportărilor în Transnistria. Tot atunci este transmis și faptul că se respinge planul german de deportare a evreilor în lagărele naziste de exterminare.

- **30 octombrie 1942.** Nota lui G. Richter, consilierul Ambasadei germane în problema evreiască, privind intervenția reginei-mamă Elena și a regelui Mihai pentru sistarea deportării evreilor în Transnistria.

[...] Ea [regina-mamă Elena] i-ar fi pus foarte în serios în vedere regelui, că dacă deportările nu sunt imediat sistate, va părăsi țara. Drept urmare regele i-a telefonat numaidecât primului-ministru, Mihai Antonescu, și în consecință a avut loc un Consiliu de Miniștri, în urma căruia nu numai că arestații au fost eliberați, dar s-a dat și un comunicat al Președinției. Dintre evreii deportați în ultimul timp, câteva sute au fost împușcați parte de germani, parte de români.

- **noiembrie-decembrie 1942.** Bătălia de la Cotul Donului operațiune militară de anvergură. În doar două luni de lupte, în bătălia de la Cotul Donului și din stepa calmucă au fost pierduți 150.000 de soldați români, aproximativ jumătate dintre combatanții români angajați pe front.

- **22 noiembrie 1942.** pentru prima dată în cadrul ședinței conducătorilor Centralei Evreilor din România (la care a participat și W. Filderman) se comunică propunerea guvernului cu privire la posibilitatea de a emigra cei aproximativ 75.000 evrei supraviețuitori în Transnistria în schimbul unei taxe de câteva zeci de miliarde. Acesta a rămas însă un proiect nefinalizat.

- **1 ianuarie 1943.** Are loc prima deplasare a **Comisiei Autonome de Ajutorare (CAA)** și a Centralei Evreilor din România (CER) în Transnistria pentru a da asistență deportaților care se

aflau acolo și a controla distribuirea ajutoarelor trimise. Din raportul pe care l-a întocmit Fred Saraga, conducătorul delegației în fața activului Centralei s-au concluzionat următoarele:

- 1). tot ce s-a trimis ca ajutor prin Centrală nu reprezintă nici o parte infimă din necesar,
- 2). situația celor 5.000 de copii rămași orfani este dezastruoasă,
- 3). întreaga populație este subnutrită, slăbită și lipsită de îmbrăcăminte,
- 4). deportații ar putea fi salvați numai prin folosirea lor la muncă productivă și ajutați cu îmbrăcăminte, medicamente și hrană.

- **2 ianuarie 1943.** W. Filderman trimite o notă lui Ion Antonescu și lui Mihai Antonescu în care prezintă situația tuturor copiilor între 2 și 16 ani rămași orfani în Transnistria. În opinia sa nu există decât o singură soluție pentru salvarea lor: readucerea imediată în Cernăuți. În caz contrar, zice Filderman, toți vor muri.

"Cum acestora în nici un caz nu li se poate aduce nici o acuzare, nimic nu se opune la înapoierea lor. (...) emigrarea este imposibilă în starea fizică în care se află toți copiii (...) Dacă nu se ia o hotărâre radicală ca toți aceștia să fie readuși la Cernăuți, vor muri și mai mulți între timp".

- **11 mai 1943.** Guvernul a decis impunerea evreilor cu o nouă contribuție excepțională de patru miliarde de lei. Hotărârea a fost comunicată Centralei de către Radu Lecca printr-o adresă:

Vă rog să luați la cunoștință că guvernul, luând în considerare faptul că, în timp ce soldații români se jertfesc pe front, populația evreiască în marea ei majoritate continuă să se bucure de libertatea de a face comerț și de a trăi la adăpost de primejdiile războiului, a hotărât ca această populație să contribuie la nevoile financiare ale țării cu suma de patru miliarde lei. [...] Vă rog să luați la cunoștință că guvernul a hotărât ca evreii recalcitranți la plata impunerii stabilite [...] să fie sancționați cu deportarea în Transnistria, urmând ca averile lor să fie lichidate în folosul statului. [...] Ținem să vă atragem atenția asupra răspunderii pe care o are conducerea obștei evreiești [...] pentru executarea întocmai a hotărârii de mai sus a guvernului.

- **12 mai 1943.** La cerere lui Gingold, Filderman și-a precizat în scris poziția despre totalitatea măsurilor antievreiești adoptate de regim în perioada 1941-1943 și la consecințele lor asupra situației populației evreiești, demonstrând că evreii nu vor putea achita suma cerută. De asemenea, el a respins pozițiile lui Lecca și Gingold potrivit cărora evreii acumulează averi în timp ce românii luptă pe front:

[...] dacă evreii nu luptă pe front [...] îndeplinesc muncă de folos obștesc, adică luptă pentru țară cu unealta; cu sângeroasa deosebire că în timp ce ostașii pe front sunt echipați, hrăniți și plătiți, că în caz de invaliditate sau deces primesc pensii, evreii care îndeplinesc echivalentul serviciului militar nu sunt nici echipați, nici hrăniți, nici plătiți, familiile lor nu sunt ajutate, iar dacă din cauza serviciului devin invalizi sau încetează din viață nu primesc nici o pensie. Dacă nu sunt pe front, nu este vina lor. Ei au fost excluși din armată prin legi discriminatorii.

- **26 mai 1943.** În urma primirii textului scris de Filderman, Ion Antonescu îl consideră ca fiind ireverențios și astfel ordonă deportarea lui în Transnistria. Acolo W. Filderman avea să stea doar trei luni, revenind la începutul lunii august în urma unor intervenții ale mai multor personalități ale epocii precum: Regele Mihai, regina Elena, Iuliu Maniu etc.

- **2 octombrie 1943.** Se ordonă readucerea în țară a evreilor deportați ca presupuși „infractori ai disciplinei la muncă obligatorie”.

- **3 octombrie 1943:** Se emite primul ordin de repatriere a evreilor deportați în Transnistria:

În conformitate cu ord. Președinției Consiliului de Miniștri, binevoiți a cunoaște că s-a aprobat readucerea în țară a tuturor evreilor infractori la munca obligatorie sancționați cu trimiterea în

Transnistria, precum și a familiilor.

Vor fi readuși în țară evreii din categoria de mai sus, aflați în Transnistria la data de 12 octombrie 1942, precum și cei trimiși ulterior acestei date, socotindu-se că au executat pedeapsa la care au fost sancționați.

Evreii vor fi trimiși în țară, fiecare la locul de unde au fost ridicați. Nu se admite sub nici un motiv plecarea vreoaia spre altă destinație decât aceea arătată mai sus.

- **8 decembrie 1943.** Se ordonă repatrierea evreilor deportați în Transnistria originari din județul Dorohoi, în număr de 6.430.

- **20 decembrie 1943.** Primul lot de circa 1.500 de repatriați originari din Dorohoi părăsește Transnistria pe la Moghilău-Atachi.

- **decembrie 1943.** Un ultim lot de romi a fost deportat în Transnistria.

- **27 ianuarie 1944.** Ion Antonescu refuză continuarea repatrierii pretextând că ar fi un milion de români în Transnistria, Basarabia și Bucovina, care ar dori să intre în țară. A primi pe evrei – declară el – ar însemna a provoca mari nemulțumiri.

- **februarie 1944.** S-a decis repatrierea orfanilor, însă doar a acelorora căroră le muriseră ambii părinți și care nu depășesc vârsta de 15 ani.

S-a hotărât repatrierea orfanilor. D. Mareșal a avut în vedere cifra de 4 500.

După statisticile cunoscute pe vârstă ale orfanilor de ambii părinți sau de un părinte, situația este următoarea:

- Orfani de ambii părinți până la 15 ani 2000

- Orfani de ambii părinți până la 18 ani 950

- Orfani de un părinte 2000

Nota trimisă de W. Filderman cu privire la repatrierea orfanilor din Transnistria trimisă Subsecretarului de Stat al Poliției, generalul C.Z. Vasiliu)

- **6 martie 1944.** Sunt repatriați 1.846 de copii orfani, dintre care 1.400 trec Nistrul pe la Moghilău-Atachi, iar 446 prin Tiraspol– Tighina. Ambele grupuri s-au întâlnit la Iași, unde copii au fost repartizați comunităților evreiești din Moldova și Muntenia.

- **10 martie 1944.** Ofensiva sovietică pentru eliberarea teritoriului la sud-vest a început la Uman.

- **14 martie 1944.** Ion Antonescu ordonă repatrierea generală a evreilor care fuseseră deportați în Transnistria. Posturile de radio ale Națiunilor Unite repetă mereu avertismentele, adresate vinovaților de crime împotriva umanității.

- **20 martie 1944.** Trupele sovietice au atins Nistrul, recucerind întreaga regiune din nordul Transnistriei.

- **23 august 1944.** Lovitura de stat de la 23 august 1944 a fost acțiunea prin care regele Mihai a decis demiterea și arestarea lui Ion Antonescu. Regele a dispus încetarea imediată a colaborării României cu Puterile Axei și începerea tratativelor de armistițiu cu Aliații.

Holocaustul în Transilvania de nord și Maramureș, părți ale Ungariei

- **18 martie 1944.** Are loc o întâlnire între Hitler și Horthy. Horthy acceptă ultimatumul și consimte ca Ungaria să predea câteva sute de mii de “muncitori evrei pentru a lucra în întreprinderile industriale și agricole germane”.

- **19 martie 1944.** Germania ocupă Ungaria. Premierul Kállay se refugiază la ambasada Turciei. La 22 martie 1944 era deja instalat un guvern-marionetă condus de Döme Sztójay, fost ambasador la Berlin.

- **19 martie 1944.** Ajung la Budapesta membrii Sonderinsatzkommando, condus de către Adolf Eichmann, format din aproximativ 100 de persoane. În majoritatea cazurilor, membrii Sonderkommandoului Eichmann, nu au participat personal la capturarea evreilor, ci au condus doar din culise acțiunea executată de jandarmeria și poliția maghiară. Au existat însă și excepții – de exemplu, la Oradea și la Ungvár (azi Ujgorod, în Ucraina). Sarcina nemților s-a dovedit a fi foarte ușoară după ce premierul Sztójay a convenit, în prezența lui Eichmann, cu ambasadorul german la Budapesta, Weesenmayer, să creeze în cel mai scurt timp bazele legale necesare acțiunii și să pună la dispoziția ocupantului mijloacele puterii de stat, în vederea îndeplinirii planului.

Măsurile legislative luate împotriva evreilor în perioada martie-iunie 1944:

- interzicerea angajării non-evreilor în gospodăriile evreiești
- concedierea funcționarilor evrei
- eliminarea definitivă a evreilor din presă, teatru și cinematografie
- obligativitatea evreilor de a declara autovehiculele
- interzicerea deținerii și folosirii telefoanelor
- obligativitatea purtării stelei galbene
- interzicerea părăsirii domiciliului fără aprobări speciale
- obligativitatea predării aparatelor de radio
- obligativitatea declarării averii, urmată de confiscare (în cazul comercianților, aceștia au fost obligați să declare stocurile de mărfuri și utilajele care se aflau în magazinele lor)
- elevilor evrei li s-a interzis să poarte uniformă
- s-au retras aprobările de funcționare a școlilor, internatelor și cursurilor pentru evrei
- li s-a interzis evreilor să frecventeze restaurante
- s-a dispus concedierea celor ce erau angajați la comercianți evrei
- au fost scoase din circulație operele scriitorilor evrei din țară și din străinătate, și s-a dispus distrugerea lor

- **4 aprilie 1944.** Un ordin secret le cerea primarilor, organelor jandarmeriei și poliției să alcătuiască liste nominale cu populația evreiască.

- **7 aprilie 1944.** A fost adoptat un decret în care erau detaliate procedurile care trebuiau urmate în campania de realizare a *Soluției Finale* a chestiunii evreiești. Decretul de ghetizare a fost elaborat în 26 aprilie și a intrat în vigoare la 28 aprilie 1944.

În scopul ghetizării și deportării, Ungaria a fost împărțită în șase zone. Gruparea evreimii în ghetouri s-a bazat pe planuri temeinice. Astfel, în localitățile mici, evreii au fost adunați în sinagogi sau în clădiri aparținând comunității religioase și li s-au confiscat obiectele de valoare. De aici au fost dirijați spre orașele mari cele mai apropiate, stabilite în prealabil. În orașe au fost duși în **ghetouri amenajate, de regulă, în fabrici de cărămizi**, de unde garnituri de tren cu evrei înghesuți în vagoane de vite plecau încontinuu spre Polonia. În ghetouri, evreii deja jefuiți erau supuși altor controale. Cei considerați înstăriți erau bătuți, schingiuiți și obligați să predea obiectele de valoare pe care le mai aveau asupra lor sau să mărturisească ascunzătorile în care ar fi putut să mai fie plasate altele. Aceste crâncene „instituții de ghetou”, numite de evrei „**monetărie**”, erau adevărate locuri de tortură, unde până și tinerele fete erau controlate intim de moașe în căutarea eventualelor bijuterii ascunse.

- **3 mai 1944.** Începe operațiunea de ghetoizare a celor aproximativ 160.000 de evrei din Transilvania de Nord. A existat un cartierul general de dezechivare cu sediul la Cluj care era condus de Lázló Ferenczy, asistat de membrii Sonderkommando.

The ghettoization drive in Northern Transylvania was generally completed within one week. During the first day of the campaign close to 8.000 Jews were rounded up. By noon of May 5, their number increased to 16.144, by May 6 to 72.382, and by May 10 to 98.000. These figures do not include the Jews of Maramureș county and of some districts in the neighboring counties that were geographically parts of Northern Transylvania but administratively parts of Gendarmerie District VIII. These Jews fell victim to the drive conducted in Carpatho-Ruthenia and northeastern Hungary.

Principalele ghetouri din Transilvania de Nord:

Cluj. Înainte de deportare ghetoul ajunsese la aproximativ 18.000 de persoane. Evacuarea lui s-a produs între 25 mai și 9 iunie 1944.

Dej. A fost plasat într-o pădure din apropierea orașului, era printre cele mai mizere din Transilvania de Nord. Numărul maxim al evreilor ajunși acolo a fost de 7.800. Ghetoul a fost lichidat între 28 mai și 8 iunie 1944.

Șimleul Silvaniei. Situat într-o cărămidărie în localitatea Cehei, în apropiere de Șimleu, ghetoul a adăpostit aproape 8.500 de evrei. Deportarea a avut loc între 31 mai și 6 iunie 1944.

Satu Mare. În momentul de vârf ghetoul avea 18.000 de persoane. Lichidarea s-a petrecut între 19 mai și 1 iunie 1944 în șase transporturi.

Baia Mare. Au existat două ghetouri. Cel de pe terenul fabricii de sticlă Köning adăpostea aproximativ 3.500 de persoane, iar cel amenajat în grajdurile de la Valea Borcului avea în jur de 2.000 de internați. Cei 5.916 evrei din cele două ghetouri au fost deportați în 2 transporturi între 31 mai și 5 iunie 1944.

Bistrița. Cei 6.000 de evrei au fost concentrați la ferma Stamboli în barăci sau adăposturi pentru porci. Deportarea a avut loc la 2 și 6 iunie 1944.

Oradea. Au existat 2 ghetouri. Cel din apropierea Marii Sinagogi ortodoxe avea aproximativ 27.000 de internați, iar cel de la depozitul de lemne Mezey circa 8.000 de evrei. Deportarea s-a petrecut între 23 mai și 27 iunie.

Tîrgu-Mureș. Ghetoul a fost amplasat într-o cărămidărie dezafectată ce oferea acoperiș doar pentru aproximativ 2.500 dintre cei 7.380 de evrei ghetoizați. Deportarea s-a produs între 27 mai și 8 iunie 1944.

Sighetul Marmăției. Ghetoul a fost fixat la periferia orașului, fiind extrem de aglomerat, cu o populație de peste 12.000 de suflete. Lichidarea lui s-a produs foarte rapid, între 16 și 22 mai 1944.

Evreimea din Transilvania de Nord a fost deportată la Auschwitz-Birkenau, unde a funcționat cel mai mare lagăr de exterminare din zona de ocupație germană. Trenurile care porneau din diferite orașe ale Ardealului de nord ajungeau, de obicei, în trei-patru zile la Auschwitz. Garniturile erau formate din vagoane de marfă și transportau în medie 3.000-3.500 de evrei. În fiecare vagon erau înghesuiți 70-90 de oameni; fiecare vagon primea o găleată de apă și o găleată goală pentru excremente, apoi ușile vagoanelor erau închise. Un număr semnificativ de bărbați evrei, membri ai detașamentelor de muncă forțată, care călătoreau în interes de serviciu sau erau în concediu au fost dați jos din trenuri și urcați, în gările mai mari, în marfarele care transportau evreimea la Auschwitz. În Transilvania, cele mai multe cazuri de acest tip au fost raportate la Oradea. Această practică a condus ministerul apărării la a interzice printr-un ordin ca membrii ai detașamentelor de muncă forțată să-și părăsească unitățile fără escortă militară.

Până la Kassa [azi Košice], garniturile erau însoțite de jandarmi maghiari; acolo aceștia erau înlocuiți de paznici SS. Din cauza înghesuielii și a căldurii din acea vară timpurie, în vagoane abia se putea respira. Mulți dintre cei slabi și bătrâni mureau pe drum. Cei coborâți din

garniturile sosite la Auschwitz erau separați de pe peron: cei mai tineri de 12-14 ani și cei de peste 50 de ani, bolnavii și cei cu antecedente penale erau dirijați de îndată spre camerele de gazare; ceilalți erau împărțiți pe grupuri de lucru.

- **7 iulie 1944.** Horthy, sub presiunea occidentală crescândă, a ordonat oprirea deportărilor.

- **septembrie 1944.** După atacarea României, armata ungară a comis mai multe crime împotriva evreilor la Arad, Luduș sau Sărmaș (toți cei 126 de evrei au fost uciși și îngropați într-o groapă la marginea localității).

Din totalul de circa 165.000 de evrei ai Transilvaniei de Nord, în timpul Holocaustului au pierit în jur de 130-135.000 de suflete.

Cazul Kasztner

Rudolf (Rezső) Kasztner a fost șeful sioniștilor din Ungaria. Acesta a primit cel mai probabil protocoalele de la Auschwitz de la liderii evrei slovaci în aprilie 1944. Deci cunoștea ce urma să se întâmple cu cei deportați.

După ocupație, Kasztner a luat legătura direct cu Eichmann și a reușit să obțină aprobarea nemților pentru ca membrii familiei sale și câțiva lideri evrei de marcă să plece în Elveția, contra unei sume însemnate (devize și aur în valoare de circa 1 milion și jumătate de dolari).

Prin acțiunea sa nicidecum scutită de contradicții, avocatul de origine clujeană **a reușit să salveze 1684 de evrei, dintre care 388 proveniți din ghetoul din Cluj**. La 9 iunie 1944, după încheierea deportării tuturor celorlalți evrei din provincie, cei 388 de evrei din Cluj au fost transportați cu trenul la Budapesta. Acolo au fost cazați în lagărul special din strada Kolumbusz, în barăci de lemn construite – sub îndrumarea lui Zsigmond Lébl, președintele Comunității Evreiești Ortodoxe din Cluj – de către László Devecseri, pe cheltuiala acestuia din urmă. Lagărul era păzit de cinci soldați SS instruiți să-i trateze în mod civilizat pe cei internați, care practic puteau intra și ieși din lagăr ori de câte ori doreau. Protejații lui Kasztner au ajuns în Elveția, via Germania, în două grupuri: primul a fost eliberat din Sonderlager-ul [lagărul special] de la Bergen-Belsen și a trecut în Elveția la 23 august, iar al doilea, la 7 decembrie 1944.

În opinia multor supraviețuitori clujeni, Kasztner și conducerea evreiască de la Cluj pot fi acuzați de complicitate la asasinarea comunității. Pe baza convenției încheiate cu Eichmann, Kasztner a trecut sub tăcere informațiile exacte și amănunțite de care dispunea în legătură cu masacrele de la Auschwitz; în fapt, le-a împărtășit doar șefilor sioniști și celor ai comunității religioase. Dându-i ascultare, liderii evrei clujeni nu numai că nu au informat evreimea cu privire la soarta ei probabilă, ci, răspândind „informații mincinoase, liniștitoare”, au sfătuit-o să renunțe la rezistență și la ideea de a se ascunde. Liderii au făcut totul pentru ca evreimea să nu se refugieze în România, să nu manifeste opoziție, ci să intre disciplinat în ghetoul care însemna anticamera morții.

Alții – mai ales cei salvați de Kasztner – îl consideră și azi pe fostul avocat clujean un erou „care și-a băgat în repetate rânduri capul în gura leului” pentru a-și salva coreligionarii, pe toți cei care mai puteau fi salvați.

14. Evreii în perioada comunistă, evreii și comunismul, antisemitism în perioada comunistă, vânzarea și emigrarea evreilor

Context general

1. Impactul Holocaustului. Trauma Holocaustului va fi determinantă pentru supraviețuitorii acestei perioade, le va influența deciziile fundamentale, le va schimba radical modul de a gândi. „Întoarcerea” la normalitate va fi doar parțială, dificilă și dureroasă. Memoria colectivă a Holocaustului, a masacrelor, deportărilor și umilințelor au dus la o slăbire a încrederii în

societatea românească, au pus – ca și în alte țări ce au cunoscut tragedia Holocaustului – problema posibilității continuității de conviețuire.

2. **Statului Israel.** Apariția sa în mai 1948 avea să sensibilizeze conștiința majorității covârșitoare a evreilor, indiferent de decizia de a face sau nu *aliya* în noua țară.

3. A treia coordonată este reprezentată de **schimbările sociale și economice din România** pe drumul comunizării.

Periodizare

Ceea ce numim perioada comunistă este un interval istoric de mare complexitate și cuprinde câteva subperioade distincte:

a. O **perioadă de tranziție**, ce cuprinde perioada de la căderea regimului fascist (23 august 1944) și care durează până la instaurarea regimului totalitar, pe care o fixăm la începutul anului 1948.

b. O **perioadă a înghețului**, pe care o fixăm între 1948 și până la sfârșitul anilor '50.

c. O perioadă ce se deschide la începutul anilor '60, care cunoaște o **relativă relaxare a terorii, dar o accentuare a marginalizării populației evreiești**. O normalizare a procesului de *aliya*, dar în același timp apariția și dezvoltarea unui intens antisemitism „tăcut”. Se încearcă și se reușește aruncarea unui val de uitare despre populația evreiască, despre existența și civilizația sa. Sigur, există și unele excepții, precum funcționarea Teatrului Evreiesc de Stat – singurul teatru evreiesc de stat din sistemul comunist (cu excepția U.R.S.S.), apariția unor traduceri din Shalom Alehem, difuzarea la intervale mari de timp a câte unei melodii populare evreiești (la emisiunea radio „Din muzica popoarelor”). În rest, **evreii și Holocaustul devin subiecte tabu**.

Coordonate demografice și sociale

Un alt punct de plecare este analiza demografică și socială a populației evreiești post-Holocaust. Holocaustul a însemnat scăderea numerică brutală a populației evreiești din România, la aproape jumătate din ce a însemnat numeric această populație la sfârșitul anilor '30. De la 765.000 evrei, s-a ajuns la 375.000 evrei, scăderea fiind amplificată și de pierderile teritoriale ale României: Basarabia și Bucovina de Nord, ce rămân în componența U.R.S.S.

O statistică din 1948, realizată de Federația Comunităților Evreiești din România, după criteriul aproximativ al solicitării de *matzot*, arăta existența a 350.000 evrei în România, din care în București, 132.000 evrei. În Moldova trăiau 118.000 evrei, în Transilvania 62.000 evrei, în Bucovina de Sud 22.000 evrei, în Dobrogea 16.000 evrei.

Tragedia Holocaustului nu se exprimă numai, și nu în primul rând, prin numărul victimelor, ci mai ales prin urmările grave asupra sănătății, identității, dar și asupra stării materiale a supraviețuitorilor.

Cei 375.000 de evrei ce se regăsesc după război în România, supraviețuitori ai deportărilor, masacrelor și ai jafului legal organizat de Ion Antonescu, formau o masă traumatizată, marcată pentru o lungă perioadă de timp de efectele șocului produs de politica statului, dominată de teama repetării tragediei, cu o sănătate zdruncinată, atât fizic, cât și psihic, pauperizată, un grup uman ce își pierduse încrederea în societatea românească și în statul român. În 1945, 68% din populația evreiască suferea de regim alimentar insuficient, iar 51% nu dispunea de îmbrăcăminte minimă necesară.

Interesantă este și structura socială a populației evreiești, din România, în momentul ieșirii din Holocaust. Astfel, **numai 27% dintre evrei erau activi**. Dintre aceștia, 3% erau muncitori necalificați, 7% muncitori calificați, 32% meșteșugari, 22% clerici, 15% comercianți și proprietari de fabrici, 3% cadre didactice, 15% independenți sau aveau meserii nedefinite.

Perioada de tranziție (1944-1948)

Refacerea vieții comunitare evreiești:

- Refacerea comunităților desființate în perioada Antonescu, în special în zonele considerate „de securitate națională”, de unde evreii au fost mutați forțat în timpul Holocaustului. Refacerea rețelilor sociale tradiționale evreiești: școlare, de sănătate, de ajutor social.

- Încercarea de ajutorare a întregii populații evreiești, puternic pauperizată, în anii regimului de dictatură fascistă. Cu ajutorul unor organizații evreiești, în primul rând organizația *American Jewish Joint Distribution Committee*, în 1946, la nivelul întregii țări funcționau 80 de cantine pentru adulți, cu 40.000 de asistați, 14 internate ce găzduiau 1.475 copii, 16 cantine pentru copii, 54 centre medicale pediatrie, un număr mare de cantine și cămine comunitare locale. La București funcționau 15 cantine comunitare cu 3.247 de asistați. S-a refăcut o importantă rețea de 23 de spitale (6 în București).

- În paralel s-a dezvoltat o rețea școlară evreiască, care, în 1948, înaintea naționalizării cuprindea în România 30 de grădinițe cu 1.097 copii, 69 de școli primare cu 7.054 de elevi. În aceste unități lucrau 1.010 învățători, educatori, profesori. În afara acestora funcționau școli profesionale, religioase și rețeaua în limba ebraică Tarbuth.

- O altă problemă ce ținea de reconstrucția socială și economică a lumii evreiești post-Holocaust este promulgarea unei legislații reparatorie. La 19 decembrie 1944, guvernul român adopta o Lege pentru abrogarea măsurilor legislative antievreiești. Aplicarea acesteia va fi înceată și parțială, în special în domeniul locuințelor (noii locatari, care ocupaseră abuziv locuințele și refuzau să le elibereze, erau greu de îndepărtat, iar autoritățile dovedeau o exagerată „înțelegere” față de aceștia). Situația fondului de locuințe, mai ales în marile orașe, a fost dezastruoasă în primul deceniu postbelic.

- O problemă specială, de maximă dificultate, era situația disperată a unui număr mare de supraviețuitori evrei din deportații atât în Transnistria, cât și în lagărele naziste. Prezența acestora, mulți în tranzit spre Palestina (via Constanța), complica situația socială a colectivității evreiești. Comunitățile și în special cea din București au depus un efort uriaș pentru a găsi soluții, de cele mai multe ori parțiale, dar urgente, problemelor dificile ridicate de nevoile acestora.

În intervalul 1944-1948, se refac structurile comunitare și în special Federația Uniunilor de Comunități Evreiești (F.U.C.E.), desființată de Antonescu în 1942. Apar sau reapar importante ziare evreiești precum *Curierul Israelit*, principalul ziar evreiesc interbelic, ce își încetase apariția în 1940. Reapar în perioada 1944-1945, de asemenea, ziarele sioniste din care cel mai important *Mântuirea*, care cunoaște o serie nouă, între 1944-1948.

Tot în cursul acestei perioade, organizațiile evreiești din afara țării își reiau activitatea în România. Dacă în perioada Holocaustului organizația americană *Joint Distribution Committee* (J.D.C.) nu a putut activa deschis în România, ci sub egida Crucii Roșii, după 23 august 1944 va opera alături de alte organizații evreiești de ajutorare, precum O.R.T. (*Organization for Rehabilitation through Training*) –, ce avea în grijă învățământul profesional – și O.S.E. (*Oeuvre de Secours aux Enfants*) –, care se ocupa de problemele medicale ale populației evreiești. Menționăm că organizația JDC a acordat important sprijin populației evreiești din România, începând din 1916 și până în anul 1949, când a fost dizolvată. De remarcat faptul că au existat cazuri când Joint a oferit ajutor și neevreilor.

Mișcarea sionistă ocupă un rol important. Organizațiile sioniste își reiau activitatea legală imediat după 23 august 1944, fiind cunoscută o revigorare și diversificare deosebită a activității sioniste. Reorganizarea structurilor sioniste a fost rapidă și se poate vorbi de reapariția tuturor grupărilor care au existat în perioada interbelică. Una dintre caracteristicile cele mai evidente ale mișcării sioniste a fost pluralismul ideologic și organizatoric ce a determinat fragmentarea într-un număr mare de organizații.

Interesantă este constituirea unei coaliții a tuturor direcțiilor politice din viața evreiască, prezente în conducerea F.U.C.E: diversele organizații sioniste, partizani ai partidelor istorice (P.N.Ț., P.N.L., P.S.D.) și comuniștii.

Între octombrie 1944 și decembrie 1947 președinția organizației a fost asigurată de către Wilhelm Fielderman, liderul necontestat al vieții evreiești din interbelic și perioada Holocaustului. El își va exercita acest mandat în condiții dificile, permanent atacat de comuniști, părăsit de unii dintre apropiații săi. Comuniștii îl considerau ca principalul dușman, îl numesc „fascist” și „susținător al lui Antonescu”, îl arestează în august 1945 pentru 18 zile, i se confiscă o parte din arhivă etc.

În ceea ce privește emigrarea, perioada de tranziție este marcată de emigrările ilegale. În prima fază post-Holocaust, până la proclamarea statului Israel, politica restrictivă britanică era principala piedică în calea emigrării. În conformitate cu Cartea Albă din 1939 emisă de către guvernul britanic, emigrarea evreilor în Palestina era limitată.

Deținând după cel de-al doilea război mondial cel mai mare număr de evrei din blocul sovietic – exceptând Uniunea Sovietică –, România a tolerat, dacă nu chiar a facilitat emigrarea evreilor până în anul 1947. Rapoartele poliției și ale jandarmeriei indică pentru acești ani că trecerile ilegale ale frontierei erau aproape zilnice. Diverse organizații sioniste organizează emigrări spre diverse zone ale lumii, cum ar fi Franța, Mexic, Costa Rica.

În **decembrie 1947**, vapoarele *Pan York* și *Pan Crescent* au plecat din portul Constanța, având la bord peste 15.000 de evrei din România – era pentru prima dată în istoria emigrării când un număr atât de mare de evrei ieșea într-o singură călătorie. Aceștia au fost inițial internați în Cipru de către autoritățile britanice, iar după 14 mai 1948, au fost aduși în nou-creatul stat. Înainte de înființarea statului Israel, în lagărele din Cipru se aflau cca. 53.000 evrei, dintre care aprox. 23.000 erau din România.

Procese criminale de război

La punctul 14 din Convenția de Armistițiu cu România încheiată în 12 septembrie 1944, se prevedea că „Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înalțul Comandament Aliat la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război”. În timpul guvernelor Sănătescu și Rădescu au fost purtate numeroase discuții pentru formularea legislației pentru penalizarea crimelor de război, dar, așa cum vedem din stenogramele ședințelor de guvern, lipseau expertiza juridică, voința politică și reprezentarea corectă a tragediei evreilor.

În **ianuarie 1945**, au fost emise două Decrete-Lege (nr. 50 și nr. 51) care dădeau o primă formulă juridică intenției de a aduce în justiție „criminalii și profitorii de război” și pe „cei vinovați de dezastrul țării”. Aceste acte normative nu au fost aplicate de facto, iar instanțele speciale prevăzute nu au fost înființate.

După instalarea guvernului Groza (martie 1945), cele două decrete au fost unificate și reformulate în Decretul-Lege nr. 312 din 21 aprilie 1945 privind „urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării sau de crime de război”. Pe baza acestuia, au fost create două Tribunale ale Poporului, la București și Cluj, primul ocupându-se de crimele comise în fostul Regat și în teritoriile intrate sub controlul autorităților românești în spațiul sovietic, iar cel de la Cluj de persoanele din Transilvania și Banat implicate în abuzurile și atrocități.

Decretul-Lege nr. 312 din 21 aprilie 1945:

ART. 2. Sunt vinovați de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război cei care:

- a) Au hotărât declararea sau continuarea războiului contra Uniunii Republicelor Socialiste Sovietice și Națiunilor Unite;
- b) N-au respectat regulile internaționale cu privire la conducerea războiului;
- c) Au supus la un **tratament inuman** pe prizonierii sau ostaticii de război;
- d) Au ordonat sau desăvârșit **acte de teroare, cruzime sau de suprimare** asupra populației din teritoriile în care s-a purtat războiul;
- e) Au ordonat sau săvârșit **represiuni colective sau individuale** în scop de persecuție politică sau din motive rasiale asupra populației civile;
- f) Au ordonat sau organizat **munci excesive sau deplasări și transporturi de persoane în scopul exterminării acestora**;
- g) Comandanții, directorii, supraveghetorii și paznicii de închisori, de lagăre de prizonieri sau de internați politici, de deportați sau de deținuți politici, de lagăre sau detașamente de muncă obligatorie, care au supus la **tratamente neomenești** pe cei aflați sub puterea lor;
- h) Ofițerii de poliție judiciară sau anchetatorii cu orice titlu în chestiuni cu caracter politic sau rasial care au comis acte de violență, torturi sau alte mijloace ilegale de constrângere;
- i) Procurorii sau judecătorii civili ori militari care **au ajutat sau săvârșit - cu intenție - acte de teroare sau violență**;
- j) Au părăsit teritoriul național pentru a se pune în slujba hitlerismului sau fascismului și au atacat țara prin scris, prin graiu, sau în orice alt mod;
- k) Și-au însușit ilicit sau abuziv bunuri private sau politice din teritoriile în care s-a purtat războiul;
- l) Au realizat averi în mod ilicit, cu ocazia participării la conducerea războiului, în orice calitate, ori profitând de legătura lor cu asemenea persoane sau de legiunile și măsurile de fapt cu caracter hitlerist, legionar sau rasial;
- m) Au **ordonat sau inițiat înființări de ghetouri, lagăre de internare ori deportări** din motive de persecuție politică sau rasială;
- n) Au ordonat edictarea de legi sau măsuri nedrepte de concepție hitleristă, legionară sau rasială, ori au practicat - cu intenție - o execuție excesivă a legilor derivate din starea de război sau a dispozițiilor cu caracter politic sau rasial;
- o) S-au pus în slujba hitlerismului sau fascismului și au contribuit prin fapte proprii la realizarea scopurilor lor politice sau la aservirea vieții economice a țării în detrimentul intereselor poporului roman.

Numărul „loturilor” judecate de Tribunalul Poporului București nu este cunoscut cu exactitate, în stadiul actual al cercetărilor, dar au fost mai mult de 15. Conform unei statistici din arhive, în fața tribunalelor s-au găsit 2.732 de afaceri, referitoare la 3.954 de persoane. Dintre acestea, au fost condamnate 943 de persoane din 811 afaceri, cu o împărțire relativ egală între cele două Tribunale ale Poporului.

La Tribunalul Poporului **București**, primul lot (Nicolae Macici și alții), adus în instanță în mai 1945, acoperea mai multe spețe: masacrul de la Odessa, deportările de evrei din

Bucovina, tratamentele neomenoase din lagărele de la Vapniarka, Vertujeni, Târgu Jiu, din județul Golta și alte zone din Transnistria etc. Lotul 2 a cuprins nume precum Gheorghe Cuza, Visarion Puiu și ai altor membri ai guvernului în exil făcut de Horia Sima. În loturile 3 și 4, acuzații principali erau comandanți din Jandarmerie în frunte cu Ion Topor care au ordonat sau tolerat masacre în Basarabia, Bucovina și Transnistria. Procesul lotului 5 s-a concentrat asupra tratamentelor neomenoase în utilizarea muncii obligatorii. Lotul 6, în frunte cu generalul Mihail Iliescu, a cuprins militari și civili implicați în atrocități din Transnistria. Loturile 7 și 8 au vizat în majoritate polițiști și militari implicați în torturi și acte de teroare. Și așa mai departe, continuând cu procese împotriva membrilor Serviciului Special de Informații, ale ziariștilor care s-au pus în serviciul regimului Antonescu, ale lotului al doilea de miniștri din guvernele Antonescu, ai ale altor purtători de uniformă sau civili care au comis crime în timpul celui de-al doilea război mondial. Procesului lui Ion Antonescu și al colaboratorilor săi a fost al 16-lea lot. Din septembrie 1945, relatările din presă despre procese s-au împușinat, iar după 1948 ai dispărut aproape în totalitate.

La Tribunalul Poporului **Cluj** au fost judecate nouă loturi: Lotul 1 – crime în masă antiromânești din Ardealul de Nord; Lotul 2 – procesul unităților de muncă pentru evrei; Lotul 3 – comandanți militari și consilierii lor; Lotul 4 – lucrători în Siguranță și Serviciul de Contrainformații Ungar; Lotul 5 – procesul ziariștilor fasciști; Lotul 6 – conducători ai administrației maghiare din Ardealul de Nord; Lotul 7 – autori de acte de teroare din lagăre și tabere de muncă; Lotul 8 – procesul ghetourilor din Ardeal; Lotul 9 – alte abuzuri comise de polițiști, jandarmi, militari, comandanți de lagăre, colaboratori evrei etc. Jumătate dintre cei judecați au fost acuzați de activități criminale împotriva evreilor. Au fost condamnate 490 de persoane.

Tribunalele Poporului au fost desființate încă din 28 iunie 1946 însă procesele și-au continuat cursul la Curtea de Apel.

Procesul lotului principal de responsabili pentru pogromul de la Iași a fost amânat de mai multe ori și abia în iunie 1948, după proteste interne și internaționale, Curtea București a dat sentința. Între timp, a fost schimbată legislația. Prin Legea nr. 291 din 15 august 1947 de urmărire și sancționare a celor vinovați de crime de război sau împotriva păcii ori umanității se oferea și o nouă terminologie și încadrare juridică a celor implicați în crime antisemite. În definiția crimelor împotriva păcii și umanității erau incluși cei care „au ordonat sau săvârșit represiuni colective sau individuale, din motive politice sau rasiale, asupra populației civile, ori au ordonat sau organizat trimiterea oamenilor la munci forțate sau deportări sau transporturi de persoane în scopul exterminării acestora sau au aprobat și practicat metode neomenoase împotriva populației”. Sute de procese au avut loc în cadrul prevederilor acestei legi, inclusiv procese legate de pogromul de la Iași.

Dincolo de corectitudinea procedurilor judiciare, care a variat de la un caz la altul, documentația acestor procese constituie o sursă fundamentală pentru istoria Holocaustului. În dosare se găsesc mii de declarații ale victimelor și criminalilor luate în primii ani după război, când memoria evenimentelor era încă vie, precum și documente originale sau fotografii extrase de organele de anchetă din diferite arhive.

O parte dintre cei condamnați pentru crime de război au fost eliberați prin Decretul 421 din 24 septembrie 1955. Unii dintre cei eliberați au fost rearestați pentru activitate împotriva clasei muncitoare. Oricum, ultimii criminali de război au ieșit din închisoare în 1964. În 1955, Uniunea Sovietică a trimis un lot de peste 200 de militari condamnați pentru crime de război pe

teritoriul sovietic. Statul român a recunoscut sentințele date de sovietici; unii dintre condamnați au fost eliberați, alții reîncarcerați până cel târziu în 1964.

Perioada înghețului

Context:

- **30 decembrie 1947.** Regele abdică. Este proclamată Republica Populară România. Se instaurează deschis puterea comunistă, dispare complet multipartidismul.

- **11 iunie 1948.** Începe procesul de desființare a proprietății private în economie: naționalizarea principalelor unități economice.

- **3-5 martie 1949.** Are loc plenara Comitetului Central al P.M.R. în care este lansat planul de colectivizare a agriculturii.

Naționalizarea va afecta puternic populația evreiască, care socioprofesional se baza pe proprietatea particulară, atât mare, cât mai ales mică și mijlocie: mii de mici ateliere și magazine erau sursa existenței unei majorități a populației evreiești.

Înghețul avea și cauze externe, ce țineau de interesele geopolitice ale U.R.S.S. După ce aceasta va sprijini întemeierea statului Israel – în speranța că îl va transforma într-un „cap de pod” al influenței sale în Orientul Apropiat – și după ce se va convinge de eșecul acestui proiect, avea să treacă la o violență politică antiisraeliană și se va apropia, în ciuda diferențelor ideologice, de țările arabe. Firește statele satelit, inclusiv România, vor urma aceiași direcție politică.

La începutul anului 1948, noua putere comunistă a preluat controlul absolut asupra vieții evreiești. F.U.C.E. dispare, fiind înlocuită de un nou organism: Federația Comunităților Evreiești din România. (F.C.E.R.) După o scurtă președinție a doctorului Sandu Liebllich, comunist, care însă este sacrificat de tovarășii săi, conducerea formală revine unui „tovarăș de drum”, un cunoscut medic, M. Popper, cu rol strict decorativ, conducerea efectivă fiind preluată de un trio de activiști: Bercu Feldman, Leibovici-Șerban și Israel Bacal. Primul era și președintele Comitetului Democratic Evreiesc, deci „primul între egali” în microcosmosul evreiesc.

Noua Putere va iniția un complex de măsuri, menite să golească de conținut instituția fundamentală, care este comunitatea. Rând pe rând, au fost confiscate, în numele „egalității”, funcția educativă (prin desființarea rețelei școlare evreiești) sau funcția social-sanitară (prin naționalizarea spitalelor, azilelor, cantinelor și a altor instituții similare). Comunitatea evrească era menită, în optica puterii comuniste, să fie „strict religioasă”, fără niciun fel de preocupări educative sau sociale.

În perioada 1948-1960 în fruntea Comunității au fost promovați militanți comuniști. Au fost aplicate practici comuniste cum ar fi lansarea în 1948 a unei „întreceri socialiste” între comunități. În aceeași direcție este o directivă din 1951, în plină perioadă de „combatere a sionismului, ca agentură a imperialismului”, în care se cerea schimbarea denumirilor unor sinagogi, denumiri considerate sioniste: „Se vor scoate plăcile aplicate pe clădirile unor instituții comunitare, sinagogi cu inscripții sioniste. Se vor schimba numele unor sinagogi ca „Or Zion, Agudas Israel, Col Israel Haverim , Beth Israel”.

Perioada inaugurată în 1948 este cea a unui îngheț total, care se va exprima prin dizolvarea organizațiilor sioniste, considerate de către comuniști organizații de tip fascist, suprimarea activității unor organizații filantropice evreiești, cu o activitate bogată în România. Astfel, la 1 martie 1949, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri era interzisă activitatea

organizațiilor J.D.C., O.R.T. și O.S.E. Menționez că, în anul 1967, JDC își reia în mod oficial activitatea în România, prima țară din blocul sovietic în care se întâmplă acest lucru.

În 1949-1950, va începe urmărirea activiștilor sioniști, arestarea și apoi, în 1954, **judicarea câtorva sute de militanți sioniști** în 40 de mari procese. Cel mai important dintre acestea, din martie 1954, „procesul celor 13”, viza o serie de lideri evrei importanți, în frunte cu A. L. Zissu și Mișu Benvenisti. Alte procese au fost îndreptate împotriva unor lideri de rang secund din organizațiile sioniste și comunitare, din organizațiile de tineret, angajați ai Legației Israelului sau evrei care au încercat să plece clandestin din România.

Perioada marginalizării

Perioada de după 1960 are pentru evrei unele caracteristici speciale, aparent contradictorii: propagandistic este o relaxare. Sionismul nu mai este amintit, în capul listei de „păcate capitale”, dar are în continuare o conotație negativă. Existau relații cu statul Israel, dar limitate și fără a căpăta un caracter de normalitate, cei ce au legătură cu acest stat sau cei ce vin de acolo sunt „îndeaproape urmăriți”.

Valorificarea tradițiilor culturale este mult sub perioada anterioară, tinzând spre zero. Este adevărat că are loc o liberalizare a emigrației spre Israel, ceea ce firește este un fapt foarte important.

O serie de factori și în special mișcarea populară de *aliya* avea să convingă puterea comunistă că evreii nu reprezintă un potențial pentru construirea noii societăți. Agresivitatea, culpabilizarea sunt înlocuite cu o tăcere grea. Evreii dispar din discursul public, devenind „o masă invizibilă”.

Lazăr Rosenbaum. Intelectual evreu, a trimis mai multe scrisori anonime la Comitetul Centrul al PMR, la instituții de presă și la câțiva academicieni, în care protesta față de discriminarea evreilor în statul comunist în anii '50 și degradarea nivelului de trai. Acesta utiliza formula „**antisemitism rece**” pentru a descrie atmosfera din epocă. Rosenbaum a fost arestat și condamnat, iar după eliberare a fost lăsat să plece în Israel, dar întreaga sa operă, aflată în manuscris, a fost confiscată (se află astăzi în Arhiva CNSAS).

Ascensiunea național-comunismului a început încă în perioada Dej, dar a atins paroxismul în perioada Ceaușescu. S-a ajuns la o exalcare a naționalismului, xenofobiei și antisemitismului. Minoritarii încep să nu se simtă confortabil în cadrul sistemului.

Jaful de la Banca Națională

În iulie 1959, se produce un eveniment bizar: o filială din București a Băncii de Stat a fost jefuită de persoane înarmate și mascate, fiind sustrași peste 1.600.000 de lei, o sumă imensă pentru acea perioadă. Securitatea a mobilizat toate resursele pentru a prinde jefuitorii, dar a reușit să dea de urma lor abia în septembrie 1959. Atunci a avut surpriza să constate că **toți cei șase principali suspecti erau evrei și dețineau sau deținuseră poziții în instituțiile statului comunist**. Unii dintre ei activaseră în ilegalitate sau lucraseră pentru Securitate și Serviciul Special de Informații după instalarea comunismului.

Motivația jafului rămâne neclară. Unii au vorbit despre o diversiune pusă la cale de Securitate, dar nu există probe factuale în acest sens. Cei șase au declarat în anchetă că au dorit să strângă bani pentru a finanța ilicit ieșirea din țară a evreilor și că jaful a fost o acțiune

de frondă față de deriva regimului comunist în timpul lui Dej – mai precis față de cultul personalității, lipsurile din viața de zi cu zi și față de excluderea evreilor din poziții de conducere sau concedierea celor care își exprimau dorința de a pleca în Israel. Securitatea a făcut un film cu reconstituirea jafului în care protagoniști au fost chiar acuzații și care a fost prezentat în cinematografe ca material de propagandă. Cei șase au fost condamnați în noiembrie 1959 și executați în februarie 1960, cu excepția unei femei, Monica Seviănu, care, după ce a stat în închisoare a fost lăsată să emigreze în Israel, păstrând până la moarte secretul mobilului jafului.

De la Comitetul Democratic Evreiesc la „epoca Rosen”

Iunie 1945, înființarea **Comitetului Democratic Evreiesc** (C.D.E.), parte a unui efort general al noii puteri comuniste de a controla toate sectoarele sociale (Comitetul Democrat Elen, Comitetul Democrat Armean, Comitetul Democrat Bulgar etc.) Prin C.D.E. s-a încercat monitorizarea întregii vieți evreiești și îndobrințarea comunistă a maselor evreiești. Propaganda C.D.E., în special în problema combaterii mișcării de *Alyia*, a fost deosebit de agresivă.

Obiective politice ale C.D.E.:

1. restratificarea, adică încercarea de modificare a structurii socioprofesionale a populației evreiești, prin orientarea spre activități productive, în special, în industrie. Ziarul C.D.E. „Unirea” populariza intens activitatea unor „mecanici de locomotivă” sau „tractoristi” evrei. Dar, în fapt, această politică a eșuat, pentru că era neconformă cu tradițiile profesionale evreiești.
2. propaganda anti-*alyia*, combaterea valului de emigrare fiind una dintre direcțiile preferate ale C.D.E.
3. activitatea culturală, destinată să îndobrineze masele evreiești.

În **1953**, C.D.E. a fost desființat. În aceste condiții, comuniștii se vor orienta spre un alt tip de *leadership*. Aveau nevoie de un „tovarăș de drum”, necomunist, dar apropiat de partid, și care să corespundă noii identități de comunitate religioasă. Acesta a fost rabinul **Moses Rosen**. La aceasta contribuie și autoexilul șef-rabinului, dr. Alexandru Șafran, care decide să se stabilească în Elveția în 1947.

Investit mai întâi ca șef-rabin în mai 1948, Rosen își va consolida treptat poziția, în special datorită declinului C.D.E. și a grupului de activiști din conducerea Federației. În 1962, preia conducerea Federației, și de fapt, din acel moment devine conducător absolut. Lui îi încredințează partidul spre gestionare toate problemele legate de viața evreiască. O întrebare este cum a folosit rabinul poziția sa. A devenit un conducător absolut, singura voce a lumii evreiești, dar în același timp, folosindu-se de influența sa, de ambiguitatea în care puterea situa viața evreiască, Rosen a reușit să mențină minime condiții pentru păstrarea vieții evreiești, pe plan religios, cultural, iar la un moment dat, a asigurat continuitatea normală a emigrării evreilor din România.

Printr-o complicată echilibristică politică, rabinul Rosen a reușit, mai mult decât oricare lider evreu din țările comuniste în acel moment istoric, organizarea de cursuri *Thalmud-Thora* pentru tinerii evrei, menținerea unor cantine *casher* pe lângă comunități, întreținerea sinagogilor și cimitirelor. A reușit să editeze o revistă evreiască – un bilunar – care, în ciuda monitorizării continue, a reușit să publice materiale specifice de cultură, religie, istorie evreiască. În același timp, Rosen s-a implicat în ajutorul unor evrei, care și-au pierdut locul de muncă, a unor studenți evrei ce au fost exmatriculați pentru că ceruseră să emigreze în Israel.

Firește, Rosen a știut și limitele sale și a cedat în fața unor cereri de situații „fără speranță”, demolări de sinagogi, dezafectări de cimitire, etc.

Se poate spune că rabinul Rosen a fost „liderul potrivit pentru o situație anormală”.

Aliya în perioada comunistă

Primul val de aliya (1948-1952). Mișcarea de *aliya* a reprezentat o problemă importantă în România comunistă. O etapă nouă privind emigrarea evreilor din România începe odată cu **proclamarea, la 14 mai 1948, a statului Israel**, fapt care determină creșterea interesului pentru *aliya*. Problema emigrării evreilor din România a fost pusă în centrul relației cu România de către statul Israel.

În perioada 1948-1952 are loc primul val de *aliya* din România care va ridica numărul populației evreiești din Israel cu 18 procente.

Principalii factorii care au determinat emigrarea în masă:

- trauma suferită de către populația evreiască din România în timpul Holocaustului;
- dificultățile reintegrării și a refacerii situației din perioada interbelică;
- idealul sionist, puternic revigorat prin acțiunea a zeci de partide, organizații de tineret etc., apărute sau reapărute în anii 1945-1948 și militând pentru emigrarea în Palestina;
- întemeierea statului Israel (fapt care a dus la o masivă exprimare a dorinței de emigrare);
- instaurarea regimului comunist în România, care declanșează probleme de ordin economic, incompatibile cu modul de viață al evreilor;
- antisemitismul, care în perioada comunistă s-a desfășurat pe diverse planuri.

În **septembrie 1948** a sosit la București trimisul special al statului Israel, **Moshe Agami**, cu scopul de a organiza o comisie pentru înregistrarea evreilor care doreau să plece în Israel. În tratativele cu autoritățile române privind emigrarea, partea israeliană lua în considerație situația economică grea a României și se angaja să facă eforturi pentru a o ajuta să iasă din impas.

Problema emigrației a fost pusă în mod amănunțit de către ministrul de Externe al Israelului, Moshe Sharett, într-o amplă scrisoare adresată Anei Pauker, în 11 martie 1949. Autoritățile române impun organizarea emigrărilor și transportul pe mare la bordul unei nave românești. Singurul vas disponibil acestui scop era *Transilvania*, care putea transporta maximum 1.000 persoane. De menționat și faptul că guvernul român a mărit taxele *per capita* pentru emigranți, de la 55 dolari la 90 dolari.

Comuniștii vor organiza propria emigrare, supranumită „*aliya roșie*”. Vor pleca spre Israel două vapoare, primul în decembrie 1948, iar al doilea în februarie 1949, cu 3.600 de evrei „instruiți politic”. Au fost transportate echipament tipografic și materiale de care Partidul Comunist din Israel ar fi avut nevoie pentru a tipări ziarul în limba română *Glasul poporului*.

De observat și o accentuare a tendinței de plecare a evreilor religioși și îndeosebi a deservenților de cult. În interval de zece luni, **din decembrie 1949 și până în octombrie 1950, au plecat 75% dintre rabini și aproape 50% dintre hahami.**

În problema emigrării evreilor, Partidul Comunist a avut o atitudine ambiguă și oscilantă. După 1950, va continua linia ambivalentă față de *aliya* — pe de o parte, o furibundă propagandă anti, iar pe de alta, o tacită, dar insistentă presiune pentru *aliya*. Se dorea eliberarea locuințelor și a locurilor de muncă, precum și debarasarea României de un element ce nu se putea integra

noului regim. Însă, în primul rând, era urmată îndeaproape linia trasată de către U.R.S.S., care a hotărât aprobarea și chiar intensificarea plecărilor.

Deși se încuraja emigrarea, conducerea Partidului a fost surprinsă de amploarea acestui fenomen.

În aprilie 1950, se simplifică formalitățile pentru plecare. Drept rezultat, la organele de miliție s-a prezentat un **număr mare de solicitanți**. Din cifre statistice se poate observa că în unele localități s-au înscris pentru emigrare până la 60-70%, iar în altele chiar 90% din totalul populației evreiești. În acest context, serviciul de pașapoarte din Calea Victoriei este mutat în strada Sabinelor, pentru a nu se crea o stare de spirit „nefavorabilă” în rândurile populației capitalei.

De menționat că au fost cazuri când organele miliției au făcut o publicitate exagerată acestor înștiințări, ca de exemplu la Fălticeni, unde formularele de cerere au fost afișate, nu numai la miliție, dar și în oraș, iar la Săveni, tot în Moldova, reprezentanți ai autorităților au bătut toba pentru a anunța evreii că pot ridica formularele.

În rândurile populației evreiești s-a creat o stare de agitație, care a cuprins păături largi, luând unele forme serioase: demisii din servicii și funcțiune, lichidări de gospodării, panică în legătură cu pericolul de război.

Programările pentru plecare se făceau defectuos, evreii nu-și puteau lichida lucrurile în timp util. În ceea ce privește bagajul fiecărui emigrant, greutatea maximă admisă era de 40 kg.

Structura profesională a emigranților evrei în această perioadă cuprindea un număr ridicat de funcționari, comercianți, vânzători, muncitori și meșteșugari. Procentul liber-profesioniștilor, al tehnicienilor și al agricultorilor era mai scăzut.

Guvernul român a început să micșoreze ritmul emigrării în Israel, pe motiv că acest lucru dăuna „prestigiului construirii socialismului în R.P.R.” și risca în acest fel să creeze României o imagine negativă în străinătate. Un **alt motiv al „înghețului” din 1952 a fost și efectul pe care plecarea evreilor l-a avut asupra economiei românești**. Trebuie, de asemenea, menționată și atmosfera internațională determinată de Războiul Rece, care în 1952 atingea punctul culminant.

În perioada 1948-1952, conform datelor statistice, au emigrat din România în Israel, aproximativ 120.000 evrei, 1/3 din totalul populației evreiești din România.

Între 1953-1957, porțile emigrării sunt aproape ermetic închise. Același lucru se întâmpla în toată Europa de Est.

Al doilea val de aliya (1958-1965). La 24 noiembrie 1957, Ben-Gurion adresează o scrisoare Președintelui Consiliului de Miniștri al R.P.R., Chivu Stoica, cu privire la problema familiilor despărțite în urma valului de *aliya* din perioada 1948-1952. Autoritățile române nu au recunoscut emigrările ca fenomen general, astfel, această operațiune s-a desfășurat sub numele de „reîntregirea familiilor”, o formulă preferată de către comuniști, având o rezonanță umanitară și fiind folosită de-a lungul întregii perioade comuniste. Această ocultare a exodului masiv și permanent al evreilor români era în primul rând de ordin ideologic. Statul comunist nu putea să recunoască realitatea eșecului politicii sale în problema națională. Existau însă și motive pragmatice, în sensul că această emigrare trezea nemulțumire noilor aliați ai lagărului comunist, statele arabe.

Emigrarea a fost reluată în 1957 în proporții modeste.

În mai 1958 emigrarea își redeschide porțile. La Miliția Capitalei se formează cozi interminabile și se înregistrează 130.000 de cereri.

Anul 1958 a produs o schimbare a politicii românești pe plan extern, odată cu retragerea trupelor sovietice din România. Rata ridicată a șomajului în rândul populației evreiești a reprezentat un factor determinant în reluarea emigrării. Relaxarea restricțiilor privind emigrarea era legată și de faptul că România spera să dezvolte relațiile economice cu lumea occidentală.

În 1958 Gheorghiu Dej este sfătuit de către Nikita Hrușciov să primească marfă în schimbul emigranților. Schimbul s-a desfășurat în produse între anii 1959-1965, statul Israel plătind cu abatoare automatizate, depozite frigorifice, linii de ambalare moderne, camioane frigorifice etc. Din 1965, la inițiativa lui Nicolae Ceaușescu, schimbul s-a făcut în dolari.

Evreii care plecau din România puteau lua cu ei un bagaj de 25-30 kg, în comparație, evreilor care plecau din Polonia sau din Iugoslavia le era permis să-și ia toate bunurile ce le aparțineau).

La acel moment România reprezenta marele rezervor de *aliya*, exceptând emigrarea din țările Magrebului (Maroc, Tunisia și Algeria).

În această perioadă, guvernul român nu a făcut cunoscut volumul, ritmul sau compoziția emigrării în ceea ce privește vârsta și profesiunea. Nu se știa exact spre ce domenii trebuie să se îndrepte pregătirile. Toate acestea ridicau grave probleme financiare, care puteau să zdruncine bunul mers al treburilor în Israel. În acest sens, United Jewish Appeal a demarat o acțiune, cu scopul de a strânge 100 milioane dolari, în vederea construirii de locuințe pentru emigranții din România. Cu cooperarea Agenției Evreiești, la 15 februarie 1959, are loc la New York, o conferință fără precedent, destinată să mobilizeze comunitatea evreiască americană. Au participat 19 organizații evreiești, ai căror lideri adunați laolaltă, încercau să găsească soluții pentru evreii din România.

De menționat dificultățile pe care evreii le întâmpinau la plecarea din România. Ca să obțină banii necesari pentru taxe, emigranții erau nevoiți să-și vândă bunurile la prețuri derizorii, cumpărătorii profitând de pe urma acestei situații.

Ulterior, problema emigrării evreilor din România va pierde din actualitate, iar plecările se vor desfășura în liniște, fără întreruperi traumatizante, după parametrii stabiliți de ambele state, cu mijlocirea importantă a organizației *Joint Distribution Committee*.

1958-1965: au emigrat din România în Israel aproximativ 110.000 evrei.

1966-1967: media anuală s-a redus la 550 emigranți.

1969-1974: media anuală crește la 3.000.

1975-1989: autoritățile comuniste stabilesc o plafonare, iar cota anuală este de 1.500 emigranți.

Operațiunea “Recolta” – Evreii au reprezentat pentru regimul comunist din România o sursă de venit nu doar în relație cu statul Israel, ci și cu Germania de Vest. Nicolae Ceaușescu dorea că despăgubirile de război pe care statul german le putea plăti pentru victimele Holocaustului de etnie evreiască sau roma care locuiau în România să fie achitate în valută, în conturile statului, urmând ca victimele să primească despăgubirile în lei, la o rată de schimb stabilită de el.

În 1967 Departamentul Cultelor, împreună cu Ministerul Afacerilor Externe și Banca

Națională au propus ca Federația Comunităților Evreiești să-și mobilizeze membrii pentru trimiterea unor cereri individuale de despăgubire Republicii Federale Germane.

În 1971 ambasadorul român în RFG preda Ministerului Afacerilor Externe de la Bonn 31 de containere care conțineau 155.125 dosare de despăgubire. Cele mai multe dosare provin din județele Transilvaniei de Nord, dar și din București. Marea majoritate a petenților erau evrei, însă erau și cazuri de cereri din partea romilor sau românilor.

Cele mai multe dintre dosare erau reale, însă existau și cazuri contrafăcute, care nu aveau dreptul la astfel de despăgubiri. Negocierile dintre cele părți eșuează, iar statul german nu acordă nici o compensație.

1990-2015

Numărul evreilor la recensăminte. În perioada postcomunistă comunitatea evreiască și-a continuat declinul demografic din anii anteriori. La recensământul populației din 1992 numărul celor care s-au declarat evrei a fost de 8.955 persoane. Marea majoritate a acestora locuiesc în mediul urban: București (3.877); Iași (565); Timișoara (549); Cluj-Napoca (344); Oradea (284).

La recensământul din 2002 cei care și-au declarat etnia evreiască a fost de 5.785 persoane, iar în 2011 de 3.271. În 2002 locuiau în București 2.473 evrei, iar în 2011 numărul acestora era de 1.333.

Structura comunitară în România postcomunistă

Organismul care coordonează activitate comunitară este Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic. Din 2008 (modificat în 2014) Federația are un nou statut care a înlocuit Statutul Cultului Mozaic din 1949. Federația are un președinte, vicepreședinte, secretar, consiliul director, etc. Organul suprem de conducere este Congresul care se întrunește o dată la 4 ani. Activitatea de cult este coordonată și organizată de către Cancelaria Rabinică. Conducătorul Cancelariei este Șef Rabinul Cultului Mozaic din România.

Manifestări culturale

Un element important al activității culturale și sociale evreiești sunt Centrele Culturale Evreiești (JCC). Este vorba de o instituție specifică, apărută din parteneriatul dintre comunitățile evreiești și organizația *Joint Distribution Committee*. Acestea, pe lângă manifestări culturale, au programe de activități cu copii și persoane de vârstă a treia. Astfel de centre sunt în București (în tradiționalul sediu din Popa Soare nr. 18), Oradea, Iași, Timișoara.

Preocuparea pentru cultivarea memoriei Holocaustului s-a dezvoltat cu precădere în anii 2000 când mai mulți pași importanți au fost făcuți de către Statul român. În 2002 Guvernul a emis o Ordonanță privind interzicerea organizațiilor și a simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii. În 2003 se constituia Comisia internațională pentru studierea Holocaustului în România, prezidată de Elie Wiesel, iar în noiembrie 2004 aceasta prezenta un raport final. În 2004 a fost primul an în care Ziua Comemorării Holocaustului (9 octombrie) a fost marcată prin manifestări publice. În 2009 a fost inaugurat Memorialul Victimelor Holocaustului din România.